

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
DOĞU AKDENİZ'DE DENİZ YETKİ ALANI SORUNU BAĞLAMINDA
TÜRKİYE VE İSRAİL'İN ENERJİ POLİTİKALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ABDULKADİR YUMUŞAK

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ ZİYA ABBAS

AKSARAY 2023

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DOĞU AKDENİZ'DE DENİZ YETKİ ALANI SORUNU BAĞLAMINDA
TÜRKİYE VE İSRAİL'İN ENERJİ POLİTİKALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ABDULKADİR YUMUŞAK

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ ZİYA ABBAS

AKSARAY 2023

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 6 (altı) ay sonra tezdten fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Abdulkadir

Soyadı : YUMUŞAK

Bölümü : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

İmza :

Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanı Sorunu Bağlamında
Türkiye Ve İsrail’in Enerji Politikaları

İngilizce Adı : Energy Policies of Turkey and Israel in the Context of the
Maritime Jurisdiction Issue in the Eastern Mediterranean,

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Abdulkadir YUMUŞAK

İmza:

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

JÜRİ ONAY SAYFASI

Abdulkadir Yumuşak tarafından hazırlanan “*Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanı Sorunu Bağlamında Türkiye ve İsrail’in Enerji Politikaları*” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İMZA

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ziya Abbas

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Aksaray Üniversitesi

.....

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Elnur Paşa

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi

.....

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Öztürk

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Aksaray Üniversitesi

.....

Tez Savunma Tarihi: 22/06/2023

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nuntarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Doç.Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU

İmza:

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının başlangıç aşamasından bitimine kadar değerli yardımlarını benden esirgemeyen tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ziya ABBAS'a, tüm bu süreç boyunca bana yardım eden, fikirlerimi önemseyen ve destek olan eşim Kübra YUMUŞAK'a, yaşamım boyunca yanımda olan, her koşulda beni destekleyen, bana inanan kıymetli annem, babam ve kardeşlerime canı gönülden teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmanın bitimi sürecinde her türlü desteği sağlayan değerli arkadaşlarım Öğr. Gör. Talip KURŞUNCU'ya ve Ahmet POLAT'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak en güzel teşekkürümü bana dünyanın en güzel duygusunu tattıran oğlum Salih Selim'e sunuyorum.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU AKDENİZ’DE DENİZ YETKİ ALANI SORUNU
BAĞLAMINDA TÜRKİYE VE İSRAİL’İN ENERJİ POLİTİKALARI
(Yüksek Lisans Tezi)

Abdulkadir YUMUŞAK, Aksaray 2023

ÖZET

Tarih boyunca jeopolitik önemini kaybetmeyen Doğu Akdeniz, hidrokarbon rezervlerinin keşfi sonrasında daha çok önem kazanmıştır. Sanayi devrimi sonrası artan enerji ihtiyacı, ülkelerin siyasi ve ekonomik mekanizmasının devamı için enerji bağımlılığını da beraberinde getirmiştir. Bu da enerji kaynağı açısından zengin olan bölgeye olan ilgiyi bölgesel ve küresel düzeyde artırdığı için kıyıdaş ülkelerin deniz yetki alanı sorununu başlatmıştır. Çalışma, Doğu Akdeniz’de hidrokarbon enerji kaynaklarının keşfedilmesi sonrasında ortaya çıkan Deniz Yetki Alanları paylaşımı sorununu, kıyıdaş ülkelerin tutumu ve uygulamalarını uluslararası hukuk bağlamında ele alması bakımından ve bölgede iki önemli aktör olarak bulunan Türkiye ve İsrail’in enerji politikalarıyla da ilişkisini ele alması bakımından önem arz etmektedir. Bu iki ülkenin stratejilerinin, diğer aktörlerinde bulunduğu pozisyonda etkili olduğunu söylemek mümkündür. Tüm bu yönleriyle çalışma, bölgede sorunun taraflarının rollerini detaylı olarak incelendiği için ve güncel bir konu olması bakımından da önem taşımaktadır.

Bilim Kodu: 114112, 114105

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, Deniz Yetki Alanı Sorunu, Enerji, Hidrokarbon Kaynakları, Türkiye-İsrail Enerji Politikaları.

Sayfa Adeti: 104

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ziya ABBAS

AKSARAY UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

**ENERGY POLICIES OF TURKEY AND ISRAEL IN THE CONTEXT
OF THE MARITIME JURISDICTION ISSUE IN THE EASTERN
MEDITERRANEAN**

(Master Thesis)

Abdulkadir YUMUŞAK, Aksaray 2023

ABSTRACT

The Eastern Mediterranean, which has not lost its geopolitical importance throughout history, gained more importance after the discovery of hydrocarbon reserves. The increasing need for energy after the industrial revolution has brought energy dependence for the continuation of the political and economic mechanism of the countries. Since this increased the interest in the region, which is rich in energy resources, at the regional and global level, it started the maritime jurisdiction problem of the riparian countries. The study is important in that it deals with the problem of sharing Maritime Jurisdiction, which emerged after the discovery of hydrocarbon energy resources in the Eastern Mediterranean, the attitudes and practices of the riparian countries in the context of international law, and the relationship with the energy policies of Turkey and Israel, which are two important actors in the region. offers. It is possible to say that the strategies of these two countries are effective in the position of other actors. With all these aspects, the study is also important because the roles of the parties to the problem in the region are examined in detail and it is a current issue.

Science Code: 114112, 114105

Keywords: Eastern Mediterranean, Maritime Jurisdiction Issue, Energy, Hydrocarbon Resources, Turkey-Israel Energy Policies.

Page Number: 104

Supervisor: Assistant Professor Ziya ABBAS

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1
Problemin Tespiti.....	2
Araştırmanın Amacı.....	3
Araştırmanın Yöntemi	3

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ VE DENİZ YETKİ ALANI SORUNU

1.1. Doğu Akdeniz'in Önemi İle Bölgesel ve Küresel Rekabet	4
1.1.1. Doğu Akdeniz'in Coğrafyası	4
1.1.2. Doğu Akdeniz'in Önemi.....	5
1.1.3. Doğu Akdeniz'de Bölgesel Rekabet.....	6
1.1.4. Doğu Akdeniz'deki Küresel Rekabet	13
1.1.4.1. ABD'nin Bölgedeki Tutumu.....	13
1.1.4.2. AB'nin Doğu Akdeniz Politikası	14
1.1.4.3. Rusya'nın Bölgedeki Rolü	15
1.1.4.4. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Bölgedeki Rolü	16
1.2.1. Deniz Yetki Alanları.....	18
1.2.2. Karasuları.....	18
1.2.3. Bitişik Bölge	18

1.2.4. Kıta Sahanlığı ve Sınırlandırılması.....	19
1.2.5. Münhasır Ekonomik Bölge ve Sınırlandırılması	22
1.2.6. Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Hukukun Asli Kaynakları.....	24
1.2.6.1. Uluslararası Antlaşmalar.....	24
1.2.6.2. Hukukun Genel İlkeleri.....	25
1.2.6.3. Uluslararası Örf-Adet Hukuku Kuralları	25
1.2.7. Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Genel Sınırlandırma Prensipleri	26
1.2.7.1. Hakkaniyet İlkesi	26
1.2.7.2. Eşit Uzaklık İlkesi.....	27
1.2.7.3. Coğrafyanın Üstünlüğü İlkesi	28
1.2.7.4. Orantılılık İlkesi	29
1.2.7.5. Kapatmama İlkesi	30
1.2.7.6. “Kara Denize Hakimdir” Prensibi.....	31
1.2.7.7. Adaların Sınırlandırmadaki Rolü	31

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ’DE KIYIDAŞ ÜLKELERİN POLİTİKALARI

2.1. Mısır.....	33
2.2. Suriye	36
2.3. Libya	38
2.4. Lübnan	39
2.5. GKRY	41
2.6. Filistin	44
2.7. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti	45
2.8. Yunanistan	46
2.8.1. GKRY-Yunanistan-Mısır Görüşmesi.....	47
2.8.2. GKRY-Yunanistan-İsrail Görüşmesi	48
2.8.3. GKRY-Yunanistan-Lübnan Görüşmesi	49
2.8.4. GKRY-Yunanistan-Filistin Görüşmesi	50
2.8.5. GKRY-Yunanistan-Ürdün Görüşmesi	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE VE İSRAİL’İN DOĞU AKDENİZ ENERJİ POLİTİKALARININ DENİZ
YETKİ ALANLARINA ETKİSİ

3.1. Türkiye’nin Doğu Akdeniz Enerji Politikaları	52
3.1.1. Anlaşmalara Göre Yürütülen Politikalar	58
3.1.1.1. Türkiye ve KKTC’nin Kıta Sahanelığı Sınırlandırma Anlaşması	58
3.1.1.2. Türkiye ve Libya’nın Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası	60
3.1.2. Stratejik Konuma Göre Yürütülen Politikalar	62
3.2. İsrail’in Doğu Akdeniz Enerji Politikası	64
3.2.1. İsrail-GKRY-Yunanistan İlişkileri	71
3.2.2. İsrail-Mısır İlişkileri.....	73
3.2.3. İsrail- Filistin İlişkileri	74
3.2.4. İsrail-Ürdün İlişkisi.....	75
SONUÇ.....	76
KAYNAKÇA	79
TEZ DEĞERLENDİRME FORMU.....	88

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. EastMed Boru Hattı Projesi.....	9
Şekil 2. Mısır'ın Gaz Sahaları	34
Şekil 3. İsrail'in Doğalgaz Sahaları	65
Şekil 4. Suriye'nin Doğalgaz Saha Haritası	37
Şekil 5. Lübnan Gaz Arama Bölgeleri.....	39
Şekil 6. GKRY MEB Alanı, KKTC'nin TPAO(Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı) Ruhsat Verdiği Alan ve Kesişen Alanlar	53
Şekil 7. 1947'den Günümüze Filistin Toprakları	44
Şekil 8. Bir Kıyı Devletinin Kıta Sahaneliği	20
Şekil 9. Bir Kıyı Devletinin Kıta Sahaneliği ve MEB Alanı.....	20
Şekil 10. Münhasır Ekonomik Bölge Sınırları	22
Şekil 11. Doğu Akdeniz'e Kıyıdaş Devletlerin 1982 BMDHS'ye Bağılılıkları	55
Şekil 12. İsrail'in İspatlanmış Doğalgaz ve Petrol Rezervlerinin Haritası	66
Şekil 13. İsrail-Lübnan Deniz Sınırı Çizimi	41
Şekil 14. Türkiye'nin enerji ithalatındaki yüzdeler oranı (2007-2017)	57
Şekil 15. Türkiye-Libya Münhasır Ekonomik Bölge Sınırları	61
Şekil 16. Eneji Kaynağına Göre İsrail'in Toplam Enerji Arzı (1990-2018).....	68

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1. Doğu Akdeniz Gaz Forumu	11
Resim 2. 29 Ocak 2019 Kıbrıs Med-7 Zirvesi	12
Resim 3. GKRY- Yunanistan- Mısır Görüşmesi.....	48
Resim 4. GKRY-Yunanistan-İsrail Görüşmesi	49
Resim 5. GKRY-Yunanistan- Filistin Görüşmesi	50
Resim 6. GKRY-Yunanistan-Ürdün Görüşmesi	51

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BG	: British Gas
BM	: Birleşmiş Milletler
BMDHS	: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
BP	: British Petroleum
BRICS	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika
CNPC	: China National Petroleum Corporation
CKSS	: Cenevre Kıta Sahaneliği Sözleşmesi
DOE	: Enerji Departmanı
ENI	: Ente Nazionale Idrocarburi
FSRU	: Floating Storage Regasification Unit(Yüzer Depolama ve Yeniden Gazlaştırma Ünitesi)
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
LNG	: Liquefied Natural Gas
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
NEMED	: North East Mediterranean
TANAP	: Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı
TPAO	: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı

GİRİŞ

Doğu Akdeniz bölgesi tarih boyunca gelişmiş devletler açısından, bulunduğu yerin jeostratejik ve jeopolitik açıdan önemli konumu gereği, ticaret yollarının kesişme noktasında bulunması ve son dönemlerde keşfedilen enerji kaynakları nedeniyle büyük ilgi odağı haline gelmiştir. Doğu Akdeniz havzası sahip olduğu zenginliklerin yanında stratejik konumu dolayısıyla da geçmişten günümüze büyük güç mücadelelerine ev sahipliği yapmıştır. Bölgeyi denetim altında tutma çabası küresel ve bölgesel aktörler tarafından devamlılığını korumaktadır. Bilindiği üzere Dünya petrolünün neredeyse yarısını elinde bulunduran Orta Doğu'ya yakınlığı ve sahip olduğu kaynaklar da göz önüne alındığında, Doğu Akdeniz, uluslararası ticaretin önemli noktalarından birisi olmaya devam etmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin dünya üzerindeki hegemonyasını sürdürme politikası, Rusya'nın uzun yıllardan beri hedefi olan sıcak denizlere inme ve kara emniyetini güney bölgesinden sağlama durumu ve burada etki alanını artırma politikası, yine Avrupa Birliği(AB) ülkelerinin enerji ihtiyaçlarını karşılayamadığı için bu bölgeye olan ilgisi, Çin'in dünya ticaretinde etkili olmak için yürüttüğü Bir Kuşak – Bir Yol Projesi Doğu Akdeniz'de kesişmiştir. Görüldüğü üzere sadece Doğu Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerin değil kıyıdaş olmayan ülkelerde bölgede rekabet ve çıkar çatışması içindedir.

Diğer yandan, dünya nüfusundaki hızlı artış ve devletlerin kara ülkelerindeki kaynaklarının tükenmeye başlaması, onların kaynak arayışlarının artmasına ve deniz alanlarına yönelik egemenlik iddialarında bulunmalarına yol açmıştır. Bu durum ise sahildar devletler arasında çatışmalara neden olmuş, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması ihtiyacını doğurmuştur. Bilindiği üzere bugün dünyada birçok deniz yetki alanı uyuşmazlığı vardır. Bu uyuşmazlıkların yaklaşık 400'ünden 190'a yakını anlaşmalarla çözüme kavuşmuştur. Bununla birlikte, daha pek çok uyuşmazlık barışçıl çözümler beklemektedir (Blake, 1987:3).

Doğu Akdeniz'de de bu ve benzeri uyuşmazlıklar olduğu için bu çalışmanın Uluslararası Hukuk'a göre hakkaniyetli bir sınırlamanın nasıl olabileceğini ve bölgedeki iki önemli

aktör olan Türkiye ve İsrail'in Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon ve diğer enerji kaynakları üzerine politikaları ve bu politikaların bölgeye etkisinin incelenmesi bakımından literatürdeki bu önemli eksiliğin giderilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışma ilk bölümde; Doğu Akdeniz ve deniz yetki alanı sorununu, ikinci bölümde Doğu Akdeniz'de kıyıdaş ülkelerin politikalarını, son bölümde ise Türkiye-İsrail'in Doğu Akdeniz'deki enerji politikalarının deniz yetki alanlarına etkisini ele alacaktır.

Problemin Tespiti

Tarihsel olarak bakıldığında enerji insan için sürekli ihtiyaç duyulan bir durumu teşkil etmiştir. İnsanlık kademe kademe enerjide ilerleme ve dönüşüm sağlayarak ihtiyaçlarını gidermiştir. Özellikle Sanayi devrimiyle birlikte daha çok enerjiye ihtiyaç duyulması ülkelerin enerji kaynaklarına verdiği önemi artırmıştır. Devletler için hem hayatta kalma hem uluslararası arena da güçlü bir konumda olmanın gereklerinden birisinin de enerji kaynaklarına sahip olma konusu olduğu düşünüldüğünde, dünyanın bilinen en büyük hidrokarbon enerjilerini içinde barındırması ve Ortadoğu ile enerji tüketimindeki ilk sırada bulunan Avrupa Birliği (AB) arasında bir köprü niteliğinde olması bakımından Doğu Akdeniz önemli bir konumdadır. Söz konusu bölgenin sahip olduğu bu enerji kaynakları bölgesel ve küresel aktörlerin bu bölgeye verdiği önemi artırmaktadır. Ancak bu kaynaklar aralarında siyaseten de ihtilaflar bulunan bölge ülkeleri arasında uyuşmazlıkları da beraberinde getirmiştir Ülkelerin deniz yetki alanı konusunda sahip olduğu farklı görüşler ve kendi çıkarlarına yönelik yürüttüğü politikalar ile bunları kabul ettirme çabasında oldukları görülmektedir. Bu anlamda enerji pastasından daha fazla pay almak için de uluslararası hukuku da çiğneyerek bölgesel istikrarı tehlikeye atmaktadırlar (Aşcı, 2020:1). Bu bağlamda hakça bir paylaşım için bölge ülkelerinin deniz yetki alanının sınırlanması bakımından incelenmesi gerekmektedir.

Ülkelerin buraya verdiği önemin enerji kaynaklarının keşfi sonrası daha da artmış olduğu düşünüldüğünde ise bölgede diğer ülkelere nazaran daha aktif bir politika yürüten iki önemli ülke Türkiye ve İsrail'in enerji politikalarının aynı denklemde incelendiği çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Aktörlerin bu anlamda faaliyetlerinin bölgesel ve uluslararası siyasete etkileri ile olası yönü konusunda fikir vermesi bakımından incelenmesi de önemli olacaktır.

Araştırmanın Amacı

Çeşitli güç mücadelelerine sahne olan alan bölgesel ve küresel birçok aktör ile değişkeni içinde barındıran Doğu Akdeniz, son yıllarda enerji rezervleri keşfi, bölge ülkelerinin ihtilafli ilişkileri ve uluslararası hukuk kapsamındaki deniz yetki alanı sorunları bakımından önem kazanan bir bölge olmuştur.

Uluslararası hukuk kavramı kapsamında Doğu Akdeniz’de yetki alanı sorunun incelendiği ve enerji bağlamında Türkiye-İsrail politikalarının araştırıldığı bu çalışmanın amacı hakça bir paylaşım için uluslararası hukuk kaynaklarının sınırlandırma yöntemlerinin bölge için incelenmesi ve enerji konusunda oluşan fırsat ve tehditlerin Türkiye ile İsrail’in rolü bakımından analiz edilmesidir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışmaları deseni ile açıklayıcı araştırma yöntemi kullanılmıştır. Durum çalışmaları deseni bir olayı, durumu, eylemi, süreci ve programı ya da bireyleri derinlemesine inceleyerek analiz eden durum çalışmaları olup birçok alanda kullanılmaktadır (Creswell, 2017). Araştırmanın sonucunda ortaya çıkan veriler tüm yönleriyle ele alınmaya çalışılmıştır. Ayrıca sağlıklı sonuca ulaşabilmek için sebep-sonuç ilişkilerine de bakılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ VE DENİZ YETKİ ALANI SORUNU

1.1. Doğu Akdeniz'in Önemi ile Bölgesel ve Küresel Rekabet

1.1.1. Doğu Akdeniz'in Coğrafyası

Akdeniz, batısında Cebelitarık Boğazı'ndan Çanakkale Boğazı'nın girişi ve doğu da Süveyş Kanalı'na kadar Avrupa, Afrika ve Asya Kıtaları arasında olan yaklaşık 2,5 milyon km² alanı kaplayan su havzasıdır. Coğrafya bakımından Akdeniz doğu ve batı olarak iki bölgeden oluşmaktadır. Akdeniz'in doğu ve batı sınırlarının başlangıcı ve bitişine dair çeşitli görüşler bulunmaktadır. Doğu Akdeniz'i en geniş anlamıyla tanımlayan görüşe göre, Tunus'un Bon Burnu ve Sicilya adasının batısındaki Lilibeo Burnu arasında kalan kısım kabul edilirken, bölgeyi daha dar anlamıyla tanımlayan görüşe göre ise 27° doğu boylamı Akdeniz'in doğu ile batı arasındaki sınırını oluşturmaktadır. Doğu Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerin bölgedeki konumuna bakıldığında ise kuzeyde Türkiye ve Yunanistan, güneyde Mısır ve Libya, doğu da Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin bulunurken bölgede orta alanda ise Kıbrıs Adası bulunmaktadır. Dünya haritasına baktığımızda dünyanın ortasında görünen Doğu Akdeniz'i Ortadoğu'dan ayrı değerlendirmemek gerekir. Çünkü bu iki bölge enerji bakımından devamlı etkileşim halindedir. Bu bağlamda dünyanın jeopolitik açıdan merkezi olarak konumlandırılmaktadır. Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasındaki Akdeniz, Süveyş Kanalı ile Kızıldeniz'e ve buradan da Bab el Mendeb Boğazı ile de Hint Okyanusu'na bağlantısı bulunurken Cebeli Tarık Boğazı ile Atlantik Okyanusu'na, Çanakkale ve İstanbul boğazları ile de Akdeniz gibi bir iç deniz olan Karadeniz'e bağlanmaktadır. Bu yüzden gerek Akdeniz ülkelerinin birbirleriyle ilişkileri gerekse diğer ülkelerin bölge ülkeleriyle ilişkileri oldukça önemlidir. (Saka, 2020:61-62).

Mısır, Mezopotamya ve Anadolu kıyıları arasındaki Doğu Akdeniz, birçok tarihçi tarafından ekvatora doğru bir hilal şeklinde olduğu için “Bereketli Hilal” olarak adlandırılmıştır. Doğu-batı ve kuzey- güney olarak transit bir hat üzerinde bulunan bölge çeşitli stratejik ve coğrafi değerler taşıdığı için hedef saha konumundadır. Günümüz deniz

ticaretinde önemli bir yere sahip olan enerji taşımacılığı Doğu Akdeniz için de fırsatlar sunmaktadır. Bu bağlamda Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı ve Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı ve Kıbrıs jeopolitik konumu bakımından ön plana çıkmaktadır. Ayrıca yaklaşık son yirmi yıl içerisinde Doğu Akdeniz’de keşfedilen doğal kaynaklar bölgenin öneminin artmasına neden olan bir başka gelişme olmuştur. Bu bağlamda coğrafi konum ve doğal kaynakları bakımından bölgesel ve küresel güç mücadelesi alanı olmuş ve olmaya devam etmektedir (Şen, 2022:24).

1.1.2. Doğu Akdeniz’in Önemi

Denizler; ticaret, ulaşım, iletişim ve diğer alanlarda uluslararası etkileşimi kolaylaştırırken kara hakimiyetinin de tamamlayıcı bir unsuru olmuştur. Bu anlamda Doğu Akdeniz, kilit bir konumda olmakla beraber merkezi bir su yoludur. Kıta Avrupası, Avrasya, Afrika, Arap Yarımadası ve Doğu Asya bu deniz yolu ile beraber Anadolu Yarımadası merkezinde buluşmuşlardır. Kıbrıs ise Doğu Akdeniz’de önemli bir üs merkezidir ve Orta Doğu’nun giriş kapısı olarak nitelendirilebilir. Doğu Akdeniz böylelikle farklı deniz alanları ve bağlantılı kara kütlelerini etkilemektedir (Şen, 2022:30-31). Frank Gervasi, Akdeniz’in stratejik ve jeopolitik önemine şu ifade ile dikkat çekmiştir: *“Tarihin öğrettiği en önemli derslerden birisi şudur: Akdeniz’i kontrol eden güçler Avrupa’yı, Afrika’yı ve Asya’yı kontrol etmiş, Pasifik ve Atlantik’te ise büyük etkiler bırakmışlardır”*

Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında diğer taşımacılık türlerine göre daha uygun maliyetli olduğu bilinen dünya deniz ticaretinin 1/3’ünün de gerçekleştirildiği kilit bir bölgede bulunan Doğu Akdeniz, tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de küresel aktörlerin mücadele alanı olmuştur. Çünkü Süveyş Kanalı ve Türk boğazları gibi stratejik öneme sahip noktalar yine bu bölge içerisinde. Örneğin; Süveyş Kanalı, Avrupa ve Uzak doğu arasını 7000 mil kısaltmaktadır (Tonguç, 2020:5). Avrupa’daki petrol tedarikinin %70’i yine Avrupa ticaretinin %60’ı ve Bağımsız Devletler Topluluğu’nun ihracatının %50’si ve ithalatının %60’ı Akdeniz’den yapılmaktadır (Saka, 2020).

Enerji, küresel dünya düzeninin stratejik, politik ve ekonomik bir güç unsurudur. Devletlerin güç karşılaştırılması ekonomileriyle ve ekonomileri de teknolojik gelişmelerle ilişkilendirildiği için ve teknolojilerin gelişim temeli ise enerjiye dayandığı için ekonomik gelişim hızının enerjiye sahip olma ve ulaşabilmeye göre değiştiği bir gerçektir. Bu

bağlamda ülkelerin artan enerji talebi Orta Doğu, Hazar havzası ve Doğu Akdeniz'i odak haline getirmiştir.

Dünya petrol rezervlerinin %68 ve gaz rezervlerinin %41'inin bulunduğu Orta Doğu ile büyük enerji tüketicileri Avrupa ülkeleri arasında enerji köprüsü konumundaki Doğu Akdeniz hem bölgesel hem küresel olarak büyük önem taşımaktadır (Tonguç, 2020:7).

Arap-İsrail savaşları, Arap Baharı gibi yaşanan gelişmeler enerji sürekliliği bakımından Orta Doğu enerjisine olan güveni sarsmaya başlamıştır. Bu nedenle alternatif olarak, enerji miktarı bakımından dünyada ikinci sırada yer alan Hazar bölgesi düşünülse de bölgenin kara kütleleriyle kaplı coğrafyası nedeniyle enerjinin uluslararası pazara ulaştırılabilmesi ancak boru hatlarıyla mümkün olabilmektedir. Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı bu nedenle inşa edilmiştir. Bu durum da Doğu Akdeniz'in enerji taşımacılığı rolünü pekiştirmiştir. Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynakları her ne kadar miktar açısından Orta Doğu ve Rus enerjilerinin altında ise de enerji sürekliliği çeşitli riskler barındıran bu alanlara alternatif olarak bölgesel ve küresel olarak heyecan oluşturmıştır. Henüz keşfedilememiş daha büyük rezerv potansiyeli umudu da bölgeyi önemli kılan bir diğer unsurdur. Bu yüzden enerji kaynaklarının orantısız dağılımı ve ülkelerin enerjiye olan bağımlılıkları yapacakları hamlelerinde belirleyicisi konumundadır (Şen, 2022:33-34).

Doğu Akdeniz'in stratejik önemi kapsamında küresel güçler ve bölgesel aktörler hedeflerini bu bölgeye göre şekillendirmektedir. Bu bağlamda Suriye'deki gelişmelerle birlikte Rusya'nın Doğu Akdeniz'e inmesi, Çin'in dünya ticaretindeki etkinliği oluşturma girişimi olan Kuşak-Yol Projesi, AB üyesi ülkelerin GKRY üzerinden keşfedilen enerji kaynaklarını Avrupa'ya taşıma isteği, Öte yandan ABD'nin bölgedeki çok yönlü siyasi, ekonomik ve askeri girişimleri, Türkiye'nin de bu adımlar karşısında ülke güvenliğini sağlama, Kıbrıs üzerindeki garantörlük haklarını muhafaza etmek ve enerji kaynakları üzerindeki çıkarlarını koruma çabaları bölgenin önemini kanıtlar niteliktedir.

1.1.3. Doğu Akdeniz'de Bölgesel Rekabet

Küresel enerji talebinin güncel verilere göre %90'ı yenilenemeyen hidrokarbon rezervleri ile karşılanmaktadır. Artan teknolojiye bağlı olarak enerji talebi de arttığı için 2018 ile 2040 yılları arasında hidrokarbon kaynağına olan talebin yıllık ortalama %1,2 artış göstereceği tahmin edilmektedir (Çalışkan, 2023:63).

Geçmişten günümüze Doğu Akdeniz, bölgedeki deniz ticaretinin önemli bir merkezi olmuş, gelişen deniz ticareti ile uzak medeniyetler arasında etkileşim sağlayarak, Akdeniz’de büyük medeniyetlerin oluşmasına zemin hazırlamış ve toplumların refahını artırmıştır. Doğu Akdeniz, dünya deniz taşımacılığının önemli bölgelerini oluşturmasını yanı sıra, günümüzde bölgede bulunan hidrokarbon rezervlerinin ortaya çıkmasıyla önemi daha da artmıştır. Bu kaynaklar, Doğu Akdeniz’in bölgedeki yerini, enerji nakli konusunda stratejik bir kavşak olmaktan daha da ileriye taşımıştır. Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının arasında bulunan Doğu Akdeniz’de, dünya genelindeki doğalgaz rezervlerinin %47’sini taşıyacak kaynağın olduğu bilinmektedir (Duman, 2021:5).

Uluslararası Denizcilik Örgütü (International Maritime Organization) tarafından yayımlanan verilere göre, dünya ticaretinin %80’inden daha fazlası denizlerden gerçekleştirilmektedir (IMO, 2021). Bu bakımdan Doğu Akdeniz dünya ticareti açısından vazgeçilmez bir alandır. Bu ticaretin büyük bir bölümü, Doğu Akdeniz’in dünyadaki petrol üretiminin %30’undan fazlasını gerçekleştiren Ortadoğu ile dünyadaki petrol tüketiminin yaklaşık %20’sini gerçekleştiren Avrupa’yı birbirine bağlayan nitelikteki rolü, bölgenin ticaretinin daha çok enerji nakli üzerinde olmasını sağlamaktadır (Kürbüz, 2016:16).

Doğu Akdeniz’de İsrail, 1960’tan beri ilk olarak Noa ve MARİ- B deniz sahasında petrol ve arama çalışmalarını yaparken, İtalyan ENİ şirketi de 1967 senesinde Mısır açıklarında “Belayim” ve “Abu Madi” deniz sahalarında doğalgaz rezervi bulduğunu duyurmuştur (Çalışkan, 2023:63).

2010 yılında ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi’nin yayımladığı rapora göre Doğu Akdeniz’de 3.4 trilyon m³ iyileştirilebilir doğalgaz ve 1.7 milyar varil petrol olduğu öngörülmektedir (USGS, 2010). Mısır ile Kıbrıs arasındaki Nil, Kıbrıs ile İsrail arasındaki Leviathan, Girit’in güneydoğusunda kalan Heredot bölgesi ve Kıbrıs etrafındaki toplam enerji rezervinin 1,5 milyon dolara tekabül ettiğini açıklanmıştır. Teknolojinin gelişmesi ve Ar-ge çalışmasının arttırılması ile bölgede var olduğu düşünülen enerji rezervlerinin miktarında değişiklik yaşanması muhtemeldir. Bu bakımdan bölge ekonomik açıdan mühim bir yere sahiptir (Kangal, 2022:114).

Doğu Akdeniz’deki enerji yataklarının sayısının fazla olduğu Mısır tarafından bölgede yapılan araştırmalar sonucu gün yüzüne çıkmıştır. Mısır açıklarında Nil deltasında Shell şirketinin sondaj çalışmaları sonucu Şubat 2004’te Nil deltasının kuzeydoğusunda yer alan North East Mediterranean (NEMED) sahasında büyük miktarda hidrokarbon yatağı

keşfettiğini duyurmuştur. Günümüzde bu bölgede 1,5 trilyon feet küp ya da 42 milyar m³ doğalgaz olduğu tahmin edilmektedir (Duman, 2021:6).

Bunun ardından İsrail açıklarında araştırmalarını yürüten Amerikan Noble Enerji ve İsrail'in enerji şirketleri 2009 yılında bölgede büyük bir doğalgaz yatağı bulunduğunu açıklamıştır. Bu bölgede ortaya çıkan doğalgaz rezervlerinin İsrail'in 20 yıllık enerji ihtiyacını karşılayacak büyüklükte olduğunu dile getirmişlerdir (Kangal, 2022:116).

Mısır ve sonrasında İsrail bölgelerinde keşfedilen bu enerji kaynakları diğer ülkelerin özellikle küresel güçlerin dikkatini Doğu Akdeniz'e çevirmiş ve bölgede araştırmalar artmıştır. Bölgedeki doğal gaz rezervleri konusunda farklı rakamlar gösterilse de en net bilgiyi veren ve 2010 yılında Amerikan Jeolojik Araştırmalar Merkezi tarafından yayımlanan rapora göre, Nil Deltası'nda yani Kıbrıs ile Mısır arasındaki bölgede 223.242 trilyon feet küp doğal gaz, 1.763 milyar varil elde edilebilir petrol ve 5.974 milyar varil sıvı gaz bulunurken, Leviathan bölgesinde yani Kıbrıs ile İsrail arasındaki bölgede potansiyel olarak 122.378 trilyon feet küp doğal gaz ve 1.689 milyar varil petrol olduğu belirtilmiştir. (USGS, 2010). Bu bağlamda Leviathan rezervinin yaklaşık büyüklüğü 605 milyar m³ olduğu için bu durum 2010 yılındaki en büyük doğalgaz keşfi olarak İsrail'i bölgedeki en güçlü enerji ihracatçısı konumuna getirecek potansiyeldedir (Tagliapietra, 2017).

Mısır ve İsrail'den sonra Lübnan 1970-1975 yıllarında bölgede araştırmalar yapmış fakat petrol çıkarmanın maliyeti petrolden sağlanacak gelirden fazla olması nedeniyle çalışmalarına devam edememiştir. Ancak daha sonrasında Lübnan, 2012 yılında bölgedeki gazın işletilebilmesi için petrol yasası hazırlatmıştır (Kangal, 2022:116).

Türkiye bakımından Doğu Akdeniz'de yürütülen çalışmaların önemli bir kısmı GKRY'nin Kıbrıs'ın güneyinde gerçekleştirdiği sondaj ve ruhsatlandırma çalışmalarından oluşmaktadır. GKRY, 2006 yılında Kıbrıs'ın güneyinde tek taraflı olarak ilan ettiği 51.000 km²'lik alanda çalışmalara başlamış, 2007 yılında uluslararası ihale açmış, bu kapsamda Amerikan Noble Şirketi 12. parselde araştırma yapmak üzere ruhsat almıştır. Bu şirket, 2011 yılında Afrodit sahasında ortalama rezervi 198 milyar m³ doğal gaz yatağı bulunduğunu açıklamıştır. GKRY'nin bu çalışmaları tek başına yapması hukuki, ekonomik, siyasi ve güvenlik bakımından hem Türkiye'yi hem de KKTC'yi doğrudan etkilemektedir. Bölgede, enerji kaynaklarının enerji talep eden ülkelere ihraç edilmesi konusunda geliştirilen projelerin başında "Doğu Akdeniz Doğalgaz Boru Hattı (Eastern Mediterranean Natural

Gas Pipeline)” projesi gelmektedir. Bu proje Kıbrıs’tan başlayıp Yunanistan’a ulaştırılması hedeflenen ve AB tarafından desteklenen bir projedir. Afrodit sahasından çıkarılacak olan gazın Yunanistan’a, Yunanistan’dan İtalya’ya ve sonra da AB’ye iletilmesi planlanmaktadır. 2020 yılında Yunanistan, İsrail ve GKRY liderleri Eastmed Boru Hattı projesini imzalamıştır. Derinliği 3 kilometre, uzunluğu 1900 kilometre olarak planlanan bu projenin yılda 10 milyar m³ doğalgaz taşıma kapasitesi olacağı tahmin edilmektedir. Doğu Akdeniz’de eşit dağılımı öngörmeyen bu projeyi Türkiye kabul etmemiş, Libya ile ikili anlaşma yaparak bölgede Libya ile karşılıklı kıyılarını kontrol etmeye başlamış ve EastMed Boru Hattı’nın geçirilmesi planlanan deniz sınırlarına 2020 tarihi ile hâkim olmuştur (Kangal, 2022:118).

Şekil 1. EastMed Boru Hattı Projesi

Kaynak: “EastMed’e İsrail Devlet Şirketi, 25 Ocak 2018,

https://www.kibrispostasi.com/c58-GUNEY_KIBRIS/n240945-eastmede-israil-devlet-sirketi. E.T.: 15 Kasım 2022

Son dönemde altında yatan ekonomik ve jeostratejik nedenler ile ABD’nin EastMed Boru Hattı projesinden çekilmesi gündeme gelmiştir. ABD, Türkiye’nin bu projeden rahatsız olduğunu bildiği için buradaki politikalarını yeniden şekillendirmiş, bununla beraber projenin çevresel hassasiyetinin olmadığını dile getirmiş ve EastMed projesinden geri çekilmiştir. ABD’nin Türkiye’yi dikkate alarak böyle bir açıklamada bulunması Yunanistan’ı hayal kırıklığına uğratmış böylece Türkiye’nin, “Doğu Akdeniz’de en uzun

kıyı şeridinde sahip olan Türkiye'yi ve KKTC'yi yok sayan hiçbir projenin başarılı olamayacağı" öngörüsü doğrulanmıştır (Kangal, 2022:118).

Doğu Akdeniz'de başta enerji konusu olmak üzere çeşitli konularda iş birliği zirveleri düzenlenmiştir. Bu iş birliklerinin ana aktörleri genellikle bölgede aktif siyaset yürüten GKRY, Yunanistan, İsrail ile bazı Batılı devletler olmuştur. Zirvelerin genel özelliğine bakıldığında ise Türkiye ve KKTC'nin herhangi birine katıl(a)mamış olmaması ve bölgeden soyutlanması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Doğu Akdeniz'de yaşanan sorunların birçoğunun sebebi enerji kaynakları olmuştur. GKRY tek taraflı ettiği MEB'i ve buradaki sahaların meşru hale gelmesi amacıyla hak, ruhsat sahibi ülkelerin katılımının sağlandığı uluslararası bir formun oluşturulmasına çalışmıştır. Bu amaçla Ocak 2019'da Kahire'deki toplantıya yani Doğu Akdeniz Gaz Formuna Filistin, Mısır, Ürdün, İsrail, Yunanistan'ın katılacağı ve faaliyetlerin başladığı belirtilmiştir. Sekreteryası Kahire'de olan Formun amacı, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve ülkeler arasındaki iş birliğinin ve karşılıklı diyalogların sürdürülmesini sağlamak olarak belirlenmiştir. Doğu Akdeniz Gaz Forumu'na bölgedeki Türkiye'nin alınmaması ancak bölge dışı ülkelere olan İtalya'nın katılması ise ilginç bir durumdur. Bunun sebebinin ise KKTC'nin TPAO'ya verdiği ruhsat alanında sondaj yapmak isteyen İtalya bandıralı SAIPEM 1200 gemisinin Türkiye'nin deniz kuvvetleri tarafından engellenmesinden kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Fransa ve ABD'nin ilerleyen dönemlerde bu forma katılım sağlayacağı da beklenmektedir. Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun kurulma nedenin Türkiye'nin bu bölgede artan yetkisi ve faaliyetlerinin oluşturduğu endişe olduğu da ifade edilmektedir. Forum ikinci toplantısını 26 Temmuz 2019'da Kahire'de yapmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin kısa zamanda yeni ortaklıklar kurarak veya oluşturulan yapıları ayırmaya yönelik çalışmalar yapacağı, KKTC ve kendi kıta sahanlığındaki alanlar için üçüncü devletlerle iş birliği yapabileceği düşünülmektedir (Yaycı, 2012:125).

Resim 1. Doğu Akdeniz Gaz Forumu

Kaynak: Kahire'de Türkiye'siz "Doğu Akdeniz Gaz Forumu" kuruldu! (ngazete.com)
E.T.: 10 Nisan 2022

Doğu Akdeniz’de bölge siyasetine etki eden bir diğer çalışma Med-7 zirvesidir. Zirve, 2019 Haziran’da Malta’da gerçekleştirilmiştir. Katılımcı ülkeler; Yunanistan, GKRY, İtalya, İspanya, Fransa, Portekiz, Malta’dır. Toplantıdan çıkan sonuçlar ise şu şekildedir; Türkiye’nin GKRY’nin sözde MEB alanındaki hukuksuz eylemlerini sonlandırması, GKRY’nin desteklendiği ve egemenliğine saygı duyulması gerektiği, Doğu Akdeniz’de Türkiye’nin yasadışı eylemlerinin sonlandırılması gerektiği ve AB’nin bu konuda zayıf davranmayacağı ifade edilmiştir. Türkiye ise Dışişleri Bakanlığı nezdinde bu açıklamaların ülke açısından herhangi bir değerinin olmadığını ifade etmiştir (Savaş, 2020:86).

Resim 2. 29 Ocak 2019 Kıbrıs Med-7 Zirvesi

Kaynak: MED7 zirvesi 29 Ocak'ta Kıbrıs'ta (yeniduzen.com), E.T.: 10 Nisan 2022

Avrupa Birliği Dışışleri Konseyi ise 15 Temmuz 2019 tarihli görüşmesinde Türkiye aleyhine bir dizi yaptırım kararı almıştır. Sebep, Türkiye'nin KKTC ve kendi sahasındaki aslında uluslararası hukuka uygun doğal kaynak arama faaliyetleriyle ilgilidir. Ağustos 2019'da Yunanistan'da gerçekleştirilen ve GKRY, İsrail ile ABD'nin katıldığı toplantıdaki kararlar da ilginçtir. Toplantı, enerji de iş birliği, üst düzey siyasi yetkililerden teşkil edilecek bir grup ve EastMed doğal gaz boru hattının işlevsel hale getirilmesi amacıyla yapılmıştır. Daha sonra Yunanistan'ın AB'nin enerji ihtiyacı için bulunduğu konum itibariyle stratejik bir yerde olduğu bu yüzden de EastMed gibi projeler önemli olarak ifade edilmiştir. Bölgede yine Türkiye'yi dışlayıcı bir tutum söz konusudur. Ancak, Türkiye hidrokarbon arama faaliyetleri için karardır. KKTC'nin ise GKRY'e 2019'da bölgedeki kaynaklarla ilgili teklifi şöyledir;

- *“Hidrokarbon kaynaklarının kullanımına ilişkin, BM gözetiminde, AB'nin gözlemci olarak yer aldığı, Türk ve Rum tarafının sayılarının eşit olduğu bir komitenin teşkil edilmesi,*
- *Adadaki doğal kaynakların birlikte kullanılması, iki taraf arasında gelir paylaşımının da dahil olduğu kapsamlı bir iş birliği yapılması ve ortak bir fon kurulmasıdır.”* (Savaş, 2020:86).

Ancak bu teklif Rum yönetimi tarafından kabul edilmemiştir. Yukarıda da bahsedildiği üzere GKRY ve İsrail'in arasında çok boyutlu ilişkileri bulunmaktadır. Aralarındaki ilişkide temelde enerji ön plandadır. İsrail ile 2012 yılında Ocak, Şubat aylarında GKRY'nin hava sahası ve karasularının kullanma yetkisi ile ilgili imzalanan anlaşma aynı

şekilde enerji kaynaklarının korunması amacıyla da yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar genellikle Türkiye karşıtı olmaktadır. İsrail dışında diğer bölge ülkeleri ve bölgede olmayan ülkelerle de çeşitli anlaşmalar, tatbikatlar ve açıklamalar yapılmaktadır. GKRY'nin, 2019'daki İngiltere ile savunma ve güvenlik için imzaladığı muhtıra, Fransa ile enerji güvenliği, deniz güvenliği konularında ve sonrasında verilen deniz ve hava üssü kullanma yetkisi, yine Rusya'ya Limosal limanı ile Paphos Hava üssünün kullanılma anlaşması bunlardan bazılarıdır (Savaş, 2020:89-90).

1.1.4. Doğu Akdeniz'deki Küresel Rekabet

Doğu Akdeniz'in sahip olduğu hidrokarbon kaynakları, bölge ülkeleri için ekonomik refahı artırıcı bir durum olsa da bu kaynakların paylaşım sorunu denizde gerginliğin bir hayli artmasına neden olmuştur. Bölgede gelişen Mısır'daki siyasi durumlar, Suriye'deki süren istikrarsızlık hali, İsrail ve Gazze arasındaki devam eden sorunlar, yine geçmişten süregelen Türkiye-GKRY anlaşmazlığı ve deniz yetki alanlarının paylaşımı sorunu ülkelerin ekonomik refahını artırma fırsatına gölge düşürmektedir. Bölgedeki bu gerginliğe rağmen küresel güçler burada aktif stratejiler yürütmektedir. Bu bağlamda Çin ticari olarak etkili olmaya çalışıp, Rusya doğalgazdaki tekel konumunu muhafaza etmek isterken, ABD de bölge de yine kendi çıkarları doğrultusunda politikalar yürütmektedir.

1.1.4.1.ABD'nin Bölgedeki Tutumu

ABD, Soğuk Savaş'ın bitmesi sonrası hegemon gücünü koruyabilmek, ekonomik ve güvenlik politikalarını devam ettirmek, çıkarlarını koruyabilmek bu sebeple de kapitalizm ve küreselleşmeyi Dünya genelinde entegre etmek için Doğu Akdeniz'de de etkili olmak istemektedir (Çalışkan, 2023:88).

Doğu Akdeniz'in stratejik önemi süper güç olan ABD'nin dikkatinden kaçmamıştır. İsrail ve Kıbrıs açıklarında doğalgaz kaynaklarının tespit edildiği andan beri Amerikan Noble Energy şirketi, İsrail ile iş birliğine girmiş ve Mart 2013'te doğalgaz kaynaklarından %79 pay almıştır (Özer, 2013:77).

Doğu Akdeniz'de hidrokarbon keşif ve sondaj çalışmalarının verimli bir şekilde sürdürülmesi için ABD ve AB bölgeye teknik ve maddi yardımda bulunmaktadır. Bunun sonucu olarak bölgede tüm tarafların, hak ve çıkarlarının korunduğu söylemek pek mümkün değildir (Hüseyini, 2018:63). Bu bağlamda İsrail ve GKRY, ABD'nin bölgedeki

müttefiklerindendir. Ancak, North Atlantic Treaty Organization (NATO) üyesi Türkiye'nin de bölge ülkeleriyle ilişkileri de ABD için önemlidir. Orta Doğu ve Doğu Akdeniz birlikte değerlendirildiğinde, ABD bölge güvenliği açısından El Kaide ile Hizbullah'ın güçlenmemesi adına varlığını elzem olarak görmekte ve İsrail-Lübnan gibi bölge ülkeleri arasında yaşanan gerginliklere de müdahil olmaktadır. Öte yandan Rusya'nın Suriye, Lübnan, Türkiye ile yakın ilişkileri vardır ve bölgede Rusya'nın etkinliğini azaltmak isteyen ABD, bu denklemde İsrail, GKRY, Mısır ile özellikle enerji konusunda iş birliği içerisinde. (Çalışkan, 2023:87).

Rusya'nın doğalgaz tekeli elde etmemesi ve ülkelerin ona olan bağımlılığın kurtulmak için ABD, İsrail gazının Avrupa'ya pazarlanması fikrini desteklemektedir. ABD, bölge güvenliğinin sağlanması ve devletlerarası münasebetlerin yumuşaması için İsrail doğalgaz ihracatının Mısır ve Ürdün'e de yapılması gerektiğine inanmaktadır (Hüseyini, 2018:63).

1.1.4.2.AB'nin Doğu Akdeniz Politikası

Doğalgaz ithalatında ciddi bir şekilde Rusya'ya bağımlı olan AB için Doğu Akdeniz'de tespit edilen kaynaklar hazine niteliğindedir. Ukrayna krizi ile AB'nin yeni odak noktası Doğu Akdeniz olmuştur. Doğu Akdeniz'de GKRY ile yaşanan gerginlikler, Türkiye'nin AB üyeliği meselesinde sıkıntı teşkil etmiştir. Ancak AB kendi çıkarları doğrultusunda, gerek GKRY üye olarak kabul ederek, gerek de GKRY'nin Doğu Akdeniz'de açtığı bölgelerde arama çalışmalarında bulunmak için şirketlerin bölgeye gelmesini sağlayarak, GKRY 'ne destek olmaktadır (Hüseyini, 2018:63).

Avrupa için Doğu Akdeniz'de enerji kaynaklarını çıkarma konusunda bir takım cazip fırsatlar yer almaktadır. Bu fırsatlardan biri İsrail ve GKRY' nin enerjiye olan talebinin az olması ve her iki ülkenin de alt yapı sisteminin bölgede arama çalışmaları yapacak şekilde gelişmemiş olmasından kaynaklı olarak Avrupa, bu devletlere destekçi olmak isteyecektir. Doğalgaza bağımlı olan Avrupa ülkeleri için bu enerji kaynağı oldukça önemlidir. Enerji ve refah düzeyinin artması için enerji kaynakları olmazsa olmazdır. Bu nedenle Avrupa için enerji ulusal güvenlik meselesi olarak görülmektedir ve bu sebeple enerji çeşitliliğine önem vermektedir. Bu bağlamda, bölgede bulunan kaynaklar Avrupa için önem arz etmektedir (Karagiannis, 2014:5).

GKRY, İsrail'den gelen doğalgazın AB aktarılmasında önemli bir yere sahiptir. Levant bölgesinde ortaya çıkan doğalgaz, tahminlere göre AB üyelerine 30 yıl, Kıbrıs ve İsrail'e 100 yıl yetecek hacimdedir (Özkan, 2012:375).

1.1.4.3.Rusya'nın Bölgedeki Rolü

Rusya bölgede kendisine rakip görmek istememekte, tekeli her zaman için elinde tutmak istemektedir. Bölgede yeri sarsılmayacak düzeyde olan Rusya, dünya üretilebilir gaz rezervlerinin %17,3'üne, petrol rezervlerinin ise %6,4'üne sahiptir (Pamir, 2017:271).

Rusya, petrol ve doğal gaz rezervlerinin iç tüketimi karşılamasının ardından kalan miktarı tüketici ülkeler ile arasındaki ekonomik ve siyasi iş birliklerini kolaylaştırmak için kullanmaktadır.

Rusya, bölgede araştırma ve üretim çalışmalarında yakından ilgili olma çabasıdadır. Gazprom, 2012 yılında Tamar ve Levant'a %50 paya sahip olmak için teklifte bulunmuş, 2017 yılında bu yatakta çalışan konsorsiyum üyeleri Gazprom'a Tamar yatağından yıllık 2-3 milyon ton LNG alma hakkı tanıyan anlaşma imzalamışlardır (Mankoff, 2012: 5). 2013 yılında Gazprom, İsrail'in Tamar yatağından 3 milyar tonluk LNG almayı öngören anlaşma imzalamış fakat dönemin İsrail Enerji ve Su Kaynakları Bakanı ihracat projesini belirlemediğinden anlaşma uygulamaya konulmamıştır (Karagiannis, 2014:6). Tamar ve Dalit bölgesinden sıvılaştırılmış doğalgaz alabilmek için İsrail ile 20 yıllık anlaşma imzalayan Rusya, Mısır'daki 850 milyar m³ 'lük gaz hacmi olduğu tahmin edilen Zohr sahasının işletilebilmesi için de 2016 yılında İtalya'nın ENI şirketi ile Rus kökenli Rosneft anlaşma yapmıştır. Doğu Akdeniz'deki keşfedilen kaynaklar, Rusya'nın rezervlerine rakip olabilecektir. Ukrayna-Rus savaşı ile birlikte AB için alternatif enerji bulunması daha da önemli hale gelmiştir. Bu nedenle İsrail ve GKRY'nin Avrupa pazarına ihraç etmeyi düşündükleri gaz Rusya'yı etkileyebilecektir. Ancak, Rusya'nın sahip olduğu karadan çıkan gaz potansiyeli açık denizdekilerine göre ekonomik olmakla beraber nakli bakımından da boru hattı ve teknolojik kaynak bakımından maliyetli Akdeniz gazına karşı avantajlıdır (Çalışkan, 2023:89-91).

Şangay İş Birliği Teşkilatı ve BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) gibi örgütlerdeki ekonomik iş birliklerinin yanı sıra Rusya ve Çin, Doğu Akdeniz'de enerji alanında da CNPC (China National Petroleum Corporation) ile Rusya'nın Gazprom Şirketi 30 yıllık gaz satışı anlaşmasını imzalamışlardır. Ukrayna krizi sebebiyle Rusya'ya

uygulanan yaptırımlar İran ile Rusya'nın da yakınlaşmasına neden olmuş ve Rusya-Çin-İran arasındaki bu durum Doğu Akdeniz'deki dengeleri değiştirebilecek potansiyele sahiptir. Ayrıca Rusya, askeri olarak da Doğu Akdeniz'de varlığını hissettirmektedir. Bu bağlamda 1971'den beri bulunduğu Suriye'deki Tartus Limanındaki askeri üssünü güçlendirmiştir. Şam rejimine destek veren Rusya, Suriye'ye silah ticareti de yapmaktadır. Tüm bunlar göz önüne alındığında Rusya, Akdeniz'de geniş manevra alanına sahip önemli bir aktördür (Çalışkan, 2023:89-91).

1.1.4.4. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Bölgedeki Rolü

Çin'in Asya, Afrika, Avrasya ve Avrupa arasında ulaşım, enerji, iletişimi güçlendirmesi ve ekonomik faaliyetleriyle uluslararası arenada statüsünü sağlamlaştırma isteği 2013 yılında Bir Kuşak Bir Yol Projesiyle karşımıza çıkmaktadır. Projedeki ülkeler arasında enerji ortaklığı, alt ve üst yatırım projeleri gibi siyasi ve ekonomik olarak ilişkileri genişletmek amaçlanmaktadır. Bir Kuşak Bir Yol Projesi, İpek yolu ekonomik kuşağı ve deniz ipek yolu olarak iki bölümden oluşmaktadır. Öncelikle ticaretin geliştirilmesi amacıyla Rusya, Avrupa, Orta Asya'yı karadan bağlayacak güzergâh, İpek Yolu Ekonomik Kuşağı Hattı'nı oluştururken. (Silk Road Economic Belt) İkinci olarak Asya, Okyanusya ve Afrika kıtaları arasında deniz koridorunu oluşturan ve Türkiye, Yunanistan ve Mısır'ında bulunduğu Deniz İpek Yolu (Maritime Silk Road) deniz yolları kurarak ticari ilişkilerini güçlendirmeyi hedeflemektedir. Projeye göre, Asya ve Avrupa'nın bağlanması konusunda Yunanistan'ın Pire Limanı ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, Avrupa'ya ticaret yapılabilmesi için Bakü Tiflis ve Kars Demir Yolunu Trakya'ya kadar uzatarak Edirne Kars hızlı tren rotasıyla birleştirilerek güzergâh oluşturulmuştur. Çin, ekonomik büyüme hedefine ulaşmak için ticaret yolları projeleriyle ulaşımı kolaylaştırmaktadır. Doğu Akdeniz'de Çin'in özellikle ticari ilişkilerinin yoğun olduğu ülkeler Türkiye, Yunanistan, Fransa, Mısır, İsrail ve İtalya'dır (Çalışkan, 2023:97-98).

Çin'in küresel enerji tüketiminde ilk sırada yer almasına karşılık Rusya'nın bu açıdan önemli bir ihracatçı olması, Çin'in Rusya için güçlü bir Pazar olmasını sağlamıştır. Çin, tehdit algısı yaratmamak için bölgesinde ve Doğu Akdeniz dahil diğer bölgelerde çatışmadan uzak durmaktadır. Bir Kuşak Bir Yol Projesiyle Doğu Akdeniz'deki ülkelerle ilişkileri sağlamlaştırmak isteyen Çin, ihracat temelli ekonomik devamlılık, küresel sisteme uyumunun artması ve yumuşak güç esasıyla yürütülen bir dış politika amaçlamaktadır (Çalışkan, 2023:97-98).

1.2.Deniz Yetki Alanlarının Uluslararası Hukuktaki Yeri

Doğu Akdeniz'in çok boyutlu (askeri, ticari, ulaşım vs.) stratejik yapısına, potansiyel yüksek enerji kapasitesi de eklendiğinde kaynakların ve dolayısıyla denizlerin paylaşımı sorunu da beraberinde gelmiştir (Yaycı, 2012:13).

Kıyıdaş ülkelerin MEB'lerinin birbiriyle örtüştüğü Doğu Akdeniz gibi yarı kapalı denizde bazen enerji kaynaklarının hangi ülkelerin MEB'inde yerleştiğini tespit etmek zor olmaktadır. Bu durumda ülkeler aralarında anlaşmaya giderek sınır aşan kaynakların yalnız kendi ülkesi tarafından kontrol edilmesini kabul etmektedir. Buradan gelen gelir ise yine kendi aralarında paylaşılmaktadır. 1958 Deniz Hukuku Sözleşmesinin ve 1982 BMDHS gibi hukuksal kanallarında ifade etmiş olduğu en mühim husus deniz sınırlandırılmasının bölge ülkelerinin tamamının iştirak ettiği hakkaniyet ilkesi çerçevesinde belirlenmesidir (Hüseyini, 2018:50). Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse, Doğu Akdeniz kendine has deniz alanlarına ve sınırlandırılma sorunlarına sahiptir ve bu sorunların çözümü için uluslararası hukuktan doğan normların uygulanması gerekmektedir. Buna göre, devletler 1982 BMDHS gereğince anlaşmazlıkların çözümü için aralarında iş birliği kurmalı ve hakkaniyet prensibi çerçevesinde sınırlandırma usulünü belirlemelilerdir. Ancak, Doğu Akdeniz'de ülkelerin arasında anlaşmaya dayalı bir iş birliği henüz yoktur. Elbette bu iş birliğini engelleyen en büyük nedenlerden birisi de enerji rezervlerinin paylaşımı konusunda çıkar maksimizasyonu çalışmalarıdır. Bölgede deniz yetki alanlarının sınırlandırılması ile ilgili genel bir mutabakat olmadığı için bölgesel aktörler de ikili anlaşmalar ya da tek taraflı eylemlerde bulunarak deniz yetki alanı ilan etme çabası içerisinde (Şen, 2022:52).

Doğu Akdeniz'de denizlerin paylaşımı mücadelesi uluslararası şirketleri bu bölgede arama çalışmaları yapmaktan uzaklaştırmıştır. Yarı kapalı denizlerde deniz sınırları sorunu, sahilleri bitişik devletler arasında coğrafi özellikten veya politik sebeplerden kaynaklanmaktadır. BMDHS'nin sahilleri bitişik bölgelerle ilgili hiçbir hükmü bu sınırlandırmaya açıklama getirmemektedir. Sahildar devletlerin kıta sahanlıklarında doğal, münhasır egemenlik hakları bulunmakla birlikte, MEB'den farklı olarak devletlerin kıta sahanlıklarını ilan etme yükümlülükleri yoktur (Scovazzi, 2012:5).

Bütün bu durumların değerlendirilmesi adına olaya hukuksal açıdan bakmak konuyu anlaşılır kılacaktır.

1.2.1. Deniz Yetki Alanları

Deniz hukuku ve diğer mahkemelerin kararları alınarak örf ve adetler bağlamında deniz yetki alanlarını belirleyen hükümler oluşturulmuştur. Deniz yetki alanlarının sınırlandırılması bakımından beş çeşit madde göz önünde bulundurulmaktadır. Bu maddeler; “örf ve âdet hukuku, 1958 CKSS (Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi), 1982 BMDHS, UAD (Uluslararası Adalet Divanı) ve hakem heyetleri kararları sonuncusu ise öğretide yer alan gelişmeler” şeklindedir (Savaş, 2020:34).

2. Dünya Savaşından sonra siyasi ve iktisadi yapı gereği deniz hukuku alanında birtakım gelişmeler yaşanmıştır. Bu bağlamda ilk olarak BM öncülüğünde 1958 yılında Cenevre Sözleşmesi sonrasında ise 1982 yılında BHMDS oluşturulmuştur. 1982 BMDHS’si 1994 yılında 60 ülke tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girmiş ve günümüzde en önemli uluslararası deniz hukuku olarak literatürde yer almaktadır (Kuran, 2016:2).

1.2.2. Karasuları

Karasuları, yetki alanları ve ortaya çıkış sebebi bakımından en eski geçmişe sahip bir deniz alanıdır. Bu deniz alanı suların gelgit dönemlerinde en düşük su seviyesinin esas sınır olarak belirlendiği 12 mil genişliğine kadar ki olan sulardır. Karasuları tespit edilirken öncelikle; iç sınır, yan sınır ve dış sınır belirlenir. Karasuları devletin egemenliği altında olan sahalardır. Zaman içerisinde değişikliklere uğrayarak 1982 BMDHS ile kesin şartlara bağlanmış, “her ülke karasularının sınırlarını belirleme hakkına sahiptir bu alan sözleşmede belirtilen belirlenen hatlar ile 12 deniz milini geçemez” şeklinde ifade edilmiştir (Pazarcı, 2015:148). Bununla birlikte sözleşmede, ülkelerin yetki sahalarının bir başka ülke ile çakışması halinde, sınırların hakkaniyet ilkesi çerçevesinde belirleneceği belirtilmiştir (Peker vd., 2019:87).

1.2.3. Bitişik Bölge

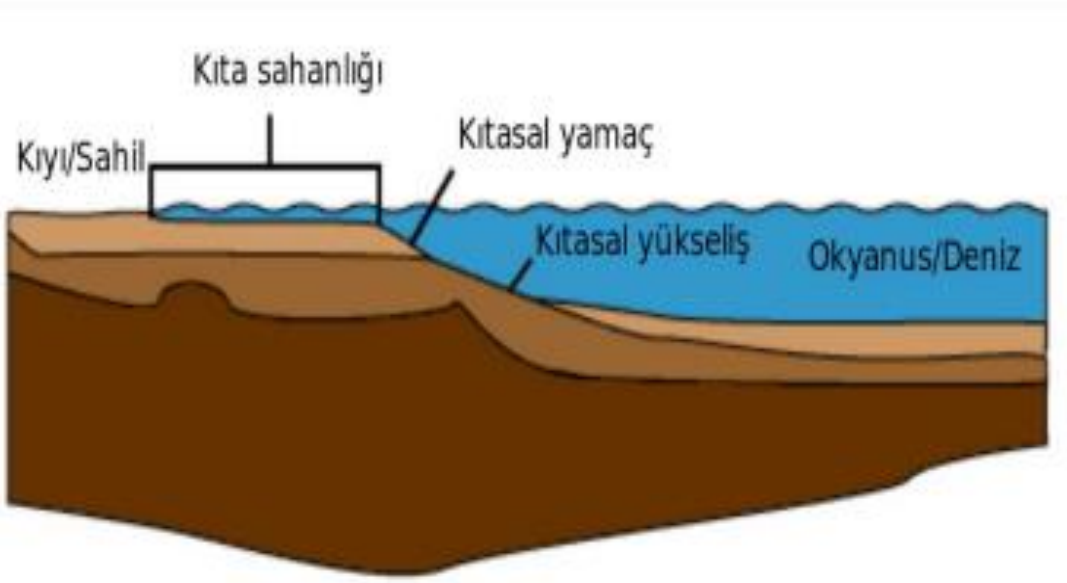
Devletlerin karasularına bitişik olan ve kıyı devletinin belirli bir mesafeye kadar denetleme haklarının bulunduğu arazi olarak düşünülmektedir. 1958 Cenevre Sözleşmesi’nde bitişik bölgenin genişliği en fazla 12 mil olarak belirlenirken 1982 BMDHS’ ye göre bu genişlik en fazla 24 mil olarak belirlenmiştir (Pazarcı, 2015).

Kısaca bitişik bölge sahildar ülkelerin karasuları mesafesi kadardır. Örneğin, 12 deniz mili kara suyuna sahip bir ülke en fazla 24 deniz mili bitişik bölgeye sahip olabilir. Kıyı devletlerinin karasularındaki egemenliği, devletlerin bütün yetkilerini kullanmaya izin

verirken, bitişik bölgede yalnızca belirtilen menfaatleri çerçevesinde yetkilerini kullanabilirler (Savaş, 2020:39).

1.2.4. Kıta Sahanlığı ve Sınırlandırılması

Kıta sahanlığı, kara ülkelerinin deniz altından geçen doğal uzantısına verilen addır. Denizlerin coğrafi olarak hemen derinleşmemesi nedeniyle kıyı ülkelerin farklı jeolojik özellikleri ve kıta sahanlıkları vardır. Deniz dibindeki doğal kaynaklardan yararlanabilme olanağı için ise yasal statü bağlamında kıta sahanlığı önemli hale gelmiştir. Devletlerin münhasır yetkisi içerisinde bulunacak alanların sınırlarının belirlenmesi için kıta sahanlığı kavramının da hukuksal tanımının yapılması gerekmiştir. Hukuki olarak kıta sahanlığı ilk kez 1945'te ABD Başkanı Truman'ın bildirisiyle ortaya çıkmıştır. Bildiriye göre ABD, karasularına bitişik haldeki kıta sahanlığı üzerinde doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesi konusunda herhangi bir sınır söz ölçütü olmaksızın yetkili olduğunu ilan etmiştir. Tek taraflı bu uygulama diğer devletlerin de hak iddialarına sebep olmuştur. Daha sonrasında ise kıta sahanlığı kavramı 1958 Cenevre Konferansları ile hukuki statü kazanmıştır. Takip eden süreçte teknolojik gelişmeler kıta sahanlığının tanımını yetersiz hale getirmiş, 1982 BMDHS ile değişmiştir (Şen, 2023:63-65). BMDHS'e göre *“sahildar bir devletin kıta sahanlığı; karasularının ötesinde kıta kenarının dış eşiğine kadar veya bu eşik daha az bir mesafede ise, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 deniz mili olan kısımda bu devletin kara ülkesinin doğal uzantısının bütünündeki deniz altı alanlarının deniz yatağı ve toprak altlarını içermektedir”* (Yaycı & Karamahmut 2011:51).

Şekil 2. Bir Kıyı Devletinin Kıta Sahanlığı

Kaynak: Acar & Yılmaz, 2018:600

“Kara suları genişliğinin ölçülmesinde kullanılan esas hatlardan itibaren 200 deniz mili, kıta kenarının dış sınırının 200 deniz milinden öteye uzanması halinde, kara suları genişliğinin ölçülmesinde kullanılan esas hatlardan itibaren 350 deniz milini aşmayacak. 2500 m eş derinlik eğrisinden itibaren 100 deniz milini aşmayacak şekilde tespit edilmiştir” (Yaycı, 2012).

Şekil 3. Bir Kıyı Devletinin Kıta Sahanlığı ve MEB Alanı

Kaynak: Yaycı, 2012:11

BMDHS, kıta sahanlığı için 200 millik bir mesafe ölçütü belirlediği için doğal kıyı uzantısı 200 mile ulaşmayan devletlere bu uzaklık kadar alan için hak tanımıştır. Öte yandan, alanı 200 mil mesafesini aşan devletler için de 350 mil mesafe veya 2500 metre derinlikten 100 mil ölçütü koyarak jeolojik anlamda elverişsiz yerler ile daha geniş alana sahip devletlerin arasında eşitlik sağlamaya çalışmıştır. Denizler doğal kaynaklar açısından zengin alanlardır. Kıyı devleti de kıta sahanlığının getirmiş olduğu yetkilerle bu kaynakları araştırma ve işletme hakkını elinde bulundurmaktadır. Kıyı devletinin kıta sahanlığındaki yetkisini kullanması için herhangi bir ilanda bulunmasına gerek yoktur. Ancak, bu devletlerin üçüncü devletlere karşı kısıtlamaları vardır. Devletin bir toprak parçası olmadığı için bu alandaki hakkı kaynakların araştırılması ve işletilmesi ilkesi ile kısıtlıdır. Kıta sahanlığı üzerindeki sular açık deniz rejimine tabi olduğu için de üçüncü devletler bu alanlarda ve onun hava sahasında seyrüsefer ve uçuş serbestisi hakkına sahiptir. Doğal kaynakların ekonomik getirisinin önemi ve bu alanlar üzerindeki aşırı iddiaların önüne geçebilmek için kıyı devletlerinin yetkili oldukları alanların sınırlandırılması ise gerekli hale gelmiştir. Kıta sahanlığı iç sınırının, karasularının dış sınırı itibariyle başlasa da birden fazla devletin aynı deniz alanı paylaşımı söz konusu olduğunda dış sınırın belirlenmesi gerekmektedir. Kıta sahanlığı sınırlandırılmasında ise Cenevre Sözleşmesi ve BMDHS’de farklı düzenlemeler vardır (Şen, 2022:63-66).

1982 BMDHS 83. Maddesine göre kıta sahanlığı sınırlandırılması tanımı şu şekildedir:

“Kıyıları karşılıklı veya yan yana olan devletlerin arasında kıta sahanlığının sınırlandırılması, hakça bir çözüm bulmak üzere, UAD Statüsü’nün 38. maddesinde anılan milletlerarası hukuka göre anlaşma yoluyla gerçekleştirilir. Uygun bir zaman diliminde anlaşmaya varıluncaya kadar, ilgili devletler birbiriyle işbirliği içinde olmak, anlaşmaya yönelik herhangi bir aykırı duruş sergilememek için her türlü çabayı sarf edeceklerdir. İlgili devletlerin anlaşmaya varması halinde, kıta sahanlığının sınırlandırılması o anlaşmanın hükümlerine göre karara bağlanacaktır. Kıyı devletinin 83. maddeye göre çizilen dış sınırın haritalar ile gösterilip, koordinatlarının Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği’ne bildirilmesi gerekmektedir.”

1982 BMDHS’ne göre kıta sahanlığının sınırlandırılmasında, hakkaniyete uygun çözüm bulmak için UAD Statüsü’nün 38. Maddesine uygun şekilde sınır tespiti, devletler arasında yapılacak bir antlaşma ile hakça ilkeler çerçevesinde belirlenmelidir. Fakat anlaşma

sağlanmaz ise yine UAD'da belirtildiği üzere görüşme, arabuluculuk, uzlaştırma gibi barışçı yollara başvurulması gerekmektedir.

1958 Cenevre Sözleşmesinin kıta sahanlığı ile ilgili ortaya koyduğu önemli bir durum ise, kıyı devleti ülkesinin denizin altında bulunan doğal uzantısının kıta sahanlığının bir parçası olduğunu açıkça beyan etmesi gerektiğidir. Ancak deniz altı alanlarının kara ile bağlantı durumu söz konusu değilse yakınlık durumu göz önünde bulundurulmaksızın, alan kıta sahanlığı kapsamına girmemektedir (Tuğ, 2019:39).

Kıta sahanlığı ile bir başka deniz yetki alanı olan MEB birbiri ile karıştırılsa da aslında aralarında çok fazla fark vardır. Kıta sahanlığı devletlerin hakkı olmasına rağmen MEB'in Birleşmiş Milletler (BM)'e deklare edilmesi gerekmektedir. Kıta sahanlığı ve MEB'in farkı; Kıta sahanlığı deniz dibindeki hakimiyeti belirlerken, MEB, deniz dibi ve yüzeyindeki hakimiyeti belirlemektedir (Atun, 2020).

1.2.5. Münhasır Ekonomik Bölge ve Sınırlandırılması

Münhasır ekonomik bölge kıyı devletine, karasuları esas hattından başlayarak su yüzeyi 200 mile kadar olacak şekilde toprak altında ve üstünde canlı olsun veya olmasın bütün kaynakların araştırılması, korunması, işletilmesine ilişkin yetkiler veren deniz alanları olarak ifade edilebilir (Kuran, 2009:220).

Münhasır ekonomik bölge hesaplanırken kıyı devletlerinin bitişik bölge ve karasularının da hesaba katılması gerekir. Şöyle ki, 200 millik münhasır ekonomik bölge ilan eden devlet aynı zamanda 12 mil karasuları ve 12 mil bitişik bölge ilan etmiş ise münhasır ekonomik bölge için 176 millik bir alan kalmaktadır (Savaş, 2020:28).

Şekil 4. Münhasır Ekonomik Bölge Sınırları

Kaynakça: Savaş, 2020:28

MEB, ilk olarak devletler tarafından ekonomik kazanç elde etmek için denizlerde yetki sahibi olma gerekçesiyle istenmiştir. MEB, devletler tarafından büyük oranda benimsenerek uygulanmıştır. Bu yönüyle de BMDHS'den bağımsız bir örf ve adet kuralı haline geldiği kabul edilmektedir. Ancak, hukuki statüsüne ilk defa BMDHS'de kavuşmuştur (Şen, 2022: 67-68).

MEB' in hukuki statüsü BMDH Konferansı'nda çok tartışılan bir konu olmuştur. Burada kıyı devletlerinin bazıları MEB'in hukuksal durumunu karasularının statüsüne yakınlıktırarak isterken; diğer devletlerin büyük çoğunluğu MEB'deki bahsedilen haklarının canlı ve cansız kaynakların kullanımı ile sınırlı kalmadan, açık denizlerin hukuki durumu gibi değerlendirilmesi gerekliliğini ifade etmişlerdir. Bu fikir ayrılığının temel sebebi, kıyı devletlerinin MEB alanı üzerindeki ekonomik haklarının yanında egemenlik haklarının da olmasını istemelerinden kaynaklanmaktadır. Eğer MEB alanının hukuki statüsü bahsedildiği gibi olsaydı kıyı devletleri ekonomik haklarının dışında, hava sahası, petrol ve boru hattı yapımı ve seyir serbestliği gibi haklarına ek olarak askeri faaliyetlerle ilgili yetkilere de sahip olabilecekti. Yine böyle bir düzenleme yapılması, denizler üzerindeki serbestlikleri kısıtlanmasına, açık deniz alanlarının ise daralmasına neden olan bir uygulama olabilecekti (Savaş, 2020:29).

1982 BMDHS 55. maddesinde MEB, belirli bir yasal rejime bağlı olarak, karasularının bitişiğinde ve ötesinde bulunan bir alan olarak ifade edildiği için karasularından ayrılmaktadır. Kıyı devletinin egemenlik yetkisi, iç ve karasularının aksine, MEB'de daha sınırlı haldedir. Bu halde 55. Maddede de görüleceği gibi MEB, kendine özgü bir hukuki niteliğe sahiptir. Devletlerin yetkisi, bu alanlarda egemenlikten ziyade işlevseldir (Sur, 2011:346).

BMDHS'ye göre kıyı devleti, MEB alanında suni adalar, tesisler kurma, bilimsel çalışmalar yapabilme hakkına sahiptir. Böylelikle kıta sahanlığındaki haklarına ek olarak su kütlesi üzerinde de bir takım hakları bulunmaktadır. Diğer devletler kıyı devletinin MEB alanında izni olmaksızın herhangi bir şekilde araştırma, işletme yapma hakkına sahip değildirler. Ancak, kıyı devletinin hak ve çıkarlarını göz önünde bulundurarak seyrüsefer, uçuş serbestisi, kablo ve petrol borusu döşeme serbestisi imkanına sahiptir. MEB, alanlarının sınırlandırılmasına bakıldığında ise kıta sahanlığının sınırlandırılması ile aynı olduğu görülmektedir (Şen, 2022:68-69).

Kıta sahanlığı durumuna benzer şekilde burada da kıyıdaş devletlerin çıkarları ile diğer devletlerin çıkarları arasında uyumsuzluk çıktığında bu uyumsuzluk yine hakkaniyet prensibine göre taraflar ve uluslararası toplum için önemi gözetilerek çözüm bulunulması gerekmektedir (Açıkgönül, 2012:29).

1982 BMDHS'in devletlerin münhasır ekonomik bölge alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin kuralı şu şekildedir;

“Kıyıları karşılıklı veya yan yana olan devletlerin arasındaki münhasır ekonomik bölge sınırlandırılması hakça çözüm bulmak amacıyla UAD Statüsü'nün 38. maddesi hükmünde belirtilen uluslararası hukuka uygun bir anlaşma ile belirlenecektir. Uygun bir zaman diliminde anlaşma sağlanamazsa ilgili devletler Sözleşme'nin XV. kısmına başvuracaklardır. İlgili devletler bu zaman dilimi boyunca birbirleriyle işbirliği içinde çaba sarf edeceklerdir. İlgili devletler arasında yürürlükte bir anlaşma varsa eğer sınırlandırma sorunları o anlaşma hükümlerine göre uygulanacaktır”

Burada MEB için önemli olan nokta münhasır ekonomik bölgenin belirlendiğinin ilanıdır. Doğal olarak bu alana sahip olan devlet, bu ilan sonucunda ortaya çıkan deniz alanını gösterir haritalar, coğrafi koordinatlar ve anlaşmaya dair diğer belgeleri paylaşmalı ya da BM Genel Sekreteri'ne bildirmesi gerekmektedir. Kıta sahanlığında önemli olan coğrafi yapıyken, MEB açısından önemli olan coğrafi uzaklık belirlenerek kıyı devletinin hak sahibi olması durumudur (Tuğ, 2019:40).

Netice bakımından her iki sözleşmede, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması probleminin, taraflar arasında anlaşma yapılmak suretiyle ile çözülmesini uygun bulmaktadır. Fakat aradaki farka gelindiğinde ise 1958 Cenevre Sözleşmesi sınırlandırmayı; anlaşma, eşit uzaklık, özel şart olarak hukuka uygun bir düzenleme şeklinde sunarken, 1982 BMDHS ise, taraf devletler arasında yapılacak sınırlandırmaların anlaşma yoluyla ve hakkaniyet uygun yapılmasını öngörmüş aynı zamanda bu durum bunun yapılageliş kuralı halini de almasını sağlamıştır (Tuğ, 2019:40).

1.2.6. Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Hukukun Asli Kaynakları

1.2.6.1.Uluslararası Antlaşmalar

Deniz yetki alanlarının sınırlandırılması ile ilgili uluslararası hukukta en ayrıntılı olarak kabul edilen anlaşma 1982 BMDHS'dir. Sözleşmenin kendisine taraf olan ülkeler üzerinde

bağlayıcılık özelliği vardır. Ancak, taraf olmayan ülkeler için de çözüm yolu sunan bu sözleşme, uluslararası anlaşmaların hükümlerinin uluslararası örf ve âdet hukuku kuralı halini alması anlamına geldiği yani yapılageliş kuralı olması nedeniyle bu anlamda ülkeleri bağlayacaktır (Tatlısöz, 2013:306). Bu bakımdan deniz alanlarının sınırlandırılması konusunda uygulanacak çözüm yolu için 1958 Cenevre Sözleşmeleri ve 1982 BMDHS hükümlerini incelemek yerinde olacaktır.

1.2.6.2.Hukukun Genel İlkeleri

Yapılageliş kuralları ile karıştırılabilen hukukun genel ilkelerinde önemli olan, uluslararası yargıç veya hakem tarafından saptanmış olan bir ilkenin varlığıdır. Bu bağlamda hukukun genel ilkeleri, uluslararası hukuk alanındaki eksiklikleri gidermeye yarayan tamamlayıcı bir kaynaktır. Bu anlamda ise uluslararası yargı organlarının önceliği birincil olarak anlaşma ve yapılageliş kurallarını araştırmak, daha sonrasında uygun somut bir kural bulunmadığında hukukun ilkelerine başvurmaktır (Tuğ, 2019:42).

1982 BMDHS sözleşmesinde deniz yetki alanlarının sınırlandırılması için; *“her iki deniz alanının sınırlandırılması için kıyıları karşılıklı ya da bitişik olan devletler arasında kıta sahanlığı sınırlandırması UAD Statüsü’nün 38. maddesinde öngörüldüğü üzere milletlerarası hukuk kurallarına dayanan bir anlaşma yoluyla ve hakkaniyete uygun çözüm bulmak amacı ile yapılır”* genel ilkesi kabul edilir (Tuğ, 2019:42).

1.2.6.3.Uluslararası Örf-Adet Hukuku Kuralları

Uluslararası hukuk kişilerinin, tutum ve davranışları sonucu ortaya çıkan yapılageliş ya da teamül yazılı olmayan, daha çok süregelen tutarlı davranışlar özelinde ortaya çıkan hukuk kuralıdır. Yapılageliş açısından mühim olan, devletlerin davranışlarının hep aynı doğrultuda tutarlı olması, sonucunda bağlayıcı özelliğini kazanmasıdır. Ayrıca UAD, 1969 Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Uyuşmazlığı Davası’nda sürenin önemi olmadığını, kısa süreli yoğun ve inançlı bir uygulama sonucunda da örf-adet kurallarının ortaya çıkacağını belirtmiştir. Bununla birlikte bir hüküm ne kadar çok devlet tarafından kabul edilirse edilsin herhangi bir başka devlet tarafından bu hükme karşı gelinirse o hüküm karşı gelen devlete karşı kullanılamaz. Doğu Akdeniz deniz yetki alanları sınırlandırılması probleminin sonuca ulaşmasında örf-adet hukuku önem taşımaktadır (Tatlısöz, 2013:107).

1.2.7. Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Genel Sınırlandırma Prensipleri

1.2.7.1. Hakkaniyet İlkesi

Temelde adil bir sonuca ulaşma amacını taşıyan hukuk kuralları, bazen sorunu detaylı şekilde değerlendirilmesi noktasında yetersiz kalabilmektedir. Bu nedenle doğrudan kuralın uygulanması adil olmayan sonuçlara sebep olabilmektedir. Deniz hukuku bağlamında bakıldığında ise deniz alanlarının farklı özelliklere sahip olması ve bu alanların sınırlandırılmasında tek bir hukuk kuralının uygulanması adil bir sonuca ulaşmak için risklidir (Şen, 2022:70).

Bunun öncesinde uyuşmazlıkların çözümünde eşitlik ilkesi kullanılıyor olsa da ilkenin, coğrafi, siyasi, ekonomik ve tarihi pek çok unsurunu ihmal etmesi, sınırlandırma hukukunda birtakım değişikliklere yol açmış ve hakkaniyete uygun bir çözüm yolu aranmaya başlanmıştır. Buna örnek olarak “1982 Libya-Tunus Kıta Sahanlığının Sınırlandırılması Davası, 1984 Maine Körfezi Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Davası verilebilir”. Eşit uzaklık ilkesinin UAD tarafından uygulanmasının pek doğru bulunmaması ile hakkaniyet ilkesi, pozitif bir hukuk kuralı haline gelmiştir (Tuğ, 2019:43).

UAD ‘nın 1969 Kuzey Deniz Kıta Sahanlığı Davalarında “*hakkaniyet ilkesi, eşit uzaklık ilkesi ve özel şartların varlığı*” durumunu birlikte kullanması, bu ilkeye uyuşmazlıkların çözümünde bir norm özelliği kazandırmıştır. Bu ilke için en önemli nokta deniz alanı sınırlandırılması durumunda her dava için aynı hükümleri taşımasıdır. Çünkü her olayın kendi bünyesinde bulundurduğu nitelikleri birbirinden farklıdır (Topsoy, 2012:192).

1982 BMDHS sonrası UAD Statüsü’nde, hakkaniyet ilkesi, somut olaylarda sınırlandırma işlemleri için kullanılacak bir kavram haline gelmiştir. Burada UAD’ın belirlediği dikkat edilmesi gereken durumlar şunlardır;

- “1. Tüm mevcut durumlarda olaylara özenin gösterilmesi,
2. Tarafların birbirlerinin doğal uzantılarını ihlal etmemesi,
3. Coğrafyanın yeniden şekillendirilme olanağının söz konusu olmaması,
4. Dağıtıcı adaletin söz konusu olmaması,
5. Sınırlandırılmaların taraf devletler tarafından yapılacak anlaşmalarda uluslararası hukuk çerçevesinde uygun bir anlaşma ile çözümün bulunması,

6. *İlgili devletlerinin deniz alanlarının çakışmaması*” (Topsoy, 2012:196).

Hakkaniyetin uyuşmazlıkların çözümü çerçevesinde üç temel işlevini şu şekilde sıralayabiliriz; ; i) *uyuşmazlığın çözümünde kullanılacak herhangi bir hukuk kuralının bulunmaması halinde hakime hukuk yaratma yetkisi vermek (infra legem), ii) uyuşmazlık durumunda kullanılacak olan hukuk kuralını yumuşatmak ve çözümü hakime bırakmak (praeter legem), iii) uyuşmazlığın çözümü için var olan hukuk kuralının uygulamasını durdurmak ve sorunu, olayın özellikleri ve tarafların çıkarlarını gözetmek kaydıyla hakkaniyete uygun çözüme kavuşturmak (contra legem)* (Şen, 2022:71).

Bütün bu anlatılanlar ışığında, her olayın kendine özgü özellikleri olduğu gerçeğinden yola çıkarak uygulanacak olan hakkaniyet ilkesinin esneklik potansiyeline uygun olmasını beklemek olağan bir durumdur. Bundan dolayı hakkaniyet ilkesi uluslararası toplumun barış ve refahını sağlamada önemli bir ilke olarak görülmektedir (Arıdemir, 2018:801).

1.2.7.2. Eşit Uzaklık İlkesi

UAD, deniz alanlarının sınırlandırılması hususunda hakkaniyet ilkesinin uygulanıp hakkaniyetli bir sonuca ulaşıldığını göstermesi durumunda, eşit uzaklık yönteminin uygulanabileceğini ifade etmiştir. Bundan dolayı bu ilkenin, uygulanması zorunlu bir yöntem olmadığı söylenebilir. Divan, özel şartların ve eşit uzaklık yönteminin beraber göz önünde bulundurulmasını bununla birlikte somut bir olay çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini söylemiştir. Kıta sahanlığının sınırlandırılması konusunda eşit uzaklık ilkesinin doğrudan en iyi çözüme ulaştıracak bir yöntem olduğunu söylemek pek mümkün gözükme de özel şartlar göz önünde bulundurularak hakkaniyete uygun sonuca ulaşmada en doğru yol olduğu söylenebilir (Özbek, 2002:50).

Bu ilkede öncelik, anlaşma ile çözüm yoluna varılmasıdır. Diğer durumda “*kıyıları karşılıklı olan devletlerin karasularının ölçülmeye başladığı esas hattın her noktası, eşit uzaklıkta orta hattın özel şartlar dahil edilerek belirlenmesi*” gerekmektedir (Tuğ, 2019:49).

Eşit uzaklık ilkesinin uygulanmasını zorunlu görmeyen Divan, bu yöntemin diğer metotlar karşısında bir üstünlüğü olmadığını da belirtmektedir. UAD, 1982 Tunus-Libya Kıta Sahanlığının Sınırlandırılması Davası ile aldığı kararda eşit uzaklık yöntemini, kıta sahanlığı sınırlandırmasında kullanılan örf-adet hukuk kuralına göre yapılması zorunlu bir

yöntem olarak görmemektedir. 1982 Tunus-Libya Kıta Sahanlığının Sınırlandırılması Davası'nda Divan, eşit uzaklık çizgisinin yeniden düzenlenmesine gerek olmadığı, kıyıların bitişik olduğu gerekçesiyle ifade etmiştir. Burada Divan, eşit uzaklık ilkesinin hakkaniyete uygun bir çözüm yolu ortaya koyması durumunda uygulanabilecek bir yöntem olduğunu, diğer durumda ise başka metotların kullanılmasının gerekli olduğu sonucuna varmıştır (Gökalp, 2008:155).

Bu bağlamda devletlerin ortaya koyduğu kıta sahanlığı anlaşmaları bizlere şunu göstermektedir; eşit uzaklık yöntemi sınırlandırma sürecinde uygulanabilecek bir pratiktedir. Bu eksenle bakılacak olunursa eşit uzaklık ilkesi uygulanması zorunlu bir ilke olmamakla beraber diğer metotlardan da bir üstünlüğü olduğu söylenemez. *“Dolayısıyla devletlerin anakarasının çok girintili çıkıntılı olmadığı kıyılarda ve devletlerin kıyı uzunluklarının birbiriyle aynı olduğu deniz alanlarının sınırlandırılmasında, hakkaniyete uygun sonuç doğuruyorsa, eşit uzaklık metodunun uygulanması hakça ilkelerin şartı olmaktadır”* (Tuğ, 2019:50).

1.2.7.3. Coğrafyanın Üstünlüğü İlkesi

Uluslararası hukuk için deniz alanlarının sınırlandırılmasında hakkaniyet ilkesinin ve diğer unsurların göz önünde bulundurulması çok önemlidir. Bu anlamda deniz alanlarının sınırlandırılması işlemlerinde olaya en yakın ilkenin uygulanması, hakkaniyet ilkesinin varlığının nedeni ve sonucu olarak görülmektedir (Acer, 2002:68).

Deniz alanlarında devletin egemenlik iddiasında bulunabilmesinin şartı devletin, denize kıyısının bulunmasıdır. Bu bağlamda kıyı devletinin coğrafi durumu, bir devletin egemenlik iddiasında bulunmasının ilk şartı olacağından diğer yöntemlerden üstünlük göstermektedir. 1969 Kuzey Denizi Kıta Sahanlığının Sınırlandırılması Davaları ve 1984 Maine Körfezi Sınırlandırma Davası sonrasında UAD aldığı kararda *“Sınırlandırma, coğrafi alanlarının özelliğine uygun olan eşit uzaklık ilkesinin ya da diğer sınırlandırma şekillerinin birleştirilmesi aracılığıyla yapılabilir”* diyerek coğrafyanın yeniden şekillendirilmesinin mümkün olmayan bir şey olduğunu söylemiş ve coğrafyanın üstünlüğü ilkesinin önceliğini ortaya koymuştur (Açıkgönül, 2012:75).

Deniz alanlarının sınırlandırılmasında çeşitli unsurlar dikkate alınsa da coğrafyanın üstünlüğü diğer unsurların önüne geçmektedir. Birçok uluslararası yargı kararında bu ilkeye atıf söz konusudur. Bu bağlamda çeşitli şekillerde ifade edilse de coğrafyanın

üstünlüğü ilkesi yargı kararlarının da ortaya koyduğu gibi sınırlandırmada temel unsurlardandır. Bu ilkenin uygulanmasında dikkat edilmesi gereken bir husus, kara ülkesinin büyüklüğü değil sınırlandırmaya dahil olan alanın karalarının kıyı uzunluğu ve kıyı girintileri ile çıkıntılardır. Nitekim Libya- Tunus Davası'nda, sınırlandırılmaya ilişkin esas alınan alan kara kütlesi olmamış ilgili kıyı şeridi olmuştur (Şen, 2022:72-73).

Sınırlandırmaya yön veren faktörlerin başında gelen coğrafyanın üstünlüğü ilkesi, hakkaniyet ve eşit uzaklık ilkeleri ile değerlendirildiğinde sınırlandırma sürecinde ilk olarak, devletler arasında coğrafi yapıyı dikkate alan bir sınır çizilmesi gerektiği belirtilebilir (Tuğ, 2019:52).

1.2.7.4. Orantılılık İlkesi

Uluslararası deniz hukuku içerisinde, sınırlandırma hukuku bakımından yargı ve hakemlik kararlarında yer alan bir diğer ilke orantılılık ilkesidir. Bu ilke, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sürecinde göz önünde tutulacak faktörlerin hangi oranda değerlendirileceğini ifade etmektedir (Kütükçü, 2016:88).

Bu ilke, deniz alanının sınırlandırılması sonunda ilgili kıyı devletlerinin kıyı uzunlukları arasındaki oran ile her bir ilgili devlete tanınan kıta sahanlığı ve MEB alanlarının arasındaki oranın birbirine yakınlık durumunu kontrol etmektedir. Bu bağlamda orantılılık ilkesi için sonuca varılan olayların hakkaniyete uygun olup olmadığını kontrol etmede yardımcı bir araç olduğu söylenebilir (Acer, 2002: 3-10).

Orantılılık ilkesinin uygulanabilmesi için üç koşul sayılabilir. Bunlar; *“sınırlandırma amacı ile sınırlandırılacak alanda birbirine bitişik kıyının varlığı, belirlenen uyumsuzluk alanında coğrafi yapının düzensiz olması, devletlerin kıyı hattının uzunluğunun birbirine yakın olmasıdır”*. Fakat bu koşulların olmadığı durumda da orantılılık ilkesinin uygulanabilir olduğu kabul edilmiştir (Açıkgönül, 2012:81). Örnek olarak, *“1982 Tunus-Libya Kıta Sahanlığının Sınırlandırılması Davası'nda, taraflar arasındaki sınırlandırma uyumsuzluğunda kıyı şeklinde herhangi bir çarpıklık olmamasına rağmen bu ilke kullanılmıştır. Burada tarafların kıyı uzunlukları ölçülerek ortaya çıkan kıta sahanlığı yetki alanlarında bu ölçüye göre oranlama yapılmıştır”*. Dolayısıyla bu ilkenin, hakça ilkelere göre uygun olup olmadığının bir sağlaması olarak yapıldığı da söylenebilir (Tuğ, 2019:53).

Orantılılık ilkesinin iki rolü bulunmaktadır. *“İlk olarak kıyılar ve alanlar arasındaki orantının karşılaştırılması ve sonucun hakkaniyete uygunluğunun test edilmesi; ikinci olarak kıyı hatlarının karşılıklı uzunluklarının değerlendirilmesinde sınırlandırma tespitinde kullanılacak yöntemin gerçekleşmesi için dikkate alınan faktörlerden biri olması yani ilgili koşul olmasıdır”* (Tuğ, 2019:54).

Bu ilke Doğu Akdeniz çerçevesinde düşünüldüğünde çizilecek bir sınır için orantılılık ilkesinin önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

1.2.7.5. Kapatmama İlkesi

Sınırlandırma hukukunda bir diğer önemli nokta kapatmama ilkesidir. Bu ilke ile edinilen amaç, kıyı devletlerinin sahip oldukları deniz alanlarından tasarruf etme yetkisi olup, kıyılar önünün kapatılmamasını sağlamaya yöneliktir. Bu ilkenin uygulanmasının zorunluluğu yoktur. Çünkü devletin sahip olduğu kara ülkesinin uzantılarının kapatılmamasını sağlamak, ortaya çıkaracağı sonuç bakımından uluslararası hukuk ile çelişebilir (Kütükçü, 2016:89).

İhtilafli deniz alanları üzerinde tarafların iddialarının çakışması veya çakışma ihtimali ile sınırlandırma ortaya çıkmaktadır. Kapatmama prensibi, devletin kıyıya yakın deniz alanlarının diğer devletler tarafından ihlal edilmesinin önlenmesini sağlamayı hedefler.

Kapatmama ilkesi, yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin kararda önemli görülmektedir. 1969 Kuzey Denizi Kıta Sahanlığının Sınırlandırılması Davası kararında Divan *“her bir devletin kıta sahanlığı alanı kendi kara ülkesinin doğal uzantısı olmalıdır ve hiçbir devletin kıta sahanlığı alanı, diğer devletin kara ülkesinin uzantısına tecavüz etmemelidir”* açıklamasıyla, kapatmama ilkesinin öneminden bahsetmiştir. Kapatmama ilkesine örnek şu verilebilir. 2009 yılındaki Ukrayna-Romanya Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Davası’nda uyuşmazlık, çizilen eşit uzaklık çizgisinden tarafların memnun olmadığı ve doğal uzantılarının önünü kapattığı şeklinde olmuştur. Ancak, Divan’ın kararı bu iddiayı boşa çıkarmış *“çizilen hattın her iki devleti de mağdur etmeyecek şekilde bir deniz alanı bırakıldığını ve herhangi bir kapatma durumunun söz konusu olmadığını”* bildirmiştir. Buradan anlaşılabileceği üzere, kapatmama ilkesinin de diğer orantılılık ilkesi gibi yargı içtihatlarıyla ortaya çıkıp, yine yargı içtihatlarıyla gelişmiş olduğu söylenebilmektedir (Acer, 2002:70).

Kapatmama ilkesi ilk olarak 1969 Kuzey Denizi Kıta Sahanlığının Sınırlandırılması Davası'nda ortaya çıktığında kullanımı devletin doğal uzantısının kapatılmaması yönünde iken, devamında kıyının ötesinin kesilmemesi manasında kullanılarak kendine uygulama alanı bulmuştur (Tuğ, 2019:56).

1.2.7.6. “Kara Denize Hakimdir” Prensibi

Denize kıyısı bulunmayan bir devletin denizler üzerinde herhangi bir hak iddiasında bulunması söz konusu değildir. Kıyı devleti, kıta sahanlığındaki haklarına bu alanın kara ülkesinin doğal uzantısı olması sebebiyle erişmiştir. Deniz alanındaki hakimiyeti bu anlamda ‘kara denize hakimdir’ prensibi ile ifade edebiliriz. Nitekim Libya-Malta Davası'nda ‘devletin, kıta sahanlığı üzerindeki haklar kara kütesinden değil, bu kütle üzerindeki egemenlik hakkından doğmaktadır ve bu karasal egemenlik, denize açılan kıyılar aracılığı ile kıta sahanlığı haklarını hayata geçirmektedir’ ifadeleri kullanılmıştır. Devlet bu alandaki hakimiyetini kıyı yüzü ile kullanmaktadır. Bu sebeple, kıyı hattı gerisindeki kara kütesinin deniz yetki alanının belirlenmesinde herhangi bir etkisi yoktur (Şen, 2022:76).

1.2.7.7. Adaların Sınırlandırmadaki Rolü

1982 BMDHS'nin 121/1 maddesinde ada “*etrafı sularla çevirli olan ve sular yükseldiğinde su üstünde kalan, doğal şekilde meydana gelmiş olan kara parçası*” şeklinde tanımlanmıştır. Bu coğrafi unsur deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında da önemli bir yere sahiptir. Çünkü aynı maddeye atıf yapılarak, insan yaşamına uygun ve kendine ait ekonomik bölgesi olan adalar MEB ve kıta sahanlığına sahip olabilmektedir. Bu bağlamda adalar deniz alanlarının sınırlandırılmasına olan etkileri bakımında üç farklı coğrafi konumda sınıflandırılmalıdır; ; i) *sınırlandırmada ilgili tarafların kıyıları arasında kendi anakarasına daha yakın konumda bulunan ‘doğru taraftaki adalar’, ii) sınırlandırmada ilgili tarafların anakaraları arasındaki eşit uzaklık çizgisi üzerinde yahut bu çizginin yakınında bulunan adalar, iii) sınırlandırmada ilgili tarafların kıyıları arasında diğer devletin anakarasına daha yakın konumda bulunan ‘ters taraftaki adalar’* Adaların bulundukları konumlar yetki alanlarının sınırlandırılmasında bazı ihtilaflara sebep olabilecektir. Örneğin, dar deniz alanında anakara gibi değerlendirilmesi başka bir devletin hakkının kaybına yol açabilecektir. Adalar, genel kıyı düzenin ayrılmaz bir parçası ise anakara gibi değerlendirilmektedir. Ancak coğrafi özellikler bakımından genel kıyı

düzenine zıt bir durumda ise göz ardı edilmektedir. Yargı kararlarına bakıldığında konumları ve özellikleri bakımından adalar farklı etkilere sahip olmuştur. Nikaragua-Honduras Davası'nda, karşı karşıya bakan adalar arasında herhangi bir “özel durum” olmadığı için adalara tam etki verilirken, Eritre-Yemen Davası'nda el-Tayr ve el-Zubayr adalar grubunun Yemen'in anakara kıyılarından ayrı bölünmez bir parça olmadığı gerekçesiyle sınır hesaplamalarında dikkate alınmamasını gerektiği ifade edilmiştir (Şen, 2022: 76-78).

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ'DE KIYIDAŞ ÜLKELERİN POLİTİKALARI

Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları sınırlandırılması sorununu karmaşık ve uzunluğu ile bağlantılı olaylar sıralanacak olunursa; *“Kıbrıs Adası'nın coğrafi olarak güney ve güneydoğusundaki hidrokarbon kaynakları, bölgede uluslararası hukuka aykırı durumlar, ülkelerin çıkar çatışmaları, bölgede gittikçe artan siyasi gerilimler, yeni bulunan enerji kaynakları ve bölgenin sahip olduğu fiziki coğrafya”* olarak sıralanabilir. Doğu Akdeniz'deki yetki alanları uyuşmazlığının en önemli sebebi ülkelerin ilan ettiği MEB bölgelerinin birbiriyle çakışmasıdır. KKTC'nin devlet olarak tanınmaması, adanın aslında sahip olması gereken haklar bakımından uyuşmazlıklarının artmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda, bölgede bulunan enerji kaynaklarını devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda yönetmek istemesi, MEB alanı ve diğer deniz yetki alanı tartışmalarını artırmıştır (Kangal, 2022:133).

Bu bölümde ise Doğu Akdeniz'de bulunan devletlerin politikalarına yer verilecektir.

2.1. Mısır

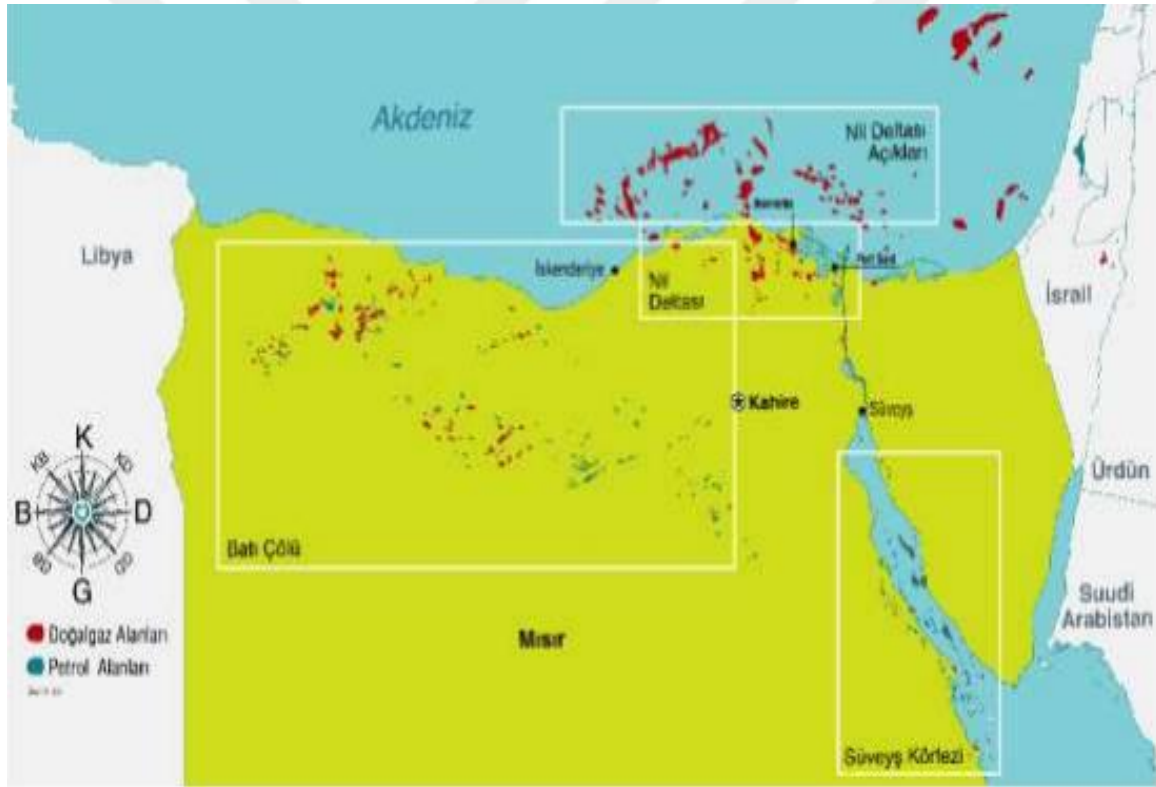
Batıda Libya, doğuda İsrail güneyde Filistin gibi komşuları olan Mısır, doğal kaynakları, nüfusu, jeopolitik konumu ve önemli bir kıyı şeridinde sahip olmasıyla Doğu Akdeniz'deki önemli bir aktördür.

Doğu Akdeniz'in kıyı ülkelerinden olan Mısır, 1983 yılında Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne (BMDHS) katıldıktan sonra Akdeniz ve Kızıldeniz'deki Münhasır Ekonomik Bölge'sinde (MEB) çalışmalar yapacağını belirtmiştir (Chevalier, 2004:8).

Bölgede ilk arama çalışmaları 1974' de başlasa da 1999 yılında Saffron'un keşif edilmesiyle sonuç bulmuştur. 2003 yılında Nil deltasında Shell şirketi araştırmalar yapmış, 2004 yılında ise bölgede hidrokarbon kaynaklarının varlığının bulunduğunu ifade etmiştir. Bu arama çalışmaları ABD ve İsrail şirketleri tarafından yapılmıştır (Gürel, vd., 2013:1).

2000'li yılların başından beri enerji üreticisi konumundaki Mısır' da 3 Liquefied Natural Gas (LNG) tesisi bulunmaktadır. Komşu ülkelere enerji ihraç eden Mısırın enerji nakli

Arap Doğalgaz Boru Hattıyla yapılmaktadır (Hüseyinli, 2018:48). Doğalgaz üretimine 1960’larda başlayan Mısır, 1980-1990’lı yıllara gelindiğinde 1,8 trilyon m3 doğalgaz hacmi ile kendi iç talebini çoğunlukla karşılayabilir hale gelmiştir. İlk doğalgaz ihracatını ise 2003’te Arap Doğalgaz Boru Hattı (AGP) ile Ürdün, İsrail ve Suriye’ye yapmıştır. 2011-2012 yıllarına gelinceye kadar üretim-tüketim dengesini sağlayabilen Mısır, nüfus artışına bağlı olarak artan enerji talebi, Arap baharı ile oluşan siyasi belirsizlik, Arap Gazı Boru Hattına yapılan saldırılar Mısır’ın bu konumunu zarara uğratmıştır. 2014 yılında ise Mısır’ın enerji tüketimi, üretimini geçmeye başlamış, 2015 yılında Nil Deltası civarındaki Zohr sahasında keşfedilen doğalgaz önemli bir gelişme olsa da Mısır yapısı gereği doğalgazın büyük kısmını iç talebi karşılamak için kullanmak durumundadır (Çalışkan, 2023:66-67).

Şekil 5. Mısır’ın Gaz Sahaları

Kaynak: Karagöl, 2017

2000’li yılların başında gaz ihracatçısı olan Mısır, 2014 yılında bu konumunu kaybederek ilk defa ithalatçı durumuna düşmüştür. Mısır, her ne kadar gaz ithal eden bir ülke olsa da her zaman için ilk hedefi yeni keşifler yaparak bu keşifleri üretime dönüştürmek akabinde artan iç tüketimi karşılayarak, bu tüketimden kalan fazlanın da ihraç edilmesi amacıyla stratejiler geliştirmek yönünde olmuştur (Akyener, 2017:41).

2016 yılında yapılan çalışmaların verilerine göre Mısır'da 3,5 milyar varil petrol ve 1,8 trilyon metreküp doğal gaz rezervi bulunmaktadır. Ülkenin enerji tüketimi sıralandığında kaynaklara göre dağılımda doğalgaz ilk sırada petrol ise ikinci sırada yer almaktadır. Buna göre ülkede tüketilen enerjinin yaklaşık olarak %95'i fosil yakıtlardan sağlanmaktadır (BP, 2017).

Mısırın nüfusu hızla artmakta olduğundan buna bağlı olarak enerji ihtiyaçları da artmaktadır. Bu artan nüfus yoğunluğu doğrultusunda Mısır'ın Akdeniz'deki gaz kaynaklarını öncelik olarak iç tüketimini karşılamak amacıyla kalan miktarı ise LNG tesisleri veya elektrik üretimi yaparak ihraç edebilecektir (Tongüç, 2020:19).

Uluslararası hukuk açısından deniz hukuku ile ilgili sözleşmelere önem veren Mısır, uluslararası konferanslara katılım sağlayan ve taraf olan bir devlettir. 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri ile karasularını 12 mil ve 200 metre derinlik yahut işletilebilirlik esasına dayalı olarak belirleyen Mısır, 1982 BMDHS'ye de taraftır. Kıbrıs konusunda Türkiye aleyhine olarak tek temsilciyi GKRY olarak kabul etmektedir. Bu bağlamda 2003 yılında GKRY ile MEB anlaşması imzalamıştır. Türkiye, pozisyonunu net şekilde ifade etse de anlaşmayı engelleyememiştir. Bir yıl sonra da anlaşma tescil için BM'ye gönderilmiştir. GKRY ile birlikte 2005'te Petrol Araştırmaları İş birliği Protokolünü imzalayan Mısır bu hamlesiyle de Türkiye aleyhine eylemde bulunmuş olmuştur. Mısır için Doğu Akdeniz'deki en önemli olay, 2015'te Zohr adı verilen yerde İtalyan ENI şirketinin 850 milyar metreküplük doğalgaz keşfidir. Bu alandan 2019 yılında günlük çıkan doğal gaz miktarı 2,7 milyar feet küp olmuştur (Özçelik&Çüngen, 2022).

Deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda devletlerin aralarında yapacakları anlaşmalarda hakkaniyete uyma zorunluluğu yoktur ve istedikleri metodu kullanabilmektedirler. GKRY ile Mısır 17 Şubat 2003'te imzaladığı MEB antlaşmasını ortay metoduna göre yapmıştır. Ancak, GKRY'nin kıyı uzunluğu neredeyse Mısır'ın yarısı kadardır. Kıyı uzunlukları dikkate alınmadığı için bu da anlaşmanın Mısır'ın aleyhine sonuçlanmasına neden olmuştur. Daha sonra 2012 yılında iktidara gelen Muhammed Mursi ile durumun farkına varılsa da geri dönmek mümkün olmamıştır. Yunanistan ile de 6 Ağustos 2020'de MEB sınırlandırma anlaşması imzalayan Mısır'ın bölgede sınırlandırma anlaşmalarında kullanılacak metodlara ilgili olmadığı görülmektedir. Mısır'ın öncelikli hedefi Doğu Akdeniz'de uluslararası hukukun sağladığı imkanları maksimum seviyeye kadar kullanarak, enerji kaynaklarından yararlanmaktır. Bu anlamda iç piyasasındaki ihtiyacından fazla enerjiyi Avrupa'ya ihraç etmek istemektedir. Bunun için de GKRY ve

İsrail ile ikili anlaşmalar yapmıştır. Mısır, aynı şekilde 2018 yılında girişimleri ile ortaya çıkan Doğu Akdeniz Gaz Forumu ile de enerji odaklı siyasetini sürdürmektedir (Şen, 2022:89-91).

Öte yandan, Mısır Cumhurbaşkanlığı tarafından 11 Aralık 2022’de Mısır’ın kara suları ve MEB alanları ile ilgili bir kararname yayınlanmıştır. Kararnameye göre Mısır Libya kara sınırından denize ulaştığı noktadan başlayarak dokuz tane noktanın koordinatları verilmiş ve birleşiminin de batı Mısır MEB alanlarının sınırı olduğu belirtilmiştir. Koordinatların işaret ettiği noktalara bakıldığında Türkiye-Libya arasındaki mutabakat sınırları içindeki Libya deniz alanını kısmen kestiği görülmektedir. Ayrıca kararnamede Girit adası ile arasındaki eşit uzaklık sınırını geçmiyor oluşu da Girit Adası’na eşit etki verilmesi tezini onaylar niteliktedir. Mısır’ın tek taraflı ilan ettiği bu kararname uluslararası hukuka göre geçersizdir. Çünkü, deniz alanı sınırlandırmaları genellikle uluslararası anlaşma ile olmazsa uluslararası yargı yolu ile veya uzlaşmama ile sonuçlanmaktadır (Acer, 2022).

2.2.Suriye

Doğu Akdeniz ülkeleri arasında enerji kullanımı yüksek bir ülke olan Suriye, bu bölgenin önemli aktörlerinden biridir. Doğu Akdeniz’de ilk defa 2007 yılında hidrokarbon aramaları ve çalışmalarına başlayan Suriye, bu sebeple 2011 yılında arama çalışmaları yapmak adına 3 parselde ruhsat açmaya başlamıştı (Hüseyinli, 2018:46). Fakat, bu adımlara rağmen sadece İngiliz Dove enerji firması teklif verdiği için Suriye planlarını askıya almıştır. Ayrıca, Suriye’nin ilan edilen arama alanlarının kuzey bölümünde Türkiye’nin yetki alanı ile çelişen ihtilaflı bir durum söz konusudur (Çalışkan, 2023: 71).

Şekil 6. Suriye'nin Doğalgaz Saha Haritası

Kaynak: Akyener, 2017:117

Suriye’de baş gösteren siyasi istikrarsızlık uluslararası arenaya yansımış ve arama çalışmaları yarım kalmıştır. Bölgenin enerji bakımında zenginliğinden yararlanmak isteyen Suriye yönetimi, 2007 ve 2010 yıllarında bölgede petrol ve doğalgaz arama ruhsatları çıkarmasına rağmen sonrasında bu konuda yeterli ilgiyi göstermemiştir (Tamçelik ve Kurt, 2014:889). Ayrıca, 2011’den beri devam eden iç savaş nedeniyle ülke enerji kaynakları arayışı gerçekleştirebilecek durumda değildir (Zemach, 2016:5).

Karasularını 2013 yılında ilan eden Suriye; MEB, bitişik bölge, karasuları gibi deniz yetki alanlarını yasa çıkararak belirlemiştir. BM’ ye yolladığı verilerde 12 deniz mili karasuları, 200 deniz mili de MEB alanı bildirilmiştir. Suriye’nin deniz yetki alanları bakımından iki ülkeyle uyuşmazlığı vardır. Sınırdan çizilen çizgiye göre belirlenmiş bir deniz yetki alanı olmadığı ve aralarında anlaşma olmadığı için Türkiye ve Suriye anlaşmazlık içindedir. Ancak iki ülke de ihtilafli alanlardan uzak durmakta, faaliyet gerçekleştirmemektedir. Suriye ile uyuşmazlık içindeki ikinci ülke ise İsrail’dir. İsrail’in doğal gaz yataklarından Tamar ve Leviathan’ın Suriye deniz yetki alanına yakın olması nedeniyle Suriye bu kaynakların kendi deniz yetki alanından alındığını öne sürmektedir. Bu iddia

ispatlanmamıştır ancak ülkeler arasında uyuşmazlığın olduğu bir gerçektir (Özçelik&Çügen, 2022).

Enerji rezervlerinin araştırılması için 2011 yılında 3 farklı sahayı ihaleye açan Suriye, yaklaşık 30 deniz mili mesafeyle Türkiye'nin kuzey sınırı ile örtüşmüştür. Ancak Suriye'deki iç savaş sonrası enerji ile ilgili araştırma, geliştirme gibi faaliyetler yapılamamıştır. 2011'den beri iç savaş halinde bulunan Suriye'de Doğu Akdeniz'de enerji araştırmaları için Rusya'nın ön plana çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda, 16 Mart 2021 yılında imzalanan antlaşma ile Capital Limited ve East Med Amrit Rus şirketleri Tartus açıklarındaki bloklarda petrol arama izni almıştır (Şen,2022:97).

2.3.Libya

Doğu Akdeniz kıyı devletlerinden Libya, 1951 yılında bağımsız olmuştur. Bağımsızlıktan sonra krallık ile yönetilen Libya, Arap baharı sonrasında yönetim şekli değişikliği yaşamıştır. Doğu Akdeniz'de doğal kaynaklar açısından en zengin ülke olan Libya, yaşadığı iç savaş ve çatışmalar neticesinde petrol ve doğalgaz üretiminde düşüş yaşamış olsa da gelirinin önemli bir bölümünü bu enerji kaynaklarının ihracatından kazanmaktadır.

2009 senesinde uluslararası sözleşmelere uygun şekilde MEB ilanında bulunan Libya, kıyılarının karşılıklı olduğu ülkelerle sınırlayıcı anlaşmalar yapabileceğini belirtmiştir. 2019'da Türkiye ve Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti arasında imzalanan Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Anlaşması iki ülkenin birçok konuda iş birliğini artırmıştır. Ancak Libya'da yaşanan iç savaş ve istikrarsızlık keşifler için büyük bir engeldir (Çalışkan, 2023).

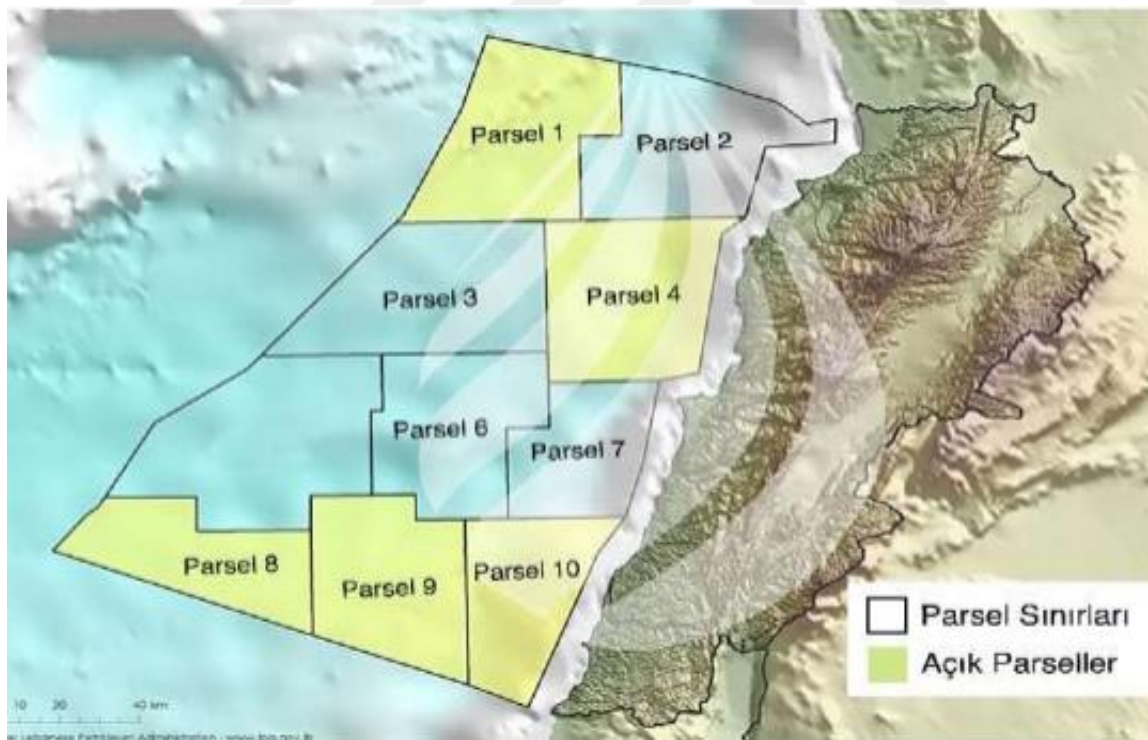
Libya, 1959 tarihli yasası ile 12 mil karasuyu, 2005 tarihli yasası ile 62 mil balıkçılık bölgesi belirlemiştir. 2009 yılında da uluslararası sözleşmelere uygun şekilde MEB alanı belirleyip BM'ye bildirimde bulunmuştur. Libya'nın deniz yetki alanının sınırlandırılması ile ilgili anlaşma yaptığı tek ülke Türkiye olmuştur.

Arap Baharı ile 2011 yılında Kaddafi yönetimi devrilen Libya'da iç karışıklıklar sürmüş ve 2014 yılındaki seçimlerin ardından ortaya ikili bir hükümet yapısı çıkmıştır. Ancak bu durum iç karışıklıkları artırmakla beraber dış ilişkilere de etki etmiştir. Uluslararası alanda tanınma problemi nedeniyle Libya'nın dış politikadaki adımlarının meşruiyeti sorgulanabilmektedir. Nitekim, Libya-Türkiye arasında imzalanan deniz yetki alanının sınırlandırılması antlaşması da bu şekilde sorgulanmıştır. Ancak, anlaşmayı imzalayan

bölgesinde doğalgaz arama çalışmalarına en geç başlayan ülkelerden biridir. Bu bölgede yapılan araştırmalar Levant Havzasının Lübnan tarafının potansiyel olarak gaz açısından zengin olduğunu göstermektedir. Bu durumdan dolayı ise Lübnan, Doğu Akdeniz bölgesindeki önemli bir enerji başlı ülke olarak gösterilmektedir (Akyener, 2017:35).

2.4.Lübnan

Doğu Akdeniz bölgesinde doğalgaz arama çalışmalarına en geç başlayan ülke Lübnan'dır. Yapılan araştırmalar Levant Havzasının Lübnan tarafının potansiyel olarak iyi bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Bu durumdan dolayı ise Lübnan, Doğu Akdeniz ülkeleri arasında en şanslı ülke olarak gösterilmektedir (Akyener, 2017:35).

Şekil 7. Lübnan Gaz Arama Bölgeleri

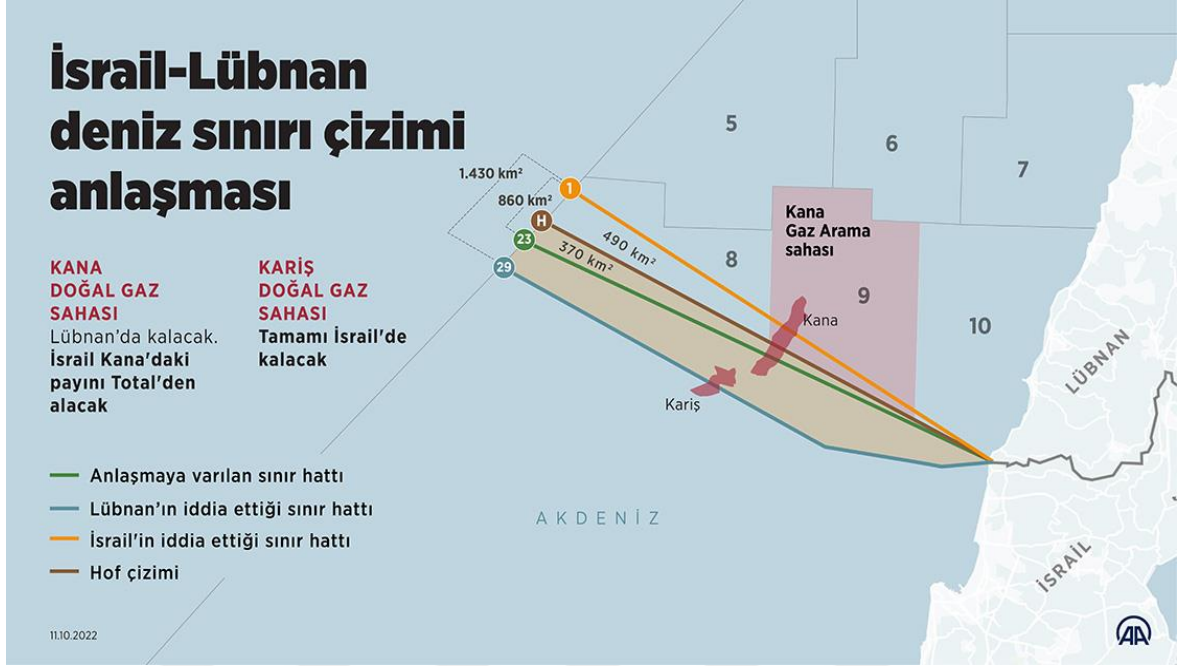
Kaynakça: Tongüç, 2020: 26

Lübnan'daki iç karışıklıklar (mezhepsel, dini) sebebiyle ülke yönetimi, hidrokarbon rezervlerinin araştırılıp çıkarılması ve ekonomisine kazandırılması konusunda sahip olduğu bu şansı kullanmakta gecikmiştir (Tonguç, 2020:27). Bu bağlamda bölgede aktör

olabilmek amacıyla 2010 yılında GKRY ile deniz yetki alanlarının sınırlandırılması ile ilgili girişimi ve hidrokarbon araştırılması ile ilgili kanunu onaylayan Lübnan, BM'ye deklare ettiği bu anlaşmaya parlamentosunda onay alamamıştır. Doğalgaz sahalarını 10 bloka ayıran ve 2018 ve 2019'da bu sahaları işletmek için ihaleye açan Lübnan'ın Novatek, Total ve ENI (Ente Nazionale Idrocarburi) konsorsiyumu tarafından 4 ve 9 numaralı blokları alınmıştır (Çalışkan, 2023:74).

Lübnan BM'ye 1983 yılında 12 mil karasuyu uygulaması olan bildiri yapmıştır. Ayrıca, 17 Ağustos 2010 tarihinde de denizlerde petrol ve doğalgaz rezervlerinin araştırılması ile ilgili bir kanun çıkarmıştır. Doğu Akdeniz'de doğalgaz ve petrol rezervleri ile ilgili gelişmeler Lübnan'ın da kıta sahanlığı belirleme çalışmaları yapmasına neden olmuş, BM'ye, MEB alanlarını belirten bir haritayı onaylanmak üzere iletmiştir. Lübnan, deniz yetki alanı paylaşımı sorunda İsrail ile sorun yaşamaktaydı. İsrail'in belirlediği alan bakımından 9 kilometrekare alan Lübnan MEB alanında girmekteydi (Yaycı, 2012:30). Öte yandan bölgedeki diğer ülkelere benzer şekilde Lübnan 'da 2007 yılında GKRY ile MEB alanlarının belirlendiği anlaşma yapmıştır. Halk tepkisi üzerine anlaşma parlamento tarafından onaylanmasa da BM'ye bildirilen MEB haritası anlaşmaya göre düzenlenmiştir (Özçelik&Çüngen, 2022).

Lübnan ve İsrail arasında yaklaşık 860 kilometrekarelik deniz sahası anlaşmazlığı bulunmaktadır. İsrail'e göre Lübnan'ın lisanslama sürecine başladığı 5 bloktan üçü kendi kıta sahanlığı içerisinde yer almakta iken, Lübnan tartışmalı bölgenin 2290 kilometrekare olduğunu öne sürmektedir. ABD arabuluculuğundaki müzakereler İsrail'in Kariş gaz sahasında 5 Haziran 2022'de gaz çıkarma işlemlerini tamamlamasının ardından hız kazanmıştır. Lübnan'daki Hizbullah'ta benzer şekilde bu tarihlerde İsrail'e yönelik tehditlerini artırmıştır. 11 Ekim 2022'de İsrail Başbakanı Yair Lapid, deniz sınırlarının çizilmesi konusunda Lübnan ile anlaşmalarını bildirmiş, Lübnan Cumhurbaşkanlığı tüm haklarının korunduğunu ve anlaşmayı 13 Ekim'de onayladıklarını açıklamıştır. Buna göre Kana doğalgaz sahası Lübnan'da kalırken İsrail buradan payını Total'den alacak, Kariş doğalgaz sahasının ise tamamı İsrail'de kalacaktır (<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-hukumeti-lubnan-ile-deniz-siniri-anlasmasini-onayladi/2722181#>, Erişim tarihi: 27.10.2022).

Şekil 8. İsrail-Lübnan Deniz Sınırı Çizimi

Kaynak: (<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-hukumeti-lubnan-ile-deniz-siniri-anlasmasini-onayladi/2722181#>, Erişim tarihi: 27.10.2022).

2.5.GKRY

Doğu Akdeniz’de keşfedilen zengin hidrokarbon kaynaklarından sonra ekonomik, siyasi olarak yarar elde ederek ve bölgede enerji merkezi olmaya hedefleyen GKRY, enerji ihtiyacının fazlasını ihraç etmeyi planlamaktadır. Bu sebeple 2000’li yılların başında Norveçli PGS firmasına bölgede sismik araştırmalar yaptırmıştır (Çalışkan, 2023:75). Hidrokarbon rezervlerinden tek başına faydalanmak amacıyla tek taraflı MEB ilanında bulunan GKRY’nin arama çalışmaları tarihi 2006 yılına dayanmaktadır (Akyener, 2017:50).

GKRY, kendi ilan ettiği MEB sınırları içindeki deniz alanlarını 1-13 arasında numaralarla bloklar halinde ayırmıştır. Yabancı enerji firmalarına bu bloklar üzerinde ihale yoluyla arama, çıkarma ve sondaj hakları sağlanmıştır. Ancak bu alanlardan bazıları Türkiye ve KKTC’nin MEB ve kıta sahanlığı alanları ile çakışmakta bu nedenle ülkeler arasındaki gerilimler artmaktadır. Bu anlamda GKRY, Yunanistan ve AB’yi de denkleme dahil ederek uluslararası platformda gücünü artırmıştır. 2008 yılında daha sonra adı “Afrodit” olacak 12 numaralı blok için Noble Energy şirketine lisans veren GKRY’nin buradaki rezervi yaklaşık 87 milyar m³’tür. Afrodit sahasında ilk üretimin 2000 yılında gerçekleşmesi hedeflenmekte iken Türkiye ve KKTC ile ihtilaflı alanlar sebebiyle bloklardaki ticarileşme hedeflenen sürede sağlanamamıştır. GKRY; ENI ve Kogaz

konsorsiyumuna 2,3,9 numaralı bloklar için lisans vermiş, Total şirketine de 10,11 numaralı blokların lisansını vermiştir. Rum yönetimi, daha sonra 2015'te 10 numaralı bloktaki lisans üzerindeki haklarından vazgeçmiştir. Aynı sene ENI 9 numaralı blokta yeterli gaz miktarı olmadığı gerekçesiyle çalışmalarını sonlandırmıştır. 2016 yılında GKRY tarafından daha önce ihaleye açılan 6,8,10 numaralı bloklarda sondaj çalışmaları açılmıştır. 6 numaralı bloğu alan ENI ve Total konsorsiyumu Callypso sahasında 135-226 milyar m³ 'lük doğalgaz rezervi olduğunu bildirmiştir. ENI ve Total konsorsiyumu 11 numaralı blokta ticarileşemeyecek rezerv miktar sebebiyle sondajı durdurmuştur. Exxon Mobil ve Quatar Petroleum konsorsiyumu 10 numaralı blokta Glacus sahasında tahmini 141- 226 milyar m³ 'lük rezerv tespitinde bulunmuştur (Deloitte, 2018). Ayrıca GKRY, ihracat için Afrodit sahasından çıkması hazırlanan kaynaklarla ilgili 2018 yılında Mısır ile LNG tesisleri aracılığıyla sıvılaştırma için iş birliği yapmıştır (Çalışkan, 2023:75-77).

GKRY'nin İsrail, Lübnan, Mısır ve Suriye ile yaptığı MEB anlaşmaları, hidrokarbon kaynaklarını arama çalışma faaliyetleri daha çok deniz sınırlarının genişlemesine neden olmuştur (Hüseyini, 2018:25). Ancak, Afrodit sahası haricinde güç dengesini değiştirebilecek önemli bir rezerve sahip olmaması, kaynaklardan ABD ve Rusya ile rekabet edecek fiyat getirisine sahip olmaması, Türkiye ve KKTC ile arasındaki ihtilaflı bölgeler bulunması, kaynaklara yeni pazar ve transit hattın oluşturulma çabası, GKRY'nin karşısındaki sorunlar olarak görünmektedir (Çalışkan, 2023:78).

GKRY, 2000'li yılların başlarından itibaren gerek bölgedeki tek taraflı faaliyetleri ile gerekse bir takım ikili anlaşmalarda bulunmak suretiyle Doğu Akdeniz'de yetki alanlarını kendi çıkarlarını azami ölçüde karşılayacak şekilde belirlemeye yönelik etkin bir siyaset yürütmektedir (Balcıoğlu, 2016:125).

GKRY iç hukukunda karasuları 12 mil genişliğinde olmakla beraber 200 mil derinliğinde kıta sahanlığını düzenlemiş ve bunu BM'ye tescil ettirmiştir. GKRY 5 Nisan 1974 tarih ve 8 sayılı Kıta Sahanlığı Kanunu'nun 2. Maddesinde karşılıklı sahilleri olan devletlerin kıta sahanlığı dış sınırının, ilgili devlet tarafından aksi kararlaştırılmadıkça, ortay hattın ötesine geçmeyeceği hüküm altına alınmıştır (Girgin, 2013:23). Öte yandan, GKRY Başsavcılığı 1972 yılında 200 metre derinliği aşan deniz alanları eğer Kıbrıs'ın doğal uzantısını oluşturuyorsa kıta sahanlığına sahip olabileceğine dair bir bildiride bulunmuştu (Şen, 2022: 79).

GKRY, Türkiye ve KKTC'nin haklarını yok sayarak "Kıbrıs Cumhuriyeti" adına kıta sahanlığı sınırlandırmasını, diğer kıyıdaş devletlerle ikili anlaşmalar yaparak gerçekleştirmektedir. 2001 yılının başından itibaren GKRY basınında yer verilen Kıbrıs'ın güneyinde petrol ve doğalgaz bulunduğu dair haberler, bölgedeki ülkelerin bu havzadaki petrol yataklarıyla yakından ilgilenmelerine neden olmuştur (Gündüz & Öztürk, 2002:110).

GKRY'nin Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorununda ikili ilişkiler bağlamındaki ilk adımı 2003 yılında Mısır ile karşılıklı anlaşmaya dayanan MEB ilanında bulunulması ve anlaşmanın BM'ye tescil ettirilmesi olmuştur. Anlaşmaya göre MEB sınırı ortay hat esasına göre belirlenmiştir. Bu anlaşmada Mısır'ın kayıpları ve GKRY'nin kazançlarının olduğu söylenebilir. GKRY, sınırlandırılmanın ortay hatta dayanması sebebiyle sahip olduğu alanın daha fazlası oranında, hakkaniyet prensiplerine aykırı olarak deniz yetki alanı kazanmıştır. Çünkü coğrafyanın üstünlüğü ve oransallık ilkeleri kapsamında GKRY ve Mısır'ın kıyı uzunlukları incelendiğinde belirgin fark vardır. Takip eden dönemlerde GKRY, Lübnan ile 17 Ocak 2007'de, İsrail ile 17 Aralık 2010'da MEB sınırlandırma anlaşmaları imzalamıştır. Lübnan ile imzaladığı anlaşma Türkiye'nin de etkisi ile iç hukukunda onaylanmamış olsa da 2010 yılında Lübnan enerji rezerv çalışmaları için kendi deniz alanlarını belirleyen bir yasa çıkararak BM'ye tescil ettirmiştir. GKRY, MEB olarak ilan ettiği alana ruhsatlandırmalar vasıtasıyla uluslararası şirketleri de dahil ederek meseleyi siyasallaştırmış ve bölge dışına da taşımayı başarmıştır. Bu tutumuyla Kıbrıs sorununda elini güçlendirmek, uluslararası ve bölgesel meşruiyetini sağlamlaştırmak istemektedir. Halihazırda GKRY'nin yetki alanı olarak ifade ettiği yerlerde ihtilaflar bulunmaktadır. İlan edilen 13 ruhsat sahasından bir bölümünde Türkiye ve KKTC'nin alanları ile çakışma söz konusudur (Şen, 2022:78-81).

GKRY, Yunanistan ve AB ile aynı fikir de olarak Yunan kıta sahanlığının adalardan başlaması gerektiği savındadır. Kıbrıs etrafındaki kaynakların ise tamamının kendisine ait olduğunu savunmaktadır. Bu iddiasını güçlendirerek Türkiye'yi yer altı kaynaklarından mahrum bırakma niyetindedir. Bunun için BM ve diğer kıyı ülkeleriyle isteklerini meşrulaştırma çabası içindedir. Bir anlamda Türkiye'ye karşı kurulan Doğu Akdeniz Gaz Forumu'na desteği bununla örtüşmektedir (Özçelik&Çüçen, 2022).

2.6.Filistin

1947 yılında İsrail'in Filistin topraklarını işgali ile başlayan süreç bugün İsrail'i bölgenin tamamını işgal etme noktasına getirmiştir. Dolayısıyla Filistin'in sahip olduğu deniz alanlarındaki hidrokarbon kaynaklarına İsrail sahip çıkmıştır. Ancak bu durum Gazze sahasındaki rezervlerin Filistin'e ait olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Öte yandan Gazze yakınlarında ciddi hidrokarbon rezervi olduğu düşünülmektedir. Gaz arama çalışmalarına bakıldığında ise 1999 yılında İngiliz şirketi British Gas (BG)'ye verilen ruhsat karşımıza çıkmaktadır. BG, Gazze sahilinde gaz keşfi yapmıştır (Micco, 2014:10). Şirket 2000 yılında ise Gazze Şeridi'nden 30 km uzaklıkta 1 trilyon feet küp değerinde doğalgaz tespitinde bulunsa da bölgede bundan daha fazla araştırma gerçekleştirilememiştir (Hüseyini, 2018:49). Ayrıca, Uluslararası hukuka aykırı olarak 2017 yılında Delek ve Avabil şirketleri Gaza Marine sahasında Filistin yönetiminin rızası olmadan üretime başlamıştır (Çalışkan, 2023:71).

Şekil 9. 1947'den Günümüze Filistin Toprakları

Kaynak: Tonguç, 2020:19

24 Eylül 2019'da BM'ye vermiş olduğu bildirgeye göre Filistin, 12 deniz mili karasuyu, karasularının ötesinde 200 deniz mili münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı uygulamasına sahiptir. Ancak, bu bildirgedeki koordinatlar Mısır ve İsrail tarafından bazı sorunlara neden olmuştur. Çünkü, Mısır deniz yetki alanının ihlal edildiğini ifade edip

BM'ye verdiği Nota ile reddederken, İsrail, Filistin- İsrail anlaşmalarının ihlal edildiğini belirtmiştir. Filistin'in deniz yetki alanı ve enerji ile ilgili sorunu İsrail- Filistin sorunu ile oldukça ilgilidir. Çünkü, iki ülke arasında imzalanan 1995 tarihli II. Oslo Antlaşması'na göre Filistin kıyından itibaren 20 mil genişliğe kadar uzanan bir deniz yetki alanına sahiptir. Ancak, Filistin 1999 yılında BG ile iş birliği için 25 yıllık bir sözleşme imzalamıştır ve Gazze kıyılarında keşfedilen gaz sahasının kıyıya uzaklığı 17-21 mil arasındadır. Keşif sonrası BG, İsrail ile 2007 yılına kadar gaz satışı için müzakerelerde bulunarak ikili ilişkilerin gelişimi için küçük bir umut olmuş olsa da Hamas'ın Filistin'de elde ettiği konum ve İsrail'in Filistin'e olan saldırıları sebebiyle planlar olumlu sonuçlanmamıştır. Kurucu devlet olarak 2019 yılında Doğu Akdeniz Gaz Forumu'na katılınca dek Filistin izole konumda kalmıştır (Şen, 2022:89-91).

2.7.Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

KKTC, 2002 yılında karasuları sınırını 12 deniz mili olarak belirlemiş ve Kıbrıs açıklarında keşfedilen tüm kaynakların yarısında hakkı olduğunu ilan etmiştir. Ayrıca, KKTC çıkarılacak hidrokarbon ve diğer kaynaklar konusunda GKRY'e görüşmelere davet edilmesi gerekliliğini ifade etmiştir. Aynı şekilde bu durum GKRY ile arama ve sondaj faaliyetlerinde bulunan veya buna ihtimali olan tüm şirketlere de bildirilmiştir. Kendi yetki alanında bulunan yerler için ise Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na ruhsat vermiştir. Bu alanlar 7 deniz alanı ve 2 kara alanıdır. Özetle, KKTC'nin deniz yetki alanları ile ilgili görüşü ada etrafında çıkan veya çıkarılacak her türlü kaynağın yarısı üzerinde hakkı olduğu hususudur (Özçelik&Çüen, 2022).

Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanının sınırlandırılması ile ilgili sadece Türkiye ile 21 Eylül 2011'de anlaşma imzalayan KKTC, GKRY'nin adanın tüm temsilcisi gibi yaptığı tek taraflı olan 2003 Mısır-GKRY, 2007 Lübnan-GKRY MEB anlaşmalarına itiraz etmektedir. KKTC Dışışleri Bakanlığı'nın 28 Kasım 2013'teki açıklamasına göre, GKRY'ye BM Genel Sekreteri aracılığıyla adanın doğal kaynaklarının hakkaniyete göre paylaşılmasına dair yapılan teklifin olumlu karşılanmadığı belirtilmiştir. KKTC'nin parsellendirdiği yedi adet sahanın da GKRY'nin ilan etmiş olduğu 2, 3, 8, 9, 12, ve 13 numaraları sahalar ile çakiştığı görölmektedir. 2011 yılında KKTC tarafından TPAO'ya verilmiş ruhsatlar ile ilgili olarak KKTC Dışışleri Bakanı Kudret Özersay, *"Bu lisansları laf olsun diye vermedik, bahse konu alanlar içerisinde Kıbrıs Türk halkının da hakkı olduğunu kimse inkâr etmiyor, edemiyor. O halde nasıl ki Kıbrıs Rum tarafı şirketlere verdiği lisans ile kazı yaptırıyorsa biz de bir şirket olan TPAO'ya verdiğimiz lisanslar kanalıyla kazı*

yaptıracağız.” İfadelerini kullanmıştır. Ayrıca, KKTC ile Türkiye’nin arasında yapılan kıta sahanlığı anlaşması KKTC’nin GKRY’ye karşı savunması olarak görülmektedir (Şen, 2022:85-88).

2.8.Yunanistan

Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması taraflarından biri de Yunanistan’dır. Bölgede doğrudan kıyısı olmayan Yunanistan, ana karasına oldukça uzaktaki adaların varlığı ile ilgili taraf haline gelmiştir. Yunanistan 1958 Cenevre Sözleşmeleri ve 1982 BMDHS’ye taraftır (Şen, 2022:82).

Yunanistan kendisi ile kıyıları bitişik veya karşılıklı ülkelerle arasında deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda herhangi bir anlaşma bulunmadığı takdirde, ortay hattın sınır oluşturacağını ulusal mevzuatında kabul etmiştir. Türkiye ile Yunanistan’ın Ege Denizi’nde geçmişten beri var olan deniz yetki alanları paylaşım sorunu, Doğu Akdeniz’e de taşınmıştır. Burada Anadolu ile en yakın Yunan adaları arasında ortay hat çekerek bunu, Türkiye’ye karşı bir kıta sahanlığı sınırı şeklinde dayatmak istemektedir.

Yunanistan’ın sürekli gündemindeki MEB tartışmalarına bakıldığında, hak iddiasında bulunduğu alanların çoğunun Türkiye’nin Anadolu yarımadası ile çakıştığı ve bu alanların uluslararası deniz hukuku ilkelerine göre yalnızca karasuları kapsamında değerlendirildiği, kıta sahanlığı ile MEB gibi hakkı bulunmayan adalar ve adacıklardan oluştuğu görülmektedir. Yunanistan’ın burada uluslararası hukuk bakımından savunamayacağı bir iddia üzerinden pazarlık yapmaya çalıştığı anlaşılmaktadır (Yaycı, 2020:48).

Doğu Akdeniz’de Yunanistan; “*Rodos (Rhodes), Meis (Castellorizzo), Girit (Crete), Kaşot (Çoban,Kasos) ve Kerpe (Karpathos) hattını esas alarak sınırlandırma ilkelerinden olan eşit mesafe/ortay hatta dayalı bir sınırlandırma yapmak istemektedir. Bu sınırlandırmayı yaparken de adaların her birine kıta sahanlığı verilmesini istemektedir*”. Bunun altında yatan amaç ise, Türkiye’yi Meis ve Rodos adaları ile Anadolu arasında çizilen ortay hattın kuzeyine sıkıştırmaktır (Kangal, 2022:135).

Doğu Akdeniz’deki Yunan politikası, Türkiye’ye yakın olan adalar üzerinde kıta sahanlığının ve MEB haklarının olduğunu iddia ederek Türkiye’yi normalden oldukça az, sadece Antalya Körfezi’ndeki 41.000 km²’lik bir alana hapsedmektir. Bu durum Türkiye’nin yaklaşık 148.000 km²’lik bir alan kaybına yol açmakta, ek olarak potansiyel enerji kaynaklarının kullanımını da engellemektedir. 2008 yılında Yunanistan, Meis

adasının güney bölgesinde TPAO adına yapılmakta olan araştırmaya müdahale etmiş, Türkiye tarafından görevlendirilen Malene Ostervold isimli Norveç araştırma gemisinin araştırmalarını engelleyerek, Norveç hükümetine “*Meis’in batısında yapılacak her türlü arama için Yunanistan’ın izninin gerekli olduğunu*” bildirmiştir. Bunun üzerine Norveç araştırma gemisi araştırmalarını yarıda keserek bölgeyi terk etmiştir (Başeren, 2013: 276).

Adalar nezdindeki politikasının etkin olabilmesi için diplomatik girişimlerini sürdüren Yunanistan, 2005’ten beri Mısır ile deniz alanlarının sınırlandırılması üzerine olan görüşmelerini 6 Ağustos 2020 tarihinde MEB sınırlandırma anlaşması imzalayarak duyurmuştur. Anlaşmada belirtilen sınırlarda *Girit* ve *Rodos* adalarına sınırlı etki verilirken *Meis* adasının tamamen yok sayıldığı görülürken, Yunanistan tarafında kalan MEB alanı ise 28 Kasım 2019 tarihinde imzalanan Türkiye-Libya Antlaşması’nda Türkiye tarafında kalan deniz alanının bir kısmının ihlali söz konusu olmuştur. Ayrıca Yunanistan Başbakanı Kyriakos Mitsotakis, BM’ye sunmuş olduğu 4 Eylül 2020 tarihli bildirisinde Türkiye-Libya Antlaşmasının yasadışı olduğunu iddia etmiş ve Türkiye’nin bölgedeki Yunan adalarını yok sayarak, Yunanistan’ı Doğu Akdeniz’deki meşru haklarından mahrum bırakmaya çalıştığını ifade etmiştir (Şen, 2022:83-85).

Yunanistan, “*Meis, Rodos, Girit, Kaşot ve Kerpe*” adaları için Yunan ana karası gibi davranmaktadır. Türkiye ana karası ile bu adaların ortay hat ilkesine dayanılarak yapılacak sınırlandırma çalışmaları uluslararası anlamda kabul edilemez ve hakkaniyetle örtüşmez niteliktedir. Yunanistan’ın GKRY ile birlikte hareket ederek Türkiye’yi tecrit üzere yaptığı bu politika hukuki bir dayanağa sahip değildir. Uluslararası deniz hukukunun ilkelerinden coğrafyanın üstünlüğü, orantılılık ve kapatmama/kesmeme ilkelerine göre durum değerlendirildiğinde, yapılmak istenen bu sınırlandırmanın uygun olmadığı gerçeği ortadadır. Çünkü bu adalar özellik olarak “ters tarafta kalan ada” konumundadır. Bu yüzden, sınırlandırma bakımından kıyı oluşturmamakla beraber sadece karasularına sahip olduğu için ona göre değerlendirilmesi gerekir. Bölgede en uzun kıyı şeridine sahip ülke konumundaki Türkiye’nin de deniz yetki alanı paylaşımı bakımından bu orana uygun şekilde hak sahibi olması gerekmektedir (Kangal, 2022:146).

2.8.1. GKRY-Yunanistan-Mısır Görüşmesi

Mısır, Doğu Akdeniz’de çıkarılması planlanan enerji kaynaklarının bir kısmını ihtiyacını karşılamak kalanı ise Avrupa’ya ihraç için GKRY ve İsrail ile anlaşma yapmıştır. Böylelikle, bir enerji dağıtım merkezi olabilme ihtimalini oluşturmuştur. Mısır’ın enerjide

maksimum verimi almak amacıyla attığı bir diğer adım ise GKRY ve Yunanistan ile yapılan MEB anlaşmasıdır. 10 Ekim 2018 tarihinde Yunanistan, GKRY, Mısır altıncı zirveyi devlet başkanları ile gerçekleştirmiş ve Türkiye'nin bölgedeki faaliyetleri hukuk dışı olarak atfedilmiş ve derhal Türkiye'nin faaliyetlerine son vermesi gerektiği konusunda hem fikir olmuşlardır. Yine aynı ülkelerin, 8 Ekim 2019'daki zirvesinde Türkiye'nin KKTC kıta sahanlığı içindeki faaliyetleri yasa dışı olarak nitelenmiş ve kınanmıştır (Yaycı, 2012:115).

Resim 3. GKRY- Yunanistan- Mısır Görüşmesi

Kaynak: <https://tr.sputniknews.com/politika/201504291015249459/>, E.T.: 9 Nisan 2021

2.8.2. GKRY-Yunanistan-İsrail Görüşmesi

İsrail-Türkiye ilişkilerinin bozulduğu 2010 yılına kadar İsrail- Yunanistan ilişkisi daha mesafeli ilerlemiştir. Ancak Filistin meselesi ve birçok konu Türkiye-İsrail ilişkilerini bozmuştur. Bu sebeple İsrail, GKRY ve Yunanistan ile ilişkilerini ilerletmiştir. Askeri tatbikatlar ve yapılan üst düzeydeki ziyaretler bunlardan bazılarıdır. GKRY ile 2010'da MEB anlaşması imzalayan İsrail, bu anlamda Türkiye ile ilişkilerini daha da gergin hale getirmiştir. Eylül 2011 tarihinde ise İsrail, Yunanistan ile askeri iş birliği anlaşması imzalamıştır. Anlaşmaya göre İsrail uçakları ve gemileri Yunanistan'da bulunan üslerden yararlanabilecektir. Yunanistan'ın da İsrail'den çok sayıda insansız hava aracı kiralaması dikkat çekicidir. Yunanistan'ın bu konudaki gerekçesi ise arama kurtarma çalışmalarıdır.

S-300 füzelerinin bulunduğu Girit Adasına ise Doğu Akdeniz ve Ege’yi gözlemleyebilecek ‘The Long Horizon’ adlı İsrail radarının konuşlandırılması planlanmaktadır. Yine GKRY’de enerji kaynakları korunma durumu gerekçesiyle İsrail’e hava sahasının açılması ile ilgili anlaşma imzalamıştır. Her ne kadar İsrail bu ülkelerle ilişkisini geliştirse de Türkiye ile yapabileceği projelerden daha çok fayda sağlayabileceğini ve bu planlamaların daha uzun sürebileceğini düşünmektedir. Ceyhan boru hattının tamamlanması, Hazar Denizi ile Doğu Akdeniz’in bağlanması anlamına gelmekte olduğu ve İngiliz şirket British Petroleum (BP)’nin bu hatta olan desteği, İsrail’in bu tarafa yaklaşma isteğini artırmaktadır. Çünkü hat ile birlikte yapılacak proje İsrail’e su, elektrik, petrol, doğalgaz gibi kaynak akışı da sağlayacaktır. İsrail’de bulunan Aşkelon Limanı da bu hat için gerekli kapasiteye sahiptir. Bu proje bölgedeki dengeleri geliştirme potansiyeli barındırması bakımından oldukça önemlidir (Savaş, 2020:80).

Resim 4. GKRY-Yunanistan-İsrail Görüşmesi

Kaynak: <https://www.internethaber.com/akdenizde-israil-yunanistan-ve-guney-kibristan-turkiyeye-karsi-ittifak-2073922h.htm>, E.T.: 10 Mart 2022

2.8.3. GKRY-Yunanistan-Lübnan Görüşmesi

GKRY ile Lübnan’ın imzaladığı MEB anlaşması Lübnan parlamentosunun bağımsızlık ve iktisadi çıkarları ile uyuşmadığı nedeniyle onaylanmaması ile sonuçlanmıştır. 10 Nisan 2019 tarihinde GKRY, Yunanistan ve Lübnan, Beyrut’ta toplantı yapmıştır. Yapılan görüşmelerde ülkelerin eğitim, ticaret, turizm ve enerji konusunda iş birliği sağlanmasında

temel oluşturma kararı ve Lübnan'ın önemli sorunlarından “yerinden olmuş insanlar” konusunda Yunanistan'ın AB’de girişimde bulunacağı sözü vermesiyle sonuçlanmıştır. Lübnan gerek 2020’de Beyrut’ta yaşanan patlama ile gerekse ekonomik problemlerle uğraşmış ve yakın dönemde Doğu Akdeniz’deki etkinliğinin nasıl olacağı henüz kestirilememektedir (Yaycı, 2012:119).

2.8.4. GKRY-Yunanistan-Filistin Görüşmesi

GKRY ve Yunanistan, Doğu Akdeniz’de Türkiye’yi izole etmek için Suriye dışında diğer bölge ülkeleriyle ilişkiler kurmaktadır. Filistin’de İsrail tecriti devam etse de Gazze Şeridi’nde Filistin’in MEB sahibi olduğu bilinmektedir.

Resim 5. GKRY-Yunanistan- Filistin Görüşmesi

Kaynak: Savaş, 2020:82

GKRY, Yunanistan ve Filistin iki kez görüşmede bulunmuş, bunlardan ilki 2016’nın Eylül’ünde New York’ta yapılırken, İkincisi 2017 senesinin aralık ayında Atina’da gerçekleşen görüşmelerdir. Toplantı sonucu ise şu şekildedir; Filistin meselesinde iki ülke de çözümden yanadır ve Filistin bu çözüm kararını desteklemektedir. Toplantı da eğitim, turizm, ticaret gibi konular ele alınmış olsa da aslında GKRY, Yunanistan, İsrail arasındaki iyi ilişkiler, İsrail lehine davranmaya neden olmuş ve iki ülkenin İsrail’in bu konudaki düşüncelerini paylaştığı yönündedir. GKRY ve Yunanistan’ın görüşme sonrası destek ifadesi ise bölgede Filistin’in desteğini almak içindir (Yaycı, 2012:122).

2.8.5. GKRY-Yunanistan-Ürdün Görüşmesi

GKRY ve Yunanistan Mısır ile oluşturduğu üçlü sistemi bölgedeki diğer kıyı ülkelerine de yayma çalışması içinde olmuştur. Bu sebeple Ürdün, doğal kaynak bakımından az imkana sahip ancak jeostratejik konumu ile önemli bir ülkedir. Ayrıca, Mısır gazına müşteri olabilme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle GKRY, Yunanistan ve Ürdün, iki kez görüşme sağlamıştır. Ocak 2018’de Lefkoşa’da ilk toplantı yapılırken, ikincisi Amman’da Nisan 2019’da gerçekleşmiştir. Burada da konular yine eğitim, turizm, ticaret üzerine olmuştur. Taraflar iş birliği için mutabık kaldıklarını belirtmişlerdir (Yaycı, 2012:122).

Resim 6. GKRY-Yunanistan-Ürdün Görüşmesi

Kaynak: <http://www.nehaberkibris.com/haber/guney-kibris-yunanistan-ve-urdun-arasinda-uclu-zirve-gerceklestirildi/23812/> , E.T.: 8 Mart 2022

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

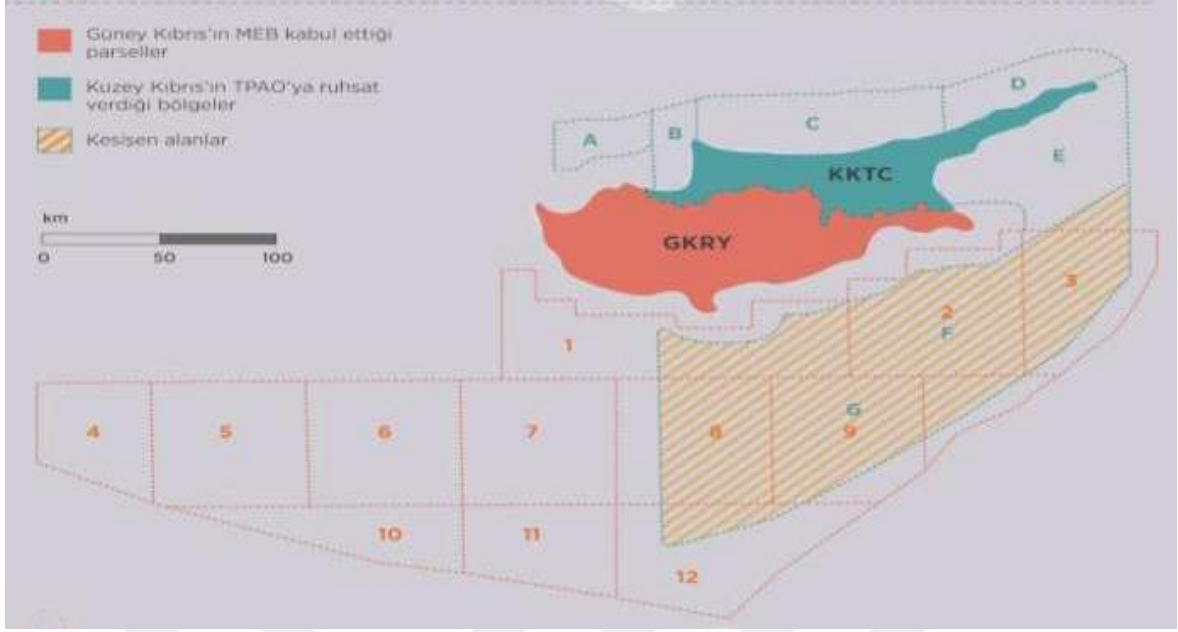
TÜRKİYE VE İSRAİL’İN DOĞU AKDENİZ ENERJİ POLİTİKALARININ DENİZ YETKİ ALANLARINA ETKİSİ

3.1. Türkiye’nin Doğu Akdeniz Enerji Politikaları

Türkiye doğalgaz açısından büyük pazardır. Çünkü kullanımına oranla yalnızca %1 oranında doğalgazını üretebilmektedir. Yine Türkiye bulunduğu konum gereği bölgede stratejik bir enerji ve ticari üs olabilme potansiyelindedir. Avrupa doğalgaz piyasasının 1/3’ünden fazlasına sahip olan Rusya’nın tekelliği bu ülkeleri rahatsız etmektedir. Türk Akımı ve Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) gibi projeler de Türkiye’nin potansiyelini gerçekleştirmekteki örneklerinden olabilecektir (Tonguç, 2020:16). Türkiye doğalgaz arzı konusunda kaynak çeşitliliğini artırmak ve orta-uzun vadede doğalgaz ticaret merkezi olma hedefine sahiptir. Ayrıca, Türkiye bu bağlamda üç kara LNG terminali ve üç FSRU (yüzer depolama ve yeniden gazlaştırma ünitesi) sahiptir (Çalışkan, 2023:82).

Türkiye; GKRY’nin Yunanistan, Mısır, Lübnan ve İsrail ile MEB anlaşmaları imzalamasına karşı çıkmaktadır. Ayrıca, GKRY hakkı olmayan bir şekilde Kıbrıs’ı tamamen temsil etme iddiasındadır. Rum kesimi doğalgaz parsel alanlarından 13 bloğu tamamen ruhsat bölgesi olarak ilan etmesinin akabinde 12 numaralı blokta 2011 yılında Afrodite isimli doğalgaz sahasının keşfedildiğini duyurmuştur. İkinci ihalesine ise 2012 yılında çıkan GKRY, 2,3,6,8,9,11 numaralı bloklarda İtalyan Eni şirketine, 10 numaralı blokta da Amerikan Exxon Mobil ve Katar Petrolleri şirketlerini yetkilendirmiştir. 2013 yılında ise Türk kıta sahanlığına aykırı biçimde MEB ilanı yapmıştır (Yorulmaz, 2019).

Doğu Akdeniz’de en geniş kıyı şeridinde sahip olan Türkiye geçte olsa bu adımlara cevap verebilmiştir. Bu kapsamda 2011 yılında KKTC ile kıta sahanlığı sınırlandırma antlaşması yaparken, Doğu Akdeniz’deki faaliyetler için 2013’de Barbaros Hayrettin Paşa sismik gemisi temin edilmiş, 2019 yılında da Libya ile yapılan anlaşmayla birlikte Doğu Akdeniz’in batı kısmının sınırlarını belirlemiştir. (Töre, 2020).

Şekil 10. GKRY MEB Alanı, KKTC'nin TPAO(Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı) Ruhsat Verdiği Alan ve Kesişen Alanlar
Kaynak: Özkaya, 2018

Global açıdan ve Türkiye özelinde enerji talebinin gittikçe arttığı aşikardır. Ayrıca, Türkiye büyük oranda enerjide dışa bağımlıdır. Bu durumu rakamlarla ifade edecek olursak Türkiye'nin petrole bağımlılık oranı %94,6, doğal gaz bağımlılık oranı %99'dur (Ece, 2019). Türkiye, 2020 yılında dünyada en fazla doğalgaz ithal eden ülkeler arasında 7.sıradadır (Çalışkan, 2023:81). İşte bu yüzden Doğu Akdeniz'de keşfedilen bu hidrokarbon kaynaklarının Türkiye için önemi büyüktür. Çünkü bu miktarın Türkiye'nin 572 yıllık doğal gaz ihtiyacını karşılaması beklenmektedir. Bu sebeple en büyük dış ticaret açığının sebebini oluşturan enerji kaleminin parasının ülkede yatırıma yönlendirilmesi ve ülke refahı için kullanılması gerekmektedir (Tonguç, 2020:17).

Doğu Akdeniz'de enerji arama faaliyetlerini TPAO üzerinden yürüten KKTC, Türkiye ile kıta sahanlığı anlaşması yapmıştır. Bu bağlamda TPAO, Mersin, Antalya ve İskenderun açıklarında sismik araştırmalar yapmıştır. Türkiye ise bölgeye Barbaros ve Oruç Reis sismik araştırma gemileri ile Fatih-Yavuz sondaj gemilerini göndererek yine bu gemilerin bölgede güvenliğini sağlayarak bu konudaki kararlılığını ortaya koymuştur (Töre, 2020).

1958 Cenevre Sözleşmeleri'ne ve 1982 BMDHS'ye taraf olmayan Türkiye, ilgili alanlar konusunda kendi mevzuatına göre hareket etmektedir. Deniz yetki alanına sahip olmanın da sözleşme tarafı olma ile herhangi bağlantısı yoktur. Bahsedilen Mevzuat ise 5531 sayılı Karasuları Kanunu'dur. Buna göre Türkiye denizlerde 6 mil genişliğinde karasuları

uygulamasına sahiptir. Ancak aynı kanun hükmünde değişiklik yapılabileceğine dair şu şekilde bir ibare vardır; *“Cumhurbaşkanı, belirli denizler için, o denizlerle ilgili bütün özellikleri ve durumları gözönünde bulundurmak ve hakkaniyet ilkesine uygun olmak şartıyla, altı deniz milinin üstünde karasuları genişliği tespit etmeye yetkilidir.”*(. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2674.pdf>, Erişim Tarihi: 15.02.2022) Zira Türkiye’nin Akdeniz ve Karadeniz’de karasularında 12 deniz mili uygulaması yapmaktadır. Ayrıca Karadeniz’de 200 deniz mili MEB alanına sahiptir. Türkiye, 1792 km ile Doğu Akdeniz’de en uzun kıyı uzunluğuna sahip ülkedir. Ayrıca Türkiye, *“Doğu Akdeniz’deki 032° 16’ 18” D ve 027° 22’ 00” D meridyenleri arasında bulunan Antalya Gazipaşa’dan Muğla Deveboynu Burnu’na kadar olan Anadolu kıyıları ile bu kıyılar ve 33° 50’ 00” K enlemi arasında kalan bölgede yaklaşık 145.000 km² yüz ölçümü bulunan kıta sahanlığı ve bu alan üzerinde ilan edebileceği MEB alanı bulunmaktadır.”* Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanı sınırlandırma anlaşması yaptığı ülkeler KKTC ve Libya’dır. Türkiye Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair temel tezini *“Turkuno/DT/16390 sayılı Notası’nda da belirttiği üzere kapalı veya yarı kapalı denizlere kıyısı olan devletlerin haklarını kullanıp görevlerini yerine getirirken birbirleriyle iş birliği yapma yükümlülüğü altındadır”* şeklinde belirtmektedir. Hakkaniyete dayalı bir sınırlandırma isteğindeki Türkiye bu bağlamda iş birliği ile kazan-kazan politikası yürütme amacındadır. Fakat, başta GKRY olmak üzere uluslararası hukuku görmezden gelen bölgesel aktörlere karşı hem kendi hem de KKTC hak ve çıkarlarını korumak için faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu minvalde, GKRY ve iş birliğindeki diğer aktörlerin tek taraflı deniz yetki alanı sınırlandırma anlaşmalarını nezdinde yok saymakta ve diplomatik notalarla bu aktörleri eylemlerinden vazgeçirmeye çalışmaktadır. Diplomasiden sonra aktif rol alarak KKTC ile yapılan sınırlandırma anlaşmasından sonra Türk Deniz Kuvvetleri’ne ait savaş ve destek gemilerinin de refakatiyle TPAO ile sismik araştırma ve sondaj çalışmalarını da yürütmeye başlamıştır. Mevcut durumda Türkiye’nin envanterinde Barbaros Hayrettin Paşa ve Oruç Reis adında iki sismik araştırma gemisi ve Fatih, Yavuz ve Kanuni adlarıyla da üç sondaj gemisi vardır (Şen, 2022: 100-106).

	1982 UN Convention on the Law of the Sea		1994 Implementation Agreement	
	Signed	Ratified/ Acceded	Signed	Ratified/ Acceded
Cyprus	✓	✓	✓	✓
Egypt	✓	✓	✓	✗
Greece	✓	✓	✓	✓
Israel	✗	✗	✗	✗
Lebanon	✓	✓	✗	✓
Libya	✓	✗	✗	✗
Palestinian Authority	✗	✓	✗	✓
Syria	✗	✗	✗	✗
Turkey	✗	✗	✗	✗

Note: The Turkish Republic of Northern Cyprus—an entity recognized only by Turkey—is not a signatory or party to either document.

Şekil 11. Doğu Akdeniz'e Kıyıdaş Devletlerin 1982 BMDHS'ye Bağlılıkları

Kaynak: Özçelik&Çüçen, 2022

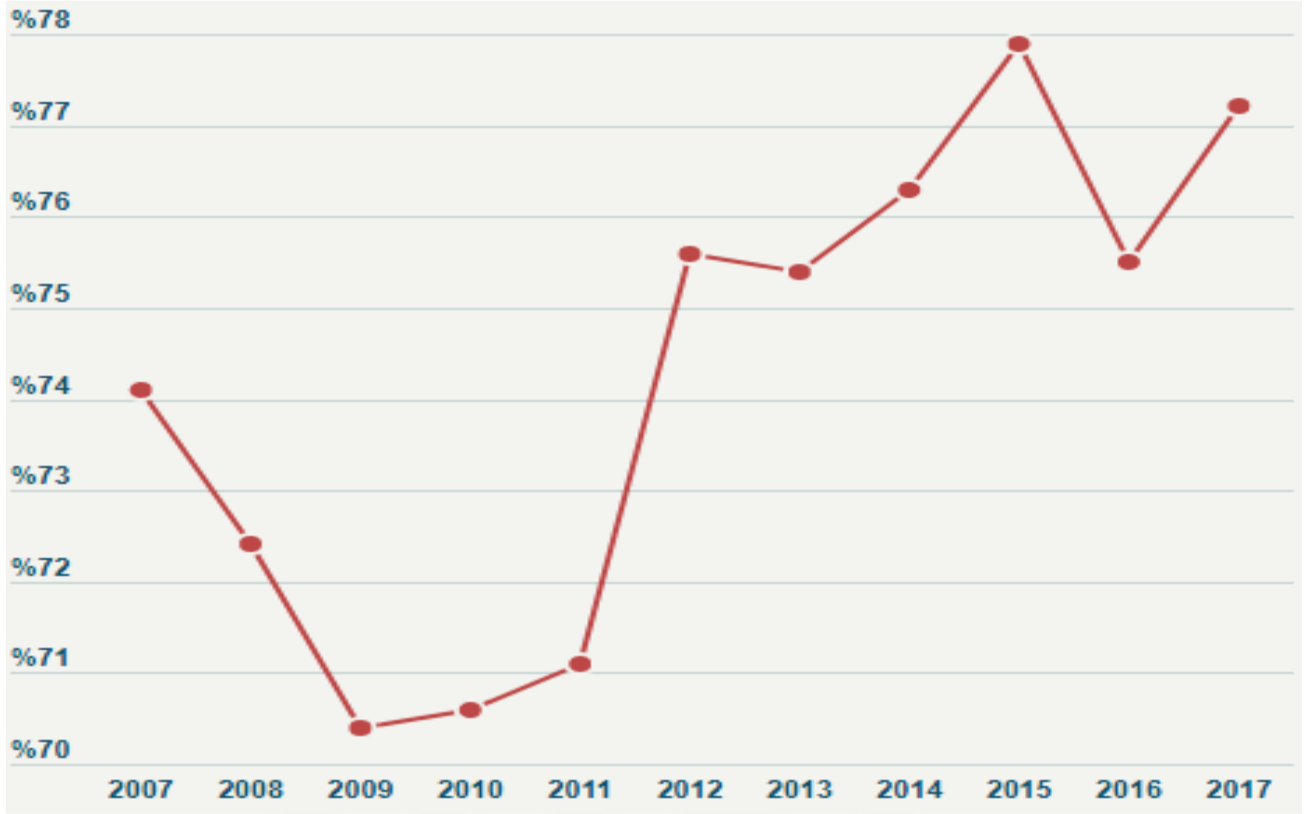
Türkiye Doğu Akdeniz ile ilgili görüşlerini iki farklı uluslararası hukuk kaynağıyla açıklamaktadır. Bunlardan biri BMDHS'deki şekliyle deniz yetki alanları ve münhasır ekonomik bölgenin belirlenirken, kıyıdaş devletlerin ortak görüşü ve hakkaniyet çerçevesinde olması gerektiği yönündedir. Örneğin, Yunanistan gibi ülkelerin bu alanları belirlerken Türkiye ile görüşmesi olmamıştır. Yani tamamen dayatmacı bir durum söz konusudur. İkinci kaynağı ise UAD'nin 1982-1985 tarihleri arasında Libya ile Malta arasındaki uyuşmazlık sonucunda ortaya çıkan Akdeniz'in yarı kapalı bir deniz olarak kabul edilmesi kararıdır. Çünkü, adalar deniz yetki alanı bakımından kısıtlı veya yetki alanına sahip değildir. Bu da Yunanistan'ın tezini çürütmektedir. Türkiye Doğu Akdeniz'de tüm kıyıdaş devletlerin hakkaniyet ilkesine göre paylaşım yapması gerektiğini savunmaktadır (Özçelik&Çüçen, 2022).

Artan enerji ihtiyaçları ve bölgedeki son gelişmeler göstermiştir ki Doğu Akdeniz'in en uzun kıyısına sahip olan Türkiye, bölgede en önemli aktörlerden biridir. Bu yüzden çevresindeki olaylara kayıtsız ve tepkisiz kalamaz. Bu yüzden, hakkaniyet ilkelerine uygun biçimde adımlarını planlı bir şekilde atarak, çıkarlarını korumak mecburiyetindedir (Tonguç, 2020:10).

Akdeniz ülkeler için tarihte ve günümüzde ticari yolları barındırması bakımından önemlidir. Afrika, Asya ve Avrupa arasında ekonomi, siyasi, kültürel etkileşimler bu alanda yaşanmıştır. Özellikle doğu ile batı arasında bir köprü olmuştur. Son yıllarda da enerji bölgesi olması bakımından önem kazanan bu alan bölgesel ve küresel güçlerin ilgisini cezbetmektedir. Bölge, Türkiye için de tarihi boyunca siyasi ve stratejik açıdan önemli bir konumda olmuştur. Garantörlük hakkının bulunduğu Kıbrıs'ın bu bölgede yer alması ile enerji kaynakları konusunda hak ve menfaatlerin korunması noktasında yürütülen politikalar da dolayısıyla önemli hale gelmiştir.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de yaşanan uluslararası hukuk meselesinin yanın da ekonomi-politik sorunları da vardır. Bunlardan birisi de sürekli ihtiyaç duyduğu enerji konusudur. Türkiye bulunduğu coğrafi konum itibariyle enerji ithal eden ülke durumundadır. Enerji ihtiyacının ortalama %70'ini dışardan karşılayan Türkiye'de bu konu da dışa bağımlılık %90'ın üzerindedir. Özellikle 1980 dönemi sonrasında endüstrideki gelişmeler ihtiyacı daha da arttırmıştır. Nüfusun artması ve hane halkının enerjiyi kullanma oranının da artması bu ihtiyacın daha fazla artmasına neden olmuştur. Yıllık ortalama 65-70 milyar dolar arası enerji ithalatı nedeniyle açık veren Türkiye için zengin hidrokarbon kaynaklarıyla Doğu Akdeniz, oldukça önemlidir. Bu bağlamda Türkiye bölgede politikalarıyla enerjiyi temin etme ve enerji koridoru olma isteğindedir. (Kılıç, 2022:53-64).

Türkiye'nin termik santrallerinin enerjideki payı hidroelektrik santralleri ve yenilenebilir enerji kaynaklarından daha fazladır. Bu payın yüksek olmasının sebebi ise enerjideki ithalat oranlarının fazla olması nedeniyledir. Termik santrallerde ise enerji üretimi kömür ve LNG payı eşit denebilmektedir. Son dönemlerde bağımsız bir enerji politikası yürütme çabasındaki Türkiye, yenilenebilir enerji kaynakları ve nükleer enerjiye de bu bağlamda önem vermektedir (Kılıç, 2022). Aşağıdaki şekilde Türkiye'nin enerji ithalatındaki artışı görülmektedir.

Şekil 12. Türkiye'nin enerji ithalatındaki yüzdelik oranı (2007-2017)

Kaynak: Euronews, 2019.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki enerji politikası 2010'lu yıllardan itibaren artmıştır. Bu anlamda Türkiye'nin attığı ilk adım sismik araştırma ve sondaj gemilerini envantere almak olmuştur. İlk olarak 2012 yılında “Barbaros Hayrettin Paşa” gemisini satın alan Türkiye, sonraki süreçte ise toplamda 2 tane sismik araştırma gemisi ile 3 tane de sondaj gemisini bu alana dahil etmiştir. Gemiler deniz gücü yanında arama ve sondaj faaliyetlerini de bağımsız yürütebilme imkânı tanımıştır (Kılıç, 2022:53-64). Bu minvalde, “Barbaros Hayrettin Paşa” sismik araştırma gemisi Doğu Akdeniz’de 21 Nisan-31 Mayıs 2018 tarihleri arasında arama faaliyetlerinde bulunmuş, yine “Fatih” sondaj gemisi, 31 Ekim 2018 de başladığı ilk sondaj faaliyetini Antalya açıklarındaki Alanya1 kuyusunda yapmıştır. Ayrıca Milli sismik araştırma gemisi “MTA Oruç Reis” de bölgede görev için hazır durumdadır. (Güneş, 2022:381).

Deniz haklarının ve güvenliğinin korunması, toplumun bilinçlenmesi amacıyla Türkiye denizlerine yönelik “Mavi Vatan” kavramını da kullanmaktadır. Bu kavram ülkenin vatan olarak yalnızca kara topraklarından oluşmadığını bunlara ek hava ve deniz alanlarının da vatan olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda; karasuları, kıta sahanlıkları ve MEB

alanları da ülkelerin vatanını oluşturan unsurlar olarak değerlendirilir (İmamoğlu & Uygun, 2021:191).

Temel olarak Türkiye'nin hak ve menfaatlerini korumak için yürüttüğü politikaları iki maddede özetlemek gerekirse; birincisi kıta sahanlığı içerisinde hidrokarbon arama faaliyetleriyle fiili olarak Doğu Akdeniz'de varlığını kanıtlamak, ikincisi Libya ve KKTC ile imzaladığı deniz yetki alanları sınırlama anlaşmaları çerçevesinde diğer ülkelerin bu alanlarda faaliyetlerine engel olmak şeklindedir (Acar, 2021:54).

3.1.1. Anlaşmalara Göre Yürütülen Politikalar

3.1.1.1. Türkiye ve KKTC'nin Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması

Doğu Akdeniz'de en uzun kıyı uzunluğuna sahip ülke olan Türkiye, 2019 yılına kadar sadece KKTC ile kıta sahanlığı anlaşması yapmıştır. Diğer kıyıdaş ülkelerin aralarında imzaladığı anlaşmalar ise Türkiye'nin sınırlandırılması anlamına gelmektedir. KKTC'nin bölgede haklarının korunması ve bunları kullanması için uluslararası hukuka uygun hareket edilmesi gerektiğini belirten Türkiye, kıyıdaş ülkelerin aralarındaki MEB anlaşmalarını da hükümsüz olarak değerlendirmektedir (Duman, 2019). Türkiye Kıbrıs adası çevresindeki elde edilecek enerji kaynakların haklarının tüm ada hakkına ait olduğunu savunmaktadır (Kılıç, 2022:53-64).

2004'te Mısır ve GKRY arasındaki sınırlandırma anlaşmalarını tanımayan deniz yetki alanının ihlali halinde Türkiye, KKTC ve kendi haklarının saklı tutulacağını BM'ye bildirmiştir. Tüm ülkeler için genel bir çözüm gerektiğini ifade eden Türkiye, enerji keşfi konusunda yapılan MEB antlaşmalarının hakça ilkelere göre ve uluslararası hukuka uygun yapılmasının bölge güvenliği için zaruri olduğunu belirtmiştir. Fakat, GKRY bunun aksine anlaşmalar yapmaya devam etmiştir. GKRY'nin 2007'de kendi politikalarına göre 13 parçaya ayırdığı alanın parsellerden 1, 4, 5, 6 numaraların kendi MEB sınırları ile 2, 3, 8, 9, 12, 13 numaralı parsellerin ise KKTC kara suları ile çakıştığını beyan etmektedir (Kütükçü ve Kaya, 2016). GKRY'nin Noble Energy şirketine sondaj çalışmaları için vermesinin ardından Türkiye'de KKTC ile Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması yapmıştır. TPAO, Koca Reis gemisi ile Afrodit isimli sahada faaliyetlerde bulunmuştur. Yine bu bölgeler GKRY'nin ruhsat verdiği alanlarla çakışmaktadır (Kılıç,2022: 64). 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesine göre, ülkelerin MEB ilanlarında karşılıklı veya bitişik

ülke mesafeleri çakışırsa ülkeler hakkaniyet ölçüsüne göre anlaşmalıdır. GKRY ile Türkiye arasındaki mesafenin 400 milin altında olması durumu ortadayken GKRY'nin Türkiye ile anlaşma yapmadan MEB ilanı Türkiye için kabul edilemez bir konudur (Öztopal & Yiğittepe, 2020:266).

Öte yandan, Kıbrıs'ı hali hazırda temsil eden tek bir hukuki veya fiili oluşum bulunmamaktadır. 1960 kurucu anlaşmalarına göre, Kıbrıs bir bütün olarak düşünüldüğünde deniz alanlarında KKTC'nin de hakkı bulunmaktadır. Hal böyle iken GKRY'nin tek başına temsilciymişçesine deniz yetki alanlarıyla ilgili yapmış olduğu anlaşmalar uluslararası hukuk ve kurucu anlaşmaya göre hüküm teşkil etmemektedir (Kozanhan, 2022:67).

Türkiye Doğu Akdeniz'de enerji politikalarına yönelik tutumunu Kıbrıs Türk toplumunun haklarını merkeze konumlandırarak şekillendirmektedir. Eğer bölgedeki aktörler Türkiye'nin bu hassasiyetini dikkate alırsa Türkiye enerji de iş birliğine açık olacaktır. Fakat aksi tutum sergilenirse de hak ve menfaatlerin korunması için Doğu Akdeniz'de oluşabilecek bir gerginliği de göze alması söz konusu olabilecektir. Türkiye'nin arzu ettiği ise bütün tarafların çıkarlarının korunduğu bir iş birliği ortamıdır. Bu anlamda 2011 yılında Rumlarla yürütülen müzakerede enerji konusunda sunduğu teklif şu şekildedir; BM Genel Sekreteri himayesinde oluşturulacak özel fon da toplanacak enerji gelirleri mülkiyet ve toprak konularındaki mali ihtiyaçların giderilmesi amacıyla kullanılacak, çözüm bulunmazsa ise eşit dağıtım yapılacaktır. Fakat bu öneri Rumlar tarafından reddedilmiştir. Müzakerelerin başarısız olması ardından GKRY doğalgaz aramalarını artırırken, Türkiye de daha fazla doğal gaz arama faaliyetinde bulunacağını ifade etmiştir. Adanın kuzey ve güneyinde çalışmalar yapılacağı belirtilmiştir (Yılmaz, 2018:3). Türkiye, GKRY'nin tek taraflı hidrokarbon arama adımlarına karşılık olarak, "Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan", *"Savaş gemilerimiz, hava kuvvetlerimiz ve diğer güvenlik birimlerimiz şu anda bölgedeki gelişmelere her türlü müdahaleyi yapma yetkisiyle yakından takip ediyorlar. Kıbrıs açıklarında faaliyet yürüten yabancı şirketlere Rum tarafına güvenerek, haddi olmayan işlere alet olmamalarını tavsiye ediyoruz. Bizim için Afrin ne ise Ege'deki, Kıbrıs'taki haklarımız da odur"* demiştir. Bu nedenle Türkiye, kendisinin ve KKTC'nin hak ve menfaatlerini korumak için aktif güç unsurlarıyla faaliyetlerini sürdürmektedir (Güneş, 2022:380).

Bölgedeki anlaşmazlıklardan dolayı ve sahada etkin rol oynamak amacıyla Türkiye, askeri gücünü göstermekten de çekinmemektedir. Arama yerlerinde Türk hava ve deniz

kuvvetleri, gemilere iştirak etmektedir. Çeşitli askeri tatbikatlar da yapılmaktadır. Bunlardan bir tanesi de 2019 yılında yapılan Doğu Akdeniz tatbikatıdır ve NATO gibi çevrelerce gövde gösterisi olarak nitelendirilmiştir. İsrail- GKRY ve Yunanistan'ın imzaladığı anlaşmaya Libya Meşru Hükümeti ile Münhasır Ekonomik bölge anlaşması imzalayarak karşı hamlede bulunmuş bölgede yeniden etkin bir konuma gelmiştir (Çaşın, 2019).

3.1.1.2. Türkiye ve Libya'nın Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası

Türkiye, Doğu Akdeniz'de diğer bölgesel ve küresel güçlerin etkisine girmemek ve gücünü ortaya koymak için ikili ilişkilerinin iyi olduğu devletlerle deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşması yapmıştır. 2011'de Kıbrıs ile yaptığı deniz yetki alanlarının sınırlandırma anlaşması sonrasında Kasım 2019'de Kuzey Afrika Bölgesi'nde enerji kaynakları ile ön plana çıkan Libya ile deniz yetki alanı sınırlandırılması anlaşması imzalamıştır. İmzalanan bu anlaşma ile bölge ülkelerinin kendi aralarındaki antlaşmaları ve bu ülkelerin bölge için ileriye yönelik planları sekteye uğramıştır. Türkiye'nin Deveboynu Burnu'ndan ve Libya'nın Derne'ye kadar uzanan kıyıları karşılıklıdır. Ortay hat esasına göre deniz yetki alanı sınırlandırılması anlaşmasının yapılması bu iki devletin hakkıdır. Yine yapılan anlaşma iki ülkenin menfaatine olmuştur. Libya, Türkiye dışında başka bir ülke ile deniz yetki alanı sınırlandırılması anlaşması yapmış olsaydı daha az bir alana sahip olacaktı. Türkiye ise Sevilla Haritaları ve EastMed gibi projeleri engellemiş bölgede varlığını güçlendirmiştir (Aysalar, 2022:55-56).

Şekil 13. Türkiye-Libya Münhasır Ekonomik Bölge Sınırları

Kaynak: Kılıç, 2022:63

Libya Meşru Hükümeti ile yapılan bu anlaşmayla kıyıdaş ülkelerin aralarındaki anlaşmalar örnek olarak gösterilmiş, BMDHS'ye göre yapılan sözleşme, Türkiye'nin hakça ilkelerle sahip olduğu ve haklarını savunduğunu şeklinde bir anlama sahiptir. Ancak anlaşma, Libya'daki iç savaş nedeniyle siyasi boşluk gerekçe gösterilerek devletler tarafından kabul edilmese de BM tarafından onaylanmıştır (Kılıç, 2022:63). Libya- Türkiye arasındaki imzalanan mutabakatın kazanımları şu şekildedir: 2011 yılında KKTC ile yapılan Kıta Sahaneliği'nin Sınırlandırılması Anlaşması'nın ardından ikinci kez Doğu Akdeniz'de bir kıyı ülkesiyle kıta sahanlığı/MEB sınırlandırma anlaşması yapılmıştır. Bu durum iki ülke açısından hukuki ve meşru bir zemin oluşmasını sağlamış, AB tarafından benimsenen ve kaynağı Yunanistan ve GKRY tezleri olan “Sevilla Haritası” önemini yitirmiştir. Mutabakat, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki batı sınırını netleştirmiştir. Doğu Akdeniz'de Türkiye'yi tecrit etmeye çalışan girişimlere karşı cevap olmuş, Yunanistan'ın Girit, Rodos, Kerpe, Kaşot ve Meis adalarının da kıta sahanlığına sahip olduğuna dair maksimalist görüşü reddedilmiştir. Uluslararası kamuoyuna uluslararası hukuk ve diplomasiye bağlı hareket edildiği gösterilmiştir. Böylelikle, Doğu Akdeniz'de bir oldu bittiye izin verilmemiştir (Kangal, 2022:194). Söz konusu mutabakatın 4.maddesinde geçen sınırların kesiştiği alandaki enerji kaynağına rast gelinmesi halinde üretim ve işletiminde ortak çalışma yapılacağı ve üçüncü başka bir ülke ile benzer bir ilişki söz konusu olduğunda ise birbirlerini bilgilendireceği konusunda varılan fikir birliği de önemlidir. Fakat bu anlaşma

çeşitli tepkilere sebep olmuştur. Öncelikle Yunanistan, uluslararası hukuka uygun olmadığından bahsederken, Libya'nın Atina büyük elçisini de "istenmeyen kişi" (Persona Non Grata) olarak ilan ederek, üç gün içerisinde ülkeden ayrılmasını istemiştir. Yunanistan'ın iddiası geçerli değildir. Çünkü anlaşmayı imzalayan yönetim, BM'nin Libya adına tanımış olduğu meşru bir yönetimdir (İmamoğlu & Uygun, 2021:191). Libya'da kazanımların korunması için Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen Libya tezkeresi de önemli bir husustur. Çünkü, Türkiye Doğu Akdeniz'de kendisini yok sayan unsurlara karşı kıta sahanlığı anlaşmasını Libya Ulusal Hükümeti ile imzalamıştır. Halife Hafter'in yönetimi ele alması çıkarların kaybedilebileceği anlamına geldiği için Libya Ulusal Hükümetine yardım ve destekte bulunmaktadır. Yine iki ülke arasındaki Güvenlik ve Askeri İş birliği Anlaşması ekseninde bu faaliyetlerin gerçekleştirildiği ve tezkereyle asker gönderildiği bilinmektedir (Öztopal & Yiğittepe, 2020:266).

3.1.2. Stratejik Konuma Göre Yürütülen Politikalar

Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının Avrupa'ya taşınmasında stratejik bir konumda bulunan Türkiye, hidrokarbon kaynaklarının boru hattı ve kara yolu ile Avrupa ülkelerine ulaştırmak ve alternatif maliyetlerle bir yol oluşturarak piyasayı kendi lehine döndürmek istemektedir. Türkiye, mevcut boru hatları ile enerji arzı güvenliği bakımından en güvenli ülke konumundadır. Bu nedenle uluslararası piyasalara açılmak isteyen ülkeler Türkiye ile iş birliğine girmek durumundadır. Enerji arz eden ve talep eden ülkelere yakınlığı Türkiye'yi, enerji köprüsü haline getirmektedir. Türkiye, orta ve uzun vadede enerji de transit ülke olmak yerine, enerji ticareti merkezi olabilme potansiyeline de sahiptir. Ancak, enerji de fiyat belirleyici konumda olabilmek için yatırımcı, enerji, finans sektörlerinin de bir araya geldiği bir merkez olunması gerekmektedir (Bacaz, 2021:67).

Kıta sahanlığı devletlerin egemenlik alanları içerisinde bulunması dolayısıyla ilgili ülkenin onayı alınmadan deniz altından boru hattı kurma gibi faaliyetler uluslararası hukuka aykırıdır. Ayrıca LNG tesisi kurmakta oldukça maliyetlidir. Bu yüzden Türkiye'nin içinde bulunmadığı bir denklemde diğer devletler maliyet açısından dezavantajlı olacaktır (Peker vd., 2019:10).

İsrail ve GKRY'nin elde edeceği enerji rezervlerinin tüketici pazarlarına ulaştırmak için birçok alternatif bulunmaktadır. Ancak maliyet olarak en uygunu ve enerji güvenliği bakımından en sağlıklı boru hattının Türkiye'nin MEB'i üzerinden geçen bir hat olduğu

ifade edilmektedir. Yaklaşık denizde 100 kilometre mesafe ile oldukça iyi bir seçenektir. İster Ürdün-Suriye kıyı çizgisi üzerinden isterse KKTC üzerinden geçirilsin kavşak nokta Türkiye olmaktadır. Bu yüzden İsrail-Türkiye yakınlaşması, İsrail gazının AB'ye ulaşması için gerekli görülmektedir. (Kedikli ve Deniz 2015: 413) Bahsedilen hat, yalnızca İsrail'in değil GKRY'nin de Avrupa pazarına erişimini sağlayacaktır. İsrail – Haifa – Ceyhan olarak planlanan bu güzergahın uygun maliyetli ve öncelikli olduğu vurgulanmaktadır (Yorulmaz, 2019:82). Ayrıca, Türkiye'de Ceyhan'a gelen enerji iç piyasaya da arz edilebilecektir. Ancak Türkiye MEB'inden geçeceği için Türkiye'nin yapım onayı vermesi gerekmektedir. Bu kaynakların ihracı bütün aktörler için faydalı olacaktır. Ancak bu durumun birçok konjoktüre bağlı olduğu da bir gerçektir (Bacaz, 2021:72). Buna engel olan sorunlardan birisi de Orta Doğu'da yaşanan siyasi sorunlardır. Filistin meselesi yüzünden İsrail ile sorun yaşayan ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Ancak, İsrail ile ilişkilerin düzelme senaryosu düşünüldüğünde, batılı devletlerin bu denklemden karlı çıkacağı öngörülmektedir (Yaycı, 2020). Mısır ile yaşanan sorunda benzer şekildedir. Akdeniz'deki Türkiye-Mısır mutabakatı siyasi sebeplerle yakın zamanda mümkün olmamıştır (Birsell ve Duman, 2015).

Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin hidrokarbon kaynaklarından faydalanabilmesi için çeşitli adımlar atması gerekmektedir. Bu adımlar GKRY'nin yürüttüğü MEB politikasını etkisiz hale getirmek amacıyla yakından ilgilidir. Bu bağlamda, en kısa zamanda kıyıdaş diğer ülkelerle MEB anlaşmaları yaparak sınırları belirlemelidir. Yine bölge ülkelerinden Suriye, İsrail ve Mısır ile ilişkilerini gözden geçirmesi faydalı olacaktır. Çünkü bu ülkelerin GKRY ve Yunanistan ile mevcut durumda birlikte hareket etmesi bölgedeki güvenliği açısından tehlikelidir. Donanmanın gücü ve caydırıcılığının artırılması KKTC ile ülke bakımından elzemdir. TPAO ile birlikte diğer küresel petrol firmalarına enerji araştırmaları için izin verilmesi de bölgede politika etkinliği açısından önemli görülmektedir (Kangal, 2022:196).

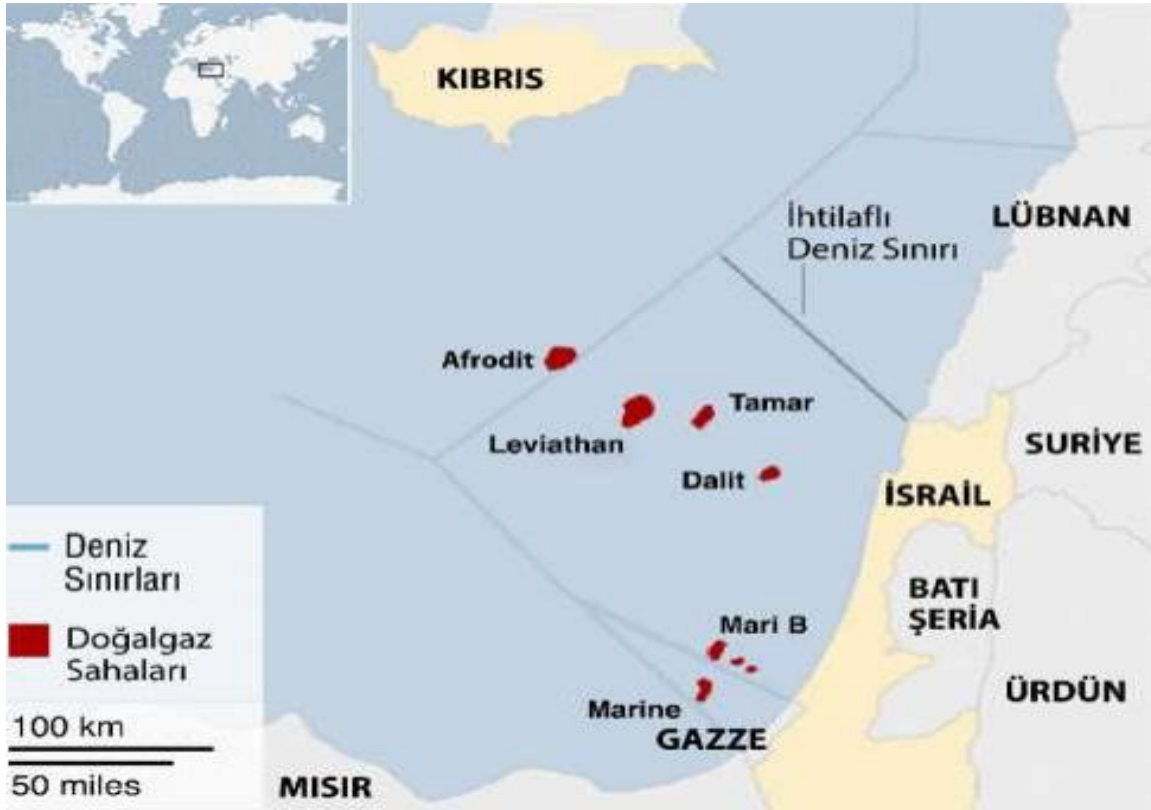
ABD'nin İsrail gazının GKRY ve Yunanistan aracılığıyla Avrupa'ya taşıyacak East-Med projesinden ABD'nin desteğini çekmesinin ardından Türkiye "Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan", ABD'nin maliyet analizlerini yapıp bu işin olmayacağını gördüğünü belirterek "Türkiye'siz bu iş olmaz" diyerek, İsrail tarafıyla da görüşmelerin başladığını açıklamıştır (Güneş, 2022:381).

Norveç'ten satın alınarak yenilenen Türkiye'nin ilk sondaj gemisi Fatih'in bölgeye gönderilerek faaliyetlerine başlamış olması önemli başka bir adımdır. Ancak kaynakların

çıkarılıp ticari olarak sunulabilmesi için bölgede barış ve istikrara ihtiyaç olduğu bir gerçektir. Aksi durumda tarafların birbirini engellemeleriyle paylaşım sorunu giderilemeyecektir. Sorunların farklı dinamikleri olsa da karşılıklı ekonomik çıkar eksenin de çözüm ihtimali olabilecektir (Yolcu, 2020:78).

3.2. İsrail'in Doğu Akdeniz Enerji Politikası

Doğu Akdeniz havzasında bulunan ülkelerden biri de İsrail'dir. 1948 yılında Filistin topraklarında bağımsız bir devlet olarak kurulan İsrail, Doğu Akdeniz'in en az kıyı uzunluğuna sahip ülkesidir. Tarihsel olarak enerji anlamında fakir bir ülke olan İsrail, ilk zamanlar enerji ihtiyacını Sovyetler Birliği, Orta Doğu ülkeleri ile Norveç, Meksika gibi daha uzak ülkelere de karşılamıştır. Ancak, 1973 petrol krizi sonrası üzerinde baskı ve zayıflık oluşan İsrail, bu durum için çözüm arayışında olmuştur (Çalışkan, 2023:69). İsrail'in Doğu Akdeniz'deki petrol ve doğal gaz arama çalışmaları 1950'li yıllara dayanmaktadır. Fakat ülkede geniş çaplı keşif çalışmaları 2000'li yıllardan itibaren geliştirilmiştir. Ashkelon açıklarında NOA 1 ve Mari B deniz sahasında yapılan çalışmalar bunlara örnek gösterilebilir. 1990 yılında Doğu Akdeniz'deki karasularını 12 deniz miline çıkaran İsrail bu anlamda bölgedeki hidrokarbon kaynaklarından yararlanmak üzere atak yapan devletlerden olmuştur. 2009 ve 2010 yılında İsrail'in bölgede keşfettiği hidrokarbon rezervleri, 2018 yılına kadar Doğu Akdeniz'de tespit edilmiş hacim bakımından en büyük kaynaklardır (Hüseyinli, 2018:45). Bu kaynaklardan 2009'da keşfi yapılan Tamar sahasında 280 milyar m³, 2010 senesinde keşfi yapılan Leviathan sahasında 450 milyar m³ doğalgaz İsrail'in enerjide dışa bağımlılığı sona erdirmiş, iç talep karşılandıktan sonra ihraç edilebilecek %40'lık bir bölüm de İsrail'i enerji ihracatçısı konumuna getirmiştir. Tamar ve Leviathan sahalarındaki doğalgazın İsrail'in 200 yıllık doğalgaz talebini karşılayacağı tahmin edilmektedir. Ancak İsrail, doğalgaz ihracatı konusunda Mısır'daki LNG tesislerini kullanılma planı konusunda Mursi yönetimi ile anlaşamamış daha sonra başa gelen Abdulfettah es-Sisi ile Tamar sahasındaki doğalgazın Mısır LNG tesislerince taşınması üzerinde iş birliği sağlanmıştır. İlk doğalgaz ihracatını 15 yıl için 15 milyar m³ ile Ürdün menşeli Arap Potas ve Brom Şirketiyle yapan İsrail, daha sonra 2018 yılında da Tamar doğalgaz sahası üzerinden Mısırlı Dolphinus Holding ile gerçekleştirmiştir (Çalışkan, 2023:69-70).

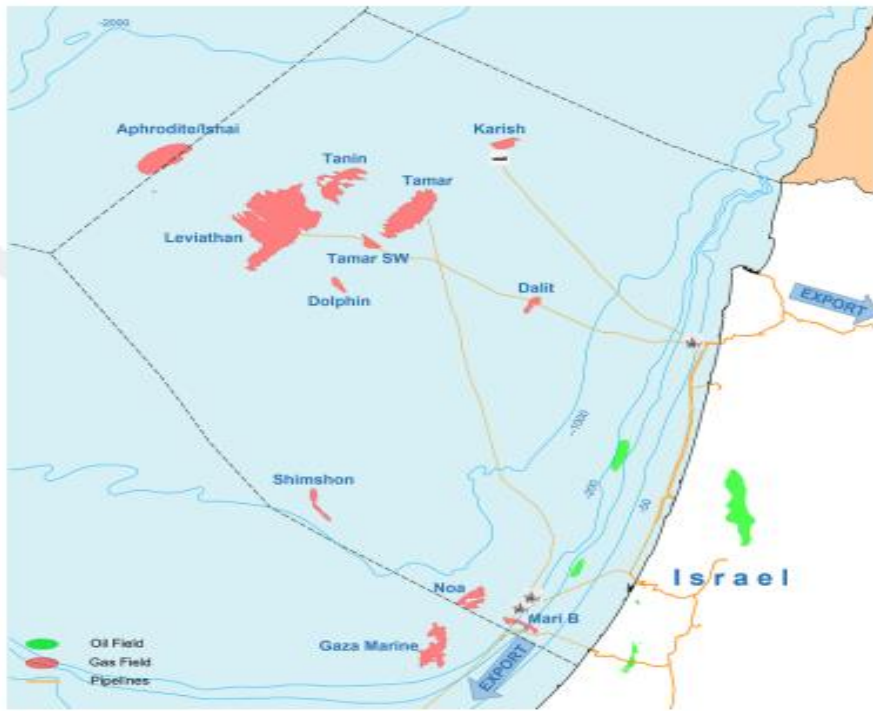

Şekil 14. İsrail'in Doğalgaz Sahaları
Kaynak: Tongüç, 2020: 21

Doğu Akdeniz'de gaz arama faaliyetlerini artırarak sürdürmeye devam eden İsrail'in Leviathan, Tamar, Kanin ve Tarish sahaların da çoğunlukla Noble Energy ve Delek Group gibi şirketler faaliyet göstermektedir. Keşif verilerine göre bu yeni rezervler eklendiğinde İsrail'in bölgedeki toplam doğal gaz rezervinin neredeyse 1 trilyon metreküp olduğu tahmin edilmektedir (Tongüç, 2020:21).

Karasularını 12 deniz mili ilan eden İsrail, 2009 yılında MEB ve kıta sahanlığı haritasını BM'ye bildirmiştir. 2009 yılında Tamar sahasında 282 milyar metreküp doğal gaz rezervi keşfeden İsrail, 2010 yılında ise Leviathan alanında 500 milyar metreküp rezerv keşfedilmiş ve İsrail aramalara devam etmiştir. Doğu Akdeniz'de şu an 12 adet doğalgaz ve 2 adet petrol rezervi bulunmaktadır. Yapılan hidrokarbon keşifleri sonrasında enerjinin büyük kısmını üretebilen bir ülke haline gelmiş olan İsrail, rezervlerin %40'ını ihraç etmeye karar vermiş, bu sebeple Leviathan sahasındaki enerjiyi Ürdün'e, Tamar ve Leviathan sahasındakini ise şirketler ve antlaşmalar sonucu Mısır'a ihraç etmeye başlamıştır. Petrol ve doğalgaz keşifleriyle enerji güvenliğini uzun süre sağlayan İsrail, bu kaynakları işleyerek en yakın alıcı Avrupa'ya pazarlama niyetindedir. Bu anlamda GKRY

ve Yunanistan ile yakın ilişkileri bulunmaktadır. GKRY'nin en büyük keşfi olan Afrodit sahasının Leviathan sahasına bitişik olması ve ikisi arasında yapılan MEB sınırlandırma anlaşması önemli ve dikkat çekicidir. İsrail'e göre etrafı düşman devletler ile çevrili olduğu için Doğu Akdeniz'de yakınlık kurabildiği GKRY ve Yunanistan ile enerji projeleri geliştirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda Doğu Akdeniz enerjisini İsrail'den başlayarak Yunanistan ve oradan da İtalya'ya ulaştırmayı hedefleyen 1900km'lik boru hattı projesi EastMed ön plana çıkmaktadır. Projeye, Türkiye-Libya sınırlandırma anlaşmasının da gerilimi sonrasına denk gelen 2 Ocak 2020 tarihinde imzalar atılmıştır (Şen, 2022:92-93).

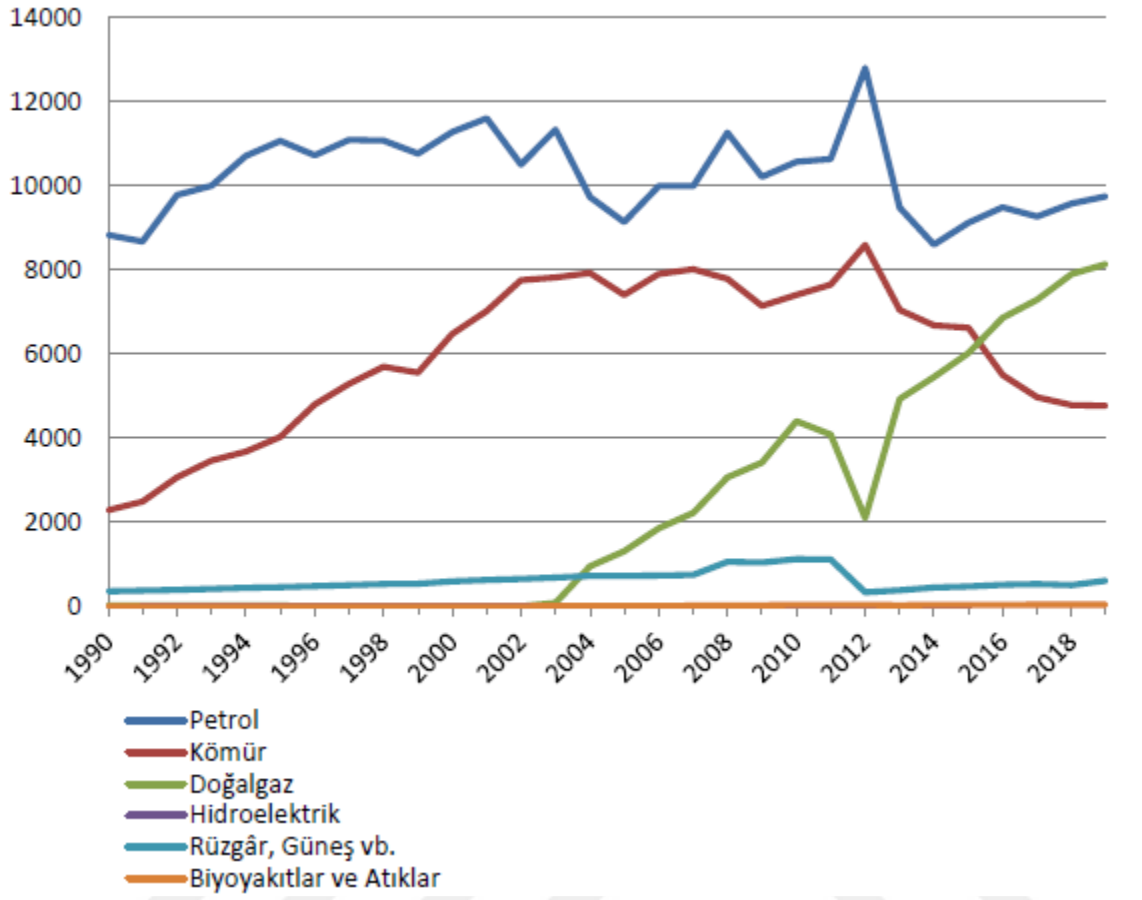
Şekil 15. İsrail'in İspatlanmış Doğalgaz ve Petrol Rezervlerinin Haritası

Kaynak: Özçelik&Çüen, 2022

İsrail'in deniz yetki alanı bakımından sorun yaşadığı bir bölge de Filistin'dir. İki ülkenin deniz yatakları ve kıta sahanlıkları bitişiktir. Ancak İsrail, Filistin'e ait olan deniz sahalarına Mari-B isimli platform kurmuş ve Delek Grubu aracılığıyla da Filistin'in izni olmaksızın sondaj çalışmaları yürütmektedir. 1948'den beri iki ülke arasındaki sorun çözülebilmemiş değildir. Herhangi bir deniz yetki alanı antlaşması da aralarında yoktur. İsrail'in gaz sahalarından Leviathan'ın bir kısmı Filistin deniz yetki alanına taşmasına rağmen İsrail bu alanı tamamen sahiplendiği ve uluslararası hukuka aykırı hareket ederek Filistin'in hakkını ihlal etmektedir (Şen, 2022:92-93).

İsrail konumu bakımından hem Ortadoğu hem de Doğu Akdeniz ülkesidir. Ortadoğu'daki konumunu Filistin'i ilhak etme anlayışını sürdürerek elde eden İsrail, Doğu Akdeniz'de ise hem sahip olduğu “Hayfa, Aşdod ve Eilat Limanları” hem de “Tamar, Leviathan, Dalit ve Dolphin, Tanin ve Pinacles” rezerv sahalarının keşfi ile önemli bir konumdadır. Bu minvalde, İsrail Doğu Akdeniz'de var olan ticaret ağı içerisinde bulunmak ve kendi enerji ihtiyacını karşılama isteğindedir (Ural, 2022:38). Dış Politika Araştırma Enstitüsü'nün önemli yazarlarından Samuel Helfont, İsrail'in denizlerle ilgili bu politikasının geç kalınmış bir yönelim olduğunu da söylemektedir (Helfont, 2021). Enerji rezerv araştırmalarından önce de İsrail'in diğer ülkelerle iş birlikleri yaptığı, deniz filosu ve koruma sistemlerini geliştirdiği bilinmektedir (Sachs ve Boersma, 2015).

Kurulduğu günden yakın zamana kadar hidrokarbon enerji kaynakları oldukça kısıtlı olan İsrail'in, çevre ülkelerle de ihtilaflı durumu İsrail'i uzak bölgelerden de enerji ithalatı yapmaya mecbur bırakmıştır. Enerji bağımlılığını azaltmak için de potansiyel enerji kaynaklarının araştırılmasını önemli görmüştür. 1990'lı yılların sonuna kadar da yapılan bu keşif çalışmaları olumsuz sonuçlanmıştır. Daha sonra özellikle son yirmi yılda büyük miktarlarda doğalgaz keşifleri yapılmıştır (Tapan, 2022:71).

Şekil 16. Enerji Kaynağına Göre İsrail'in Toplam Enerji Arzı (1990-2018)

Kaynak : (IEA, 2019d).

Yukarıda da görüldüğü üzere 2000'li yıllara kadar petrol payının yüksek olmasının sebebi doğalgaz keşiflerinden istenilen sonucun alınamamasından kaynaklıdır (Tapan, 2022:75).

İsrail, enerji politikasını yerli ve küresel olarak ikiye ayırmaktadır. Yerli politikasını belirlerken, ülkenin kendi arz ve taleplerine bölge ülkeleriyle onların komşu olduğu ülkelerin de enerji ihtiyacını ekleyerek uzun dönem için belirlemektedir. Küresel enerji politikasına bakıldığında ise ülkelerin arz-talep durumunu değerlendirerek ona uygun şekilde ve dünya enerji rezervleri miktarını göz önünde bulundurarak belirlemektedir. Enerji ithalatçı konumdan, enerji keşifleri sonrası enerji ihracatçısı konuma gelen İsrail'in enerji politikası, dış politikasının güvenlik unsurları tarafından da etkilenmektedir. Çünkü İsrail, düşman ülkelerle çevrili olma anlayışında ve bir güvenlik ikilemi içerisinde bulunmaktadır İsrail Enerji Bakanlığı enerji politikasını belirlerken belirli niteliklere göre hareket etme çabasıdadır. Bu nitelikler özetle şu şekilde sıralanabilir;

- “Enerji akışının sürekli bir biçimde sağlanması,
- Enerjinin geleceği için enerji güzergahlarının güvenliğinin sağlanması,

- *Yerli veya yabancı yatırımların ülkeye gelmesi açısından rekabeti artırıcı imkanların sağlanması,*
- *Altyapının sürekli olarak geliştirilmesi,*
- *Bölge ülkeleri ile enerji konusunda iş birliklerinin geliştirilmesi,*
- *Uzun süre geçerli olabilecek enerji politikalarının uygulanması’’ (Ural, 2022:39-40).*

İsrail, enerji politikalarını doğalgazı ön plana çıkararak sürdürmektedir. Bu minvalde 2011 yılında doğalgaz ile ilgili politikalarına yön vermek için “*Tzemach Komitesi’ni*” kurmuştur. Doğalgazın elektrik üretiminde kullanılmasına önem vermekte bunun için çeşitli stratejiler belirlemektedir. Doğu Akdeniz’deki enerji politikalarını yaptığı iş birlikleri ile geliştirmeye çalışıyor olsa da 2000’li yıllardan beri yenilenebilir enerji de İsrail’in önem verdiği bir başka konudur. Bu bağlamda, yaklaşık 18.000 güneş paneli bulunan ve 9 milyon kilovata kadar elektrik üretme kapasitesi olan “*Wadi Araba*” adı verilen bölgede büyük bir güneş enerji bölgesi kurmuştur (Bahgat, 2014).

İsrail doğalgaz keşifleri sonrası talep fazlasının nasıl değerlendirilmesi gerektiğine dair politikalar için hukuksal düzenlemeler yapmıştır. Bu bağlamda 2013’te çıkardığı yasa ile ülke rezervlerinin %60’ının iç tüketime tahsis edilmesini sağlamıştır. Böylelikle 2040’lı yıllara kadar İsrail doğalgazda kendi kendine yetebilmeyi garantiye almak ve gelecek hükümetlere enerji şirketleri ile anlaşmalarında yukarı yönlü olarak fiyat esnekliği sağlamayı amaçlamıştır. 2011 yılında İsrail hükümetinin bakanlıklar arasında kurduğu bir komite tarafından, İsrail’in kaynaklarının ülkenin devamlılığı için hayati olduğundan hareketle yerel ekonomi için gaz kaynaklarının kullanılması, 2037’ye kadar 500 milyar m³ ten fazla kaynağın ihraç edilmemesi tavsiye edilmiştir. Bölgede İsrail doğalgazının ihracatı için jeopolitik konumu gereği faydaların söz konusu olabileceği alanlar vardır. Ancak İsrail’in arasında siyasi zorluklarının bulunduğu Arap ve Müslüman çoğunluklu komşularıyla enerji bağlantıları kurmak ve bu iş birliklerini sürdürmek konusuna dair soru işaretleri mevcuttur (Tapan, 2022:78-79).

Öte yandan Kıbrıs, Yahudiler için önemli bir konumdadır. Çünkü, burası “Tevratsal Sınırlar” içinde bulunmaktadır. İsrail kurulmadan önce Kıbrıs’ı Filistin’e ulaşmak için basamak olarak görürken, kurulduktan sonra ise stratejik avantajlara sahip bir yer olarak görmüştür. Bu sebeple, İsrail’in kurulmasında büyük payı olan Siyonizm’in kurucusu Theodor Herzl, Kıbrıs ile ilgili Siyonizm’in ünlü simalarından Lord Rothschild’e görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir: Kıbrıs önce düzene sokulmalı ve buradan Müslümanlar gitmelidir. Müslümanlar giderse Rumlar topraklarını satarak Girit veya Yunanistan’a gider ki Filistin ise Yahudilere yeterli değildir. Filistin’e Kıbrıs da dahil edilmelidir. Bu görüş, Rothschild tarafından İngiliz sömürge bakanına sunulmuş ancak o dönem için destek görmemiştir. Ancak daha sonraki zamanlara baktığımızda ise İngiltere, 1987 yılında 33 Yahudi kolonisini Kıbrıs’a yerleştirilmiştir. 1948 yılında İsrail’in kurulması sonrasında ise Yahudiler ülkelerine göç etmiş, 1960’ta Kıbrıs Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkiler başlamıştır. Çevresindeki Arap halklardan aradığı desteği bulamayacağı düşüncesi ise İsrail’i Türkiye ile yakınlaştırmıştır. Bu sebeple Kıbrıs sorununa karşı 1967-1983 arasında tarafsızlık politikası uygulamıştır (Demirayak, 2017:69-70). 1984-2001 yılları arasında ise İsrail çıkarları için denge siyasetini sürdürmüştür. İsrail, Kıbrıs’ta barışçıl bir çözüm isterken, Rum devletinin kurulmasını ancak Türk Silahlı Kuvvetleri’nin ada üzerindeki varlığını istememektedir. 1960-1974 döneminde Kıbrıs’tan göç eden Rum ve Türk vatandaşları yerine Yahudileri yerleştirme düşüncesi de bir başka mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum bölge barışını tehdit etmiş ve Türkiye’nin Hamas ile Ortadoğu’da diğer ülkelerle yakınlaşmasına neden olmuştur. Yine İran’ın bölgedeki yalnız bırakılma durumu Türkiye-İsrail ilişkisine zarar vermiştir. 2003 itibariyle ise İsrail politika değişikliği yaparak, Kıbrıs’ta güneye yakın kısımları iş adamları, inşaat şirketleri ve avukatlarla satın almaktadır. Çevresindeki Arap ülkeleri nedeniyle enerji kaynaklarına erişimde sıkıntı yaşayan İsrail, Akdeniz’in doğusunda olması nedeniyle önemli avantajları bulunmaktadır. GKRY ile ilişkilerinin de hızlı ilerlemesinin sebebi deniz yolu ile ulaşmayı planladığı kaynaklar bakımından önem taşımaktadır. Yunanistan’da dahil edilerek üçlü bir koalisyon ile Türkiye’ye karşı çalışmaları olduğu söylenebilir (Savaş, 2020:74-76).

Yukarıda bahsedilen nedenlerle GKRY, Yunanistan ve İsrail enerji konusunda ortak çalışmalar yapma durumuna gelmişlerdir. Doğu Akdeniz’de Leviathan, Tamar ve Dalit’te keşfedilen enerji kaynakları İsrail’in yaklaşık 100 yıllık ihtiyacını karşılayabilecek durumdadır. Bu yüzden İsrail ihtiyacından fazla bu enerji kaynağı ihraç etme kararı

vermesi bunun dış pazarlara ulaştırma gereksinimini de beraberinde getirmiştir (Ratner, 2011:3). Bu nedenle GKRY ile Münhasır Ekonomik Bölge anlaşması yaparak BM'ye bilgileri sunmuştur. Suriye ve Lübnan ülkelerindeki iç karışık nedeniyle gelişen bu duruma tepki gösterememiştir. İsrail, GKRY ve Yunanistan ile ekonomik, siyasi ve askeri çok boyutlu ilişkilerini geliştirerek Türkiye'yi Doğu Akdeniz'in dışında tutmaya ve Türkiye'nin içerisinde olmadığı bir ticaret yolu denklemi kurmaya çalışmaktadır. Nitekim, İsrail askeri istihbaratının 2020'deki raporunda bölgedeki hedefler için en büyük engelin Türkiye olduğuna dikkat çekilmektedir (Savaş, 2020:77).

3.2.1. İsrail-GKRY-Yunanistan İlişkileri

GKRY, Doğu Akdeniz'de ilk petrol aramalarını Mısır ile 1979 yılında başlatmıştır. KKTC ve Türkiye'nin savaş nedeni olacağı bildirmesi sonucunda Rum tarafı geri adım atmıştır. GKRY, dünyanın en zengin doğalgaz kaynaklarının Kıbrıs etrafında olduğunu söyleyerek ABD ve AB gibi büyük aktörlerin ilgisini bölgeye çekmek istemiştir. Rum Yönetimi bu bölgede doğalgaz kaynaklarına sahip olmak amacıyla Annan Planını devreye alarak imzalanması için çeşitli çalışmalar yapmıştır. 2004 yılında AB'ye üye olan GKRY, Doğu Akdeniz'de petrol ve doğalgaz aramaları için ülkelerle anlaşmalar yapmıştır. Bu nedenlerle 2003'te Mısır ile beraber arama için anlaşma yapan GKRY, 2007 yılında Suriye, İsrail ve Lübnan ile anlaşmalar yapmıştır. 2007 yılında bu bölgedeki alanları kendi çıkarlarına göre parsel alanlarına ayırarak ruhsat arama ihalelerine başlamıştır. 2009 yılında Rum tarafı adına Kıbrıs çevresinde hidrokarbon arama faaliyetleri için gelen Panama Bandıralı Norveç gemisi Türk savaş gemilerince engellenmiştir. Yine ABD'nin büyükelçisinin bölgede ABD şirketi tarafından doğalgaz ve petrol arama çalışmalarında bulunacağını ifade etmesi KKTC'nin ABD'nin büyükelçiliğini kınamasına neden olmuştur. Rum tarafının ise çalışmaların egemenlik hakkını kullanılması olarak belirtmesi, KKTC tarafından Türkiye'ye meydan okunmasının akıllıca olmayacağı ifade edilerek uyarılmasına neden olmuştur. Doğu Akdeniz'de bahsedilen bu ilişkilerin ilerlemesi Türkiye-İsrail ilişkilerinin daha fazla gerilmesine sebep olmuştur. 17 Aralık 2010 tarihinde Rum tarafı ve İsrail arasında deniz yetki alanlarını belirleyen anlaşma yapılması ve 14 Mart 2011'de Rum yetkili Dimitris Hristofyas'ın İsrail'i ziyaretinde İsrail doğalgazının GKRY aracılığıyla Avrupa pazarına transferi için iki ülke arasındaki ilişkileri yürütecek bir grubun kurulma kararı gerilimin daha da tırmanmasına neden olmuştur (Katman, 2013:19-20).

İsrail, ilk MEB anlaşmasını GKRY ile yapmıştır. İsrail ve GKRY arasındaki bu anlaşma 17 Aralık 2010 tarihinde yapılarak, 12 Temmuz 2011 tarihinde İsrail tarafından sınırları gösteren koordinat listesi BM'e sunulmuş, MEB ilanı yapılmıştır. İsrail-Yunanistan ilişkisi ise 2010 yılına kadar Türkiye-İsrail ilişkisinin yakınlığı nedeniyle kademeli olarak ilerlemiştir. Ancak, 2008 yılında İsrail tarafından Gazze'ye yönelik yapılan operasyon ile 2010'da İsrail'in Mavi Marmara gemisine yaptığı saldırı sonucu ölen Türk vatandaşlarının olması, İsrail-Türkiye ilişkilerinde sorunlara neden olmuştur. Türkiye-İsrail arasında yaşanan gerilim dolayısıyla ve "Arap Baharı" döneminde yaşanan olaylar sonrasında Mısır ile İsrail'in ilişkileri de bozulmuştur. Bu yüzden İsrail bölgede stratejik partner arayışına girmiştir. Bu nedenle Gürcistan, Azerbaycan, Güney Kafkasya ülkeleriyle diplomatik ilişkilerin yanında GKRY, Yunanistan, Romanya, Bulgaristan gibi balkan ülkeleriyle de bağlantılar kurmuştur (Savaş, 2020:63).

İsrailli devlet adamları David Ben-Gurion ve Eliahu Sassoon tarafından savunulan "Çevre İttifakları" tezi Türkiye'ye de uygulanmak istenmiştir. Bu tez aslında Arap ülkelerine karşı geliştirilmiş bir tezdur. Bu tezin amacı, hedefteki ülke ile ekonomik-diplomatik boykotu korumak için o ülkenin çevresindeki diğer ülkeler ve hedef ülkenin içindeki etnik azınlıklar ile ittifak oluşturmak olarak belirlenmiştir. Örneğin; Türkiye, İran, Etiyopya Arap ülkeleri çevre ülkeleri olurken ve Şiiler, Kürtler, Sünniler, Hristiyanlar da buralardaki etnik azınlıklardır (Bakır, 2011:36).

Türkiye ile ilişkileri bozulan İsrail ortak askeri tatbikatları ertelemiş Türkiye'de aynı tutumdan hareketle İsrail'e hava sahasını kapatmıştır. Bu durum hava sahası bakımından sınırlı alana sahip olan İsrail'in zor durumda kalmasına neden olmuştur. Bu nedenle İsrail, GKRY ve Yunanistan ile ilişkilerini ilerletmiş askeri eğitim için gerekli alana sahip olmuştur. Bazı araştırmalara göre GKRY ve İsrail arasındaki yakınlaşma 12 Mayıs-12 Haziran 2008 yılında Girit hava sahasında yapılan askeri tatbikatla aşama kaydetmiştir (Aktaş, 2013:52-53). Stratejik ve bölgesel çıkarlar bağlamında kurulan İsrail, GKRY, Yunanistan ilişkisi 2012 yılındaki karşılıklı ziyaretlerle siyasi, askeri, ekonomik çerçeve de gelişme göstermiştir. Bu tarihten sonra yapılan üçlü zirvelerin altıncısına Mart 2019 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı da katılarak sonuç bildirgesinde East-MED Boru Hattı projesine ABD'nin destek verdiği ifade edilmiştir. Yapılan bu üçlü zirvelerdeki görüşmelere göre İsrail, GKRY ve Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları ile ilgili hak taleplerini desteklemektedir. Zirve sonuçlarına geldiğinde ise Türkiye'nin

Doğu Akdeniz ile Ege’de deniz yetki alanlarına göre yürüttüğü faaliyetler “yasa dışı” olarak ifade edilmiştir (Yaycı, 2012:118-119).

İsrail’in GKRY ile ilişkileri aşama kaydetmesi Kıbrıs sorununa yeni boyutlar eklenmesini de beraberinde getirmiştir. Çünkü, Kıbrıs’ın güneyindeki keşfedilen hidrokarbon kaynaklarının KKTC mi yoksa GKRY mi çıkarılacağı konusu tartışma yaratmıştır. Doğu Akdeniz’deki bu alanda geniş doğal gaz ve petrol bölgelerinin keşfi İsrail-GKRY iş birliği fırsatını oluşturmuş, bu iki ülkeyi gittikçe yakınlaştırmıştır. Ancak Türkiye ve Lübnan’ın aynı bu alandaki kaynaklara dair hak talebi sorun yaşanmasına neden olmuştur (Kalemdaroğlu, 2020).

İsrail her ne kadar GKRY ve Yunanistan ile ilişkisini geliştirse de bölgenin en önemli ülkelerinden olan Türkiye’nin yer almadığı bir senaryo da bu ilişkinin uzun sürmeyeceği ve kendisi için pahalıya mal olacağını bilmektedir. İsrail ve Türkiye’nin ilişkilerinin yumuşaması ise bölgedeki denklemlerin baştan kurulması demektir. Özellikle Ceyhan’a bağlanması planlanan iki ülke arasındaki doğalgaz boru hattı duyumu dikkat çekici bir gelişmedir (Yaycı, 2012:119).

3.2.2. İsrail-Mısır İlişkileri

Mısır, bölgede doğalgaz çıkarılması sonrasında Doğu Akdeniz’deki hakları, MEB ve enerji politikaları konularına odaklanmıştır. Mısır, çıkarılan bu doğalgazı öncelikle ülkesinin ihtiyacının karşılanmasında kullanırken daha sonra kaynağın Avrupa pazarına ihracı için İsrail ve GKRY ile anlaşmalar imzalamıştır. Anlaşmalar ve bulunduğu konum itibarıyla doğalgazın uluslararası pazarlara ulaştırılması bakımından bir dağıtım kanalı olma fırsatını yakalamıştır (Telci, 2018:5-26). Örneğin bu sebeple, Mısır’ın Dolphinus Holding adlı bir şirketi İsrail ile 19 Şubat 2017 tarihli bir anlaşma yapmıştır. Anlaşmaya göre Mısır, İsrail’den 10 sene boyunca on beş milyar dolarlık doğalgaz ithal edeceğini garanti etmiştir. Ancak bu anlaşma Mısır’ın enerji ihtiyacının karşılanmasından çok doğal gazın Avrupa’ya ihracatını yapmak ve ülkeye ihtiyacı olan döviz girişini sağlamaktır. İsrail ise bu anlaşma ile Mısır ile iktisadi ilişkilerini geliştirme niyetindedir (Savaş, 2020:66). Ayrıca İsrail ve Mısır, Doğu Akdeniz’de ABD bağlantılı daha güvenli iktisadi faaliyetlerde bulunma çabası içindedir. Hatta, bu iş birliğini güvenlik ve askeri alana da taşımak istemişlerdir. Bu sebeple örneğin 2013, 2014 yılları arasında İsrail’in Mısır’daki askeri darbe nedeniyle

engellediği, ABD'nin teslim edeceği Apachi helikopter, daha sonra İsrail ve Mısır'ın güvenliği için teslim edilmiştir (Aybar, 2020).

Bir başka konu ise İsrail, Mısır ve GKRY arasındaki doğalgaz kaynaklarının Avrupa pazarına ihraç etme isteğidir. Bu ülkeler bölgede istikrar ve refah için iş birliği içinde birlikte çalışmalar yaptıklarını ifade etmektedir. Fakat bu ortak çalışmalara karşı KKTC ve Türkiye uluslararası hukuka aykırı hareket edilerek hak ve çıkarlarının ihlal edildiğini, egemenlik haklarının çiğnenmeye çalışıldığı gerekçeleriyle itirazlarda bulunmaktadır. Ayrıca bu çalışmalar sadece ekonomik değil güvenlik ve savunma alanlarında da yapılmaktadır (Yaycı, 2012).

3.2.3. İsrail- Filistin İlişkileri

Gazze Şeridi sularındaki hidrokarbon aramaları enerji bakımından Filistin için önemlidir. Ancak İsrail, yapılan anlaşmalara göre hareket etmemekte ve üzerine düşenleri yapmamaktadır. Örneğin, İsrail ve Filistin arasında 1993-3995 tarihleri arasında yapılan görüşmeler sonucunda imzalanan Oslo Anlaşmalarına göre, Filistin Gazze kıyısında 20 millik bir ekonomik hakimiyet alanına sahip olması gerekirken, İsrail sadece 3 millik bir kullanıma izin vermektedir. Filistin'in bu kaynakları üzerindeki iddiasını tahmin eden Ariel Şaron, İsrail'in asla Filistin'den gaz almayacağını ifade etmiştir. Fakat, Filistin'in doğalgaz ve petrol üretimi yoktur. Enerji bakımından sadece Gazze şeridinde rüzgar enerjisi ile ilgili çalışmalar yapmıştır ancak birçok farklı sorunla ilgilendiği için başarılı olacağı öngörülmemektedir. 2010 yılında İsrail'in Doğu Akdeniz'de Leviathan sahasında önemli miktarda (18 trilyon metreküp) gaz bulması öncesine bakıldığında ise 2008 Aralık ayında İsrail'in Gazze saldırısı dikkat çekicidir. Çünkü bu saldırının bölgedeki doğalgaz rezervlerinin kontrolünü ele almak için yapıldığı belirtilmektedir. Saldırılan alanın kara sularında tahmini olarak 38 milyar metreküp doğalgaz rezervi bulunmaktadır. İsrail'in Filistin'in doğalgaz kaynaklarına haksız göz koyması tarihine bakıldığında ise BG'nin 1999'da Filistin karasularında, Gazze Marine'de ticari olarak işletilebilir 1,4 trilyon metreküp doğalgaz bulması ile başlamıştır. Ayrıca, Filistin ile BG şirketinin görüşmesi Gazze'nin işgalinin öncesine tekabül etmektedir. İsrail'in bu konuda tutumu, kendisinin müdahil olmadığı bir konuda Filistin'in görüşme ve benzeri faaliyetlerde bulunmasına karşı çıkmaktadır. Çünkü İsrail'e göre Filistin, kendi güdümünde bir yönetimdir (Savaş, 2020:68-70).

3.2.4. İsrail-Ürdün İlişkisi

Ürdün bulunduğu konum itibariyle jeostratejik bir ülkedir. İsrail, Suriye, Irak ve Arabistan'ın ortasında merkezi bir yerdedir. 10 milyon nüfusunun 2 milyona yakını Filistinlilerin oluşturduğu Ürdün, kilometrekare bakımından küçük bir ülkedir. İsrail-Ürdün ilişkilerinin ise geçmişten bugüne genel olarak olumsuz yönde olduğu, Ürdün'ün İsrail ile ilgili politikalarında ikilemler olduğu görülmüştür. Filistin'e verdiği destek neticesinde batı dünyasıyla karmaşık ilişkiler ve ikilemli politikaları olan Ürdün, Üç Arap-İsrail Savaşı'nın ikisine katılmıştır. İki ülke arasında 1996 yılında barış anlaşması imzalanmış, Arap ülkeleri arasında Mısır'dan sonra ekonomik ve siyasi ilişkiler yürütme bakımından ikinci ülke olmuştur. Ürdün ve İsrail arasında şirketlerin çeşitli konsorsiyumları, anlaşmaları olmuştur. İmzalanan anlaşmalardan birine göre Leviathan'dan Ürdün'e 2019 senesinden başlayarak 45 milyar metreküp doğalgaz verilmesi beklenmektedir. Anlaşmanın temelindeki Noble Enerji Şirketi'nin 2014 yılında niyet mektubu onaylanması sonrasında Ürdün halkı anlaşmayı kabul etmemiş ve Amman'da çeşitli protestolar düzenlenmiştir. Yapılan anlaşmayı Ürdün Parlamentosu onaylamamış ancak 2016 yılında yapılan anlaşmanın imzasından sonra yine protestolar düzenlense de Ürdün anlaşmanın ülkesinin enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi için yapıldığını açıklamıştır (Özcan, 2017:51-75).

SONUÇ

Dünya devletlerinin özellikle Sanayi devrimi sonrası artan enerji ihtiyaçlarını karşılamak için enerji kaynakları arayışı, son dönemlerde zengin hidrokarbon kaynakları keşiflerinin yaşandığı Doğu Akdeniz'e ilgiyi artırmıştır. Bölgesel ve küresel güç elde etmek isteyen devletler bu alanda çekişme içerisindedir. Tarih boyunca jeopolitik konumu gereği önemini koruyan Doğu Akdeniz'in hidrokarbon kaynaklarıyla daha da önemli bir konuma geldiği açıktır. Ülkelerin kaynaklara hakim olma arzusu beraberinde çıkar çatışmasını getirmiştir. Kaynakların paylaşımı konusunda ülkeler menfaatlerine göre hareket etmekte olduğu için uluslararası hukuk bağlamında ortaya deniz yetki alanı sorunu çıkmaktadır. Bölge ülkeleri, enerji kaynakları üzerinde daha fazla pay elde etmek için bazı kuralları uygulamamakta veya ihlal etmektedir. Farklı görüş ve uygulamaların bulunduğu bu alanda uluslararası hukuka uygun, hakkaniyetli bir çözüm için çabalanması gerektiği açıktır. Nitekim, Doğu Akdeniz'in yarı kapalı havza olması bakımından da bu ortak çaba gereklidir. Ancak bölgede geçmişten gelen veya var olan politik sorunlar bu paylaşımı zorlaştırmaktadır. Siyasi olarak istikrarlı bir bölge, adilane bir paylaşım için gereklidir. Kıbrıs sorunu, Suriye İç Savaşı, İsrail-Filistin çatışması bölgedeki bazı sorunlar olarak gösterilebilir. Ancak enerji konusunda çıkar ortaklığı, politik olarak da bazı iş birliklerini beraberinde getirebilecektir.

Türkiye, Doğu Akdeniz'de en uzun kıyı uzunluğuna sahip ülkedir. Enerji ihtiyacının çoğunu ithalat ile karşılayan Türkiye için bölgedeki kaynaklar oldukça önem arz etmektedir. Kıbrıs üzerinde garantörlüğü de bulunan Türkiye bu anlamda hem kendi çıkarları hem de KKTC'nin çıkarlarını koruma gayretindedir. Bu anlamda bölgede KKTC'nin TPAO'ya verdiği ruhsat ile Barbaros Hayrettin, Fatih, Yavuz gibi arama ve sondaj gemileriyle faaliyetlerini sürdürmektedir. Öte yandan, aleyhine yürütülen çalışmaları da önlemeye çalışmaktadır. Bu anlamda bölgede askeri varlığını da kullanmaktan geri durmamaktadır. Örneğin kendi alanı içinde izinsiz arama faaliyetlerinde bulunan şirket gemileri Türk Deniz ve Hava Kuvvetleri tarafından engellenmiştir. Aleyhine yapılan anlaşmalara ve faaliyetlere karşı da mücadele eden Türkiye, GKRY' nin

diğer bölge ülkeleriyle yaptığı MEB anlaşmalarını hükümsüz olarak görmekte, Doğu Akdeniz’de özellikle Yunanistan ve GKRY’nin oldubittilerine izin vermemektedir. AB gibi aktörlerin GKRY ve Yunanistan güdümündeki açıklama ve faaliyetlerini de hükümsüz sayan Türkiye’nin bu bağlamda Libya Ulusal Hükümeti ile yaptığı anlaşma da önemlidir. Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki batı sınırı bu anlaşmayla belirlenmiştir. Yunanistan’ın adalarının deniz hukuku açısından yetki alanına sahip olduğu gibi dayanaksız iddialarla ve GKRY’ nin Kıbrıs’ı temsil eden tek ülke gibi yaptığı uluslararası hukuka aykırı anlaşmalarla Türkiye’yi sınırlı bir alana hapsedme isteği Türkiye’nin bu anlaşmasıyla hükümsüz kalmıştır. Öte yandan Türkiye, bulunduğu konum gereği Doğu Akdeniz’deki enerji kaynaklarının en uygun maliyetle ve mevcut boru altyapısıyla enerji talep eden ülkelere ulaştırmasında tartışmasız en iyi güzergahtır. Bu bağlamda uluslararası piyasalara ulaşmak isteyen ülkelerin Türkiye ile iş birliği kaçınılmazdır. Bu nedenlerle Türkiye, Doğu Akdeniz’de önemli bir aktördür.

Bölgedeki bir diğer önemli aktör ise İsrail’dir. 2010 yılında Leviathan ve Tamar’daki yaptığı hidrokarbon keşifleri sonrası enerji ithalatçısı konumdan ihracatçısı konumuna geçen İsrail, Doğu Akdeniz’deki politikalarda daha çok GKRY, Yunanistan ve Mısır ile hareket etmektedir. Ancak GKRY ve Yunanistan üzerinden Avrupa’ya gaz ihracı oldukça maliyetlidir. Bu bağlamda yapılması düşünülen East-Med boru hattı oldukça uzun olacağı için mantıklı görünmemektedir. Nitekim ABD bu projeye önceleri destek verirken, daha sonra desteğini çekmiştir. Çevresinin Arap bölgesi olması ve çeşitli politik sorunları nedeniyle İsrail’in doğal gazı ihraç edebilmek için uygun alternatifi Türkiye yönünde görülmektedir. Ancak Filistin meselesi, Mavi Marmara olayı gibi nedenlerle Türkiye- İsrail ilişkileri 2010 yılından beri ciddi anlamda gergindir. Ancak, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın da açıklamalarıyla sinyallerini verdiği iki ülke arasındaki oluşabilecek bir yakınlaşma bölge dengelerini topyekûn etkileyebilecektir. Bu bağlamda İsrail-Türkiye arasında kurulabilecek bir boru hattı, İsrail’in uluslararası enerji piyasalarına ulaşmasını sağlarken, Türkiye’yi de enerji merkezi haline getirebilecektir. Böylelikle GKRY-Yunanistan-İsrail yakınlaşması engellenerek Kıbrıs meselesinde de etkinlik sağlanabilecektir. Çünkü, İsrail’in sahip olduğu güçlü Yahudi lobisi ve yakın ilişkileri olan ABD, uluslararası politikada etkin bir nüfuza sahiptir.

Doğu Akdeniz’de Türkiye’nin güçlenmesinden yana olmayan ülkeler, Türkiye aleyhine çalışmalarını sürdürmektedir. Bu çalışmalar güvenlik ve ekonomi açısından Türkiye’ye yönelik tehditler oluşturmaktadır. Bu nedenle Türkiye, bölge ülkeleriyle MEB sınırları

belirlemek zorundadır. Keşif faaliyetlerini sürdürerek bölgedeki haklarını sahada ve masada korumak mecburiyetindedir.

KAYNAKÇA

- Acar, B. (2021). *Doğu Akdeniz Enerji Denkleminde Türkiye:2000-2019*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Acar, I. & Yılmaz, M., *Doğu Akdeniz kıta sahanlığı sorunsalı üzerinden doğalgaz paylaşımı*, TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu 2018, Ankara, s. 598.
- Acer, Y. (2002). Ege Kıta Sahanlığı Sorunu ve Uluslararası Yargı Kararları. Ege Kıta Sahanlığı ve İlişkili Sorunlar Sempozyumu, Türk Deniz Araştırmaları Vakfı, 2002, İstanbul.
- Acer, Y. (2022). Mısır'ın Doğu Akdeniz'de Deniz Sınırlarına Dair Kararnamesi ve Anlamı, Seta Perspektif, Sayı: 350, s. 1-5.
- Açıkgönül Y. E. (2012). *Deniz yetki alanlarının hakça ilkeler çerçevesinde sınırlandırılması*. İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Aktaş, S. (2013). *Doğu Akdeniz'de GKRY-İsrail Yakınlaşmasının Türkiye açısından incelenmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akyener, O. (2017). *Doğu Akdeniz gaz politikaları*. Ankara: TENVA.
- Arıdemir, H. (2018). Münhasır ekonomik bölge tartışmaları çerçevesinde devletlerin açık denizlerdeki hakları, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 7(2), 789-804.
- Aşcı, M. E. (2020). *Doğu Akdeniz'de Enerji Kaynaklarının Jeostratejik Önemi Ve Türkiye'ye Yansımaları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Atun, A. (2020, Ocak 3). Doğu Akdeniz enerji politikalarının Kıbrıs üzerinden Türkiye'ye etkileri. (İ. Tonguç, Röportajı Yapan) KKTC.
- Aybar, S. (2020). *Doğu Akdeniz Enerji "Dalaşı" ve Mısır-İsrail Yakınlaşması*. 25 Nisan 2020 tarihinde https://tasam.org/Files/Icerik/File/DO%C4%9EU_AKDEN%C4%B0Z_ENERJ%C4%B0_%C3%87ATI%C5%9EMASI_pdf_5cdd0a58-284a-4d5f-a44d-4bd49e2744cb.pdf adresinden alındı.

- Aysalar, A. (2022), Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yalova.
- Bacaz, A. Y. (2021), *Enerji Kavramı Kapsamında Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- BAHGAT, G. (2014) "Alternative Energy in Israel: Opportunities And Risks", Israel Affairs, Cilt 20, Sayı 1, ss. 1-18.
- Bakır A. H. (2011), İsrail-Kıbrıs-Yunanistan: Türkiye karşıtı ittifaka doğru, *Analist*, (9), 35-37.
- Başeren, S. H. (2013). *Doğu Akdeniz deniz yetki alanları sınırlandırması sorunu: tarafların görüşleri, uluslararası hukuk kurallarına göre çözüm ve sondaj krizi, Doğu Akdeniz'de hukuk ve siyaset*. Ankara: AÜSBF Uluslararası Siyasi ve Ekonomik İlişkiler Araştırma Merkezi, Yayın No:608.
- Birsel, H. & Duman O. Ö. (2015). *Kıbrıs ve Doğu Akdeniz enerji sorunları*, Uluslararası Tarih kongresi, Lefke Avrupa Üniversitesi, Lefke, s.8.
- Blake Gerald H., "World Maritime Boundary Delimitation: The State Of Play", *Maritimeboundaries And Ocean Resources*, Ed.: Gerald Blake, London 1987, ss. 1-14.
- BP. (2017). "BP Statistical Rewiew of World Energy". 20 Nisan 2022 tarihinde <https://www.connaissancedesenergies.org/sites/default/files/pdf-actualites/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-full-report.pdf> adresinden alındı.
- Chevalier, C. (2004). *Governance In The Mediterranean Sea Legal Regime and Prospectives*. IUCN Center for Mediterranean Cooperation.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel Ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. (4. Baskıdan Çeviri). (S. B. Demir, Çev.). Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Çalışkan, Ş. (2023), *Bölgesel Güvenlik Kompleksi Kapsamında Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

- Çaşın, M. H. (2019). Türkiye-Libya anlaşmasının hukuki ve stratejik boyutları, 08 Ocak 2022 tarihinde [https:// www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-libya-anlasmasinin-hukuki-ve-stratejikboyutlari/1668270](https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-libya-anlasmasinin-hukuki-ve-stratejikboyutlari/1668270), adresinden alındı.
- De Micco, P. (2014). The Prospect of Eastern Mediterranean Gas Production: An Alternative Energy Supplier for the EU? Directorate-General for External Policies PE 522.339.
- Deloitte (2018). Oil & Gas İn Cyprus. https://www2.deloitte.com/Content/Dam/Deloitte/Cy/Documents/Energy-Resources/Oil-And-Gas/Cy_Energyandresources_Oilandgas_Noexp.Pdf Adresinden 30.09.2022 Tarihinde Edinilmiştir.
- Demirayak, Ö. (2017). *Doğu Akdeniz 'deki hidrokarbon kaynaklarının Türkiye 'de yarattığı güvenlik yansımaları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi), Kıbrıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Araştırma Enstitüsü, Lefkoşa.
- Duman, S. (2019). Doğu Akdeniz'de emperyal girişimler ve Türkiye. *Karadeniz Araştırmaları*, (62), 213-230.
- Duman, S. (2021). *Uluslararası ilişkilerde güncel sorunlar*. Ankara: Berikan Yayınları.
- Eastmed'e İsrail Devlet Şirketi, 25 Ocak 2018, <https://www.kibrispostasi.com/C58-Guney-Kibris/N240945-Eastmede-İsrail-Devlet-Sirketi>. E.T.: 15 Kasım 2022.
- Girgin H. (2013). *Doğu Akdeniz 'de münhasır ekonomik bölge sorunu ve Türkiye açısından değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gökalp, İ. (2008). *Milletlerarası Adalet Divanı 'nın deniz alanlarının sınırlandırılmasına dair kararlarında dikkate aldığı ilkeler*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Gündüz Aslan / Öztürk Hüseyin, (Ed.): “Ege Kıta Sahaneliği ve İlişkili Sorunlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı”, TÜDAV Yayın, No:12, 14-15 Aralık 2002.
- Güneş, A. (2022). Deniz - enerji güvenliği ilişkisi bağlamında Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki enerji politikalarının analizi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12 (1), 363-391.

- Gürel, A. & Mullen, F. & Tzimitras, H. (2013). The Cyprus hydrocarbon issue: context, positions and future scenarios, *Osla Peace Research Institute*.
- HELFONT, S. (2021) "Cultural Challenges for Israeli Sea Power in the Eastern Mediterranean", The U.S. Naval War College, Cilt 74, Sayı 2, ss. 37-60.
- <http://www.nehaberkibris.com/haber/guney-kibris-yunanistan-ve-urdun-arasinda-uclu-zirve-gerceklestirildi/23812/> , E.T.: 8 Mart 2022.
- <https://tr.sputniknews.com/politika/201504291015249459/> Erişim: 9 Nisan 2021
- <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-hukumeti-lubnan-ile-deniz-siniri-anlasmasini-onayladi/2722181#>, Erişim tarihi: 27.10.2022.
- <https://www.internethaber.com/akdenizde-israil-yunanistan-ve-guney-kibristan-turkiyeye-karsi-ittifak-2073922h.htm>, E.T.: 10 Mart 2022.
- <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2674.pdf>, Erişim Tarihi: 15.02.2022.
- Hüseyinli, T. (2018), *İsrail'in Doğu Akdeniz Enerji Politikasının Türkiye'ye Muhtemel Etkileri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.
- IEA. (2019). *Total Energy Supply by Source (Israel)*. Data & Statistics. 13 Eylül 2021 tarihinde <https://www.iea.org> adresinden alındı.
- IMO, Marine Environment, 13 Eylül 2021 tarihinde <https://www.imo.org/OurWork/Environment/Pages/Default.aspx> adresinden alındı.
- İmamoğlu, M.F. & Uygun, A.G. (2021). Türkiye ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Doğu Akdeniz enerji politikalarının neorealist perspektiften karşılaştırmalı analizi. *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 187-201.
- Kadan, T. (2019). "Kahire'de Türkiye'siz "Doğu Akdeniz Gaz Forumu" kuruldu!". 10 Nisan 2022 tarihinde <https://www.ngazete.com/kahirede-turkiyesiz-dogu-akdeniz-gaz-forumu-kuruldu-3380h.htm> adresinden alındı.
- Kalemdaroğlu, S. (2012). "Güney Kıbrıs-İsrail stratejik ittifakı". 25 Nisan 2020 tarihinde <https://21yyte.org/tr/israil/guney-kibris-israil-stratejik-ittifaki> adresinden alındı.
- Kangal, Ö. T. (2022), *Deniz Yetki Alanlarının Paylaşımı Çerçevesinde Doğu Akdeniz'de Münhasır Ekonomik Bölgeye İlişkin Sorunlar, Beklentiler, Öncelikler*,

(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trakya.

Karagiannis, E. (2014). “The Emerging Gas Region of The Eastern Mediterranean”. 20 Aralık 2022 tarihinde <http://web.isanet.org/Web/Conferences/FLACSO-ISA%20BuenosAires%202014/Archive/00aaff25-0cb5-485e-815d-e18736382f33.pdf> adresinden alındı.

Karagöl, E. T. (2017). *Türkiye’nin enerji ticaret merkezi olmasında doğu Akdeniz’in rolü*. Ankara: SETA.

Katman, F. (2013). Levant-Doğu Akdeniz ve enerji satrancı, *ABMYO Dergisi*, 29-30, 17-26.

Kedikli, U. & Deniz, T. (2015). Enerji kaynakları mücadelesinde Doğu Akdeniz havzası ve deniz yetki alanları. *Alternatif Politika*, 7(3), ss. 399-424.

Kılıç, Y. (2022), *Enerji Kaynakları Kullanımı Açısından Türkiye’nin Doğu Akdeniz Politikası ve Doğu Akdeniz’deki Küresel Rekabet*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İskenderun Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İskenderun.

Kozanhan, M. K. (2022). Enerji Politikaları ve Güvenlik Bağlamında Doğu Akdeniz. *Anadolu Strateji Dergisi*, 3 (2), 55-75.

Kuran, S. (2009), *Uluslararası deniz hukuku*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Kuran, S. (2016). *Uluslararası deniz hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları.

Kürbüz, L. (2016), *Doğu Akdeniz Münhasır Ekonomik Bölge Uyuşmazlığı ve Doğu Akdeniz’deki Potansiyel Enerji Kaynaklarının Analizi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kara Harp Okulu Komutanlığı, Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kütükçü, M.A. & Kaya, İ.S. (2016). Uluslararası deniz hukuku kapsamında Doğu Akdeniz’deki petrol ve doğalgaz kaynakları ile Türkiye’nin hukuki durumu. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6(2/1), 81-96.

Mankoff, J. (2012). Resource Rivalry In The Eastern Mediterranean: The View From Washington. The German Marshall Fund Of The United States.

Med7 Zirvesi 29 Ocak’ta Kıbrıs’ta (Yeniduzen.Com), E.T.: 10 Nisan 2022.

Michael Ratner, “İsrail’soffshore Natural Gas Discoveries Enhance Its Enrg Outlook, CRSreportforcongress”, 31 January 2011, s. 3.

- Özbek, D. (2002). Ege Kıta Sahanelığı Sınırlandırılmasında Eşit Uzaklık ve Hakkaniyet İlkelerinin Yeri. Gündüz, A. & Öztürk H. (Haz.). Ege Kıta Sahanelığı ve İlişkin Sorunlar Sempozyumu: Aralık 2002-İstanbul Bildiriler (s. 44-60). İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı.
- Özcan, F. (2017). *Enerji Doğu Akdeniz de istikrarı şekillendirici bir faktör ola bilir mi?*. Matbuat Yayın Grubu İyi düşün Yayınları.
- Özçelik, T. G. Ve Çüçen, M. A. (2022). Doğu Akdeniz Jeopolitiğı, Bölgesel Aktörler ve Türkiye'nin Enerji Güvenliğı. *Sosyolojik Düşün*, 7 (1), 94-124
- Özer, S. (2013), Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliğı ve Savaşları, Ortadoğu Analiz, Aralık 2013: ss.68-80.
- Özkan, A. (2012). Doğu Akdeniz'de Münhasır Ekonomik Bölgenin Sınırlandırılması Uyuşmazlığı. II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu 1-2 Ekim 2012.
- Özkaya, S. (2018). Doğu Akdeniz'de ısınan sular ve Kıbrıs denklemi. 25 Aralık 2022 tarihinde Anadolu Ajansı resmî sitesi <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/dogu-akdeniz-de-isinin-sular-ve-kibrisdenkleml/1278755> adresinden alındı.
- Öztopal, M. K. & Yiğittepe, L. (2020). Türkiye'nin Enerji Güvenliğı Bağlamında Doğu Akdeniz'de Enerji Rekabeti. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 259-272.
- Pamir, N. (2017), "Doğu Akdeniz Kıbrıs ve Doğal Gaz, Bütün Dünya", Başkent Üniversitesi Kültür Yayınları, Sayı 3, Ankara, ss.51-57.
- Pazarcı, H. (2015). *Uluslararası hukuk*. Ankara: Turhan Yayınevi.
- Peker, H. S. & Oktay, K. Ö. & Şensoy, Y. (2019). Doğu Akdeniz Yetki Alanları ve Enerji Kaynakları Çerçevesinde Türkiye'nin Enerji Güvenliğı, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(1), 85-106.
- Sachs, N.; T. Boersma (2015) "The Energy Island: Israel Deals with its Natural Gas Discoveries", *Foreign Policy at Brookings*, Sayı 35, ss. 1-21.
- Saka, M. F. (2020). *Uluslararası Enerji Politikası*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.

- Savaş, C. (2020), *İsrail'in Doğu Akdeniz Enerji Politikası ve Türkiye ile KKTC Üzerine Etkileri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sur, M. (2011). *Uluslararası hukukun esasları*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Şen, A. (2022), *Hukuki ve Siyasi Boyutlarıyla Doğu Akdeniz Mücadelesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- Tagliapietra, S. (2017). Energy, A Shaping Factor For Regional Stability In The Eastern Mediterranean?, European Parliament, Belgium, S. 90.
- Tamçelik, S. & Kurt, E. (2014). Türkiye'nin münhasır ekonomik bölge algısı ve yakın tehdit alanı: Kıbrıs. Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı (Çomak, H. ed.) Cilt:3, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları.
- Tapan, R. (2022). Doğu Akdeniz'deki Enerji Keşiflerinin Kıyıdaş Ülkelerin Uluslararası İlişkileri Üzerine Etkisi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tatlısöz, T. (2013). *Doğu Akdeniz deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorunu ve Türkiye*. Mevlâna Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Yayın No. 1.
- Telci, İ. N. (2018). *Devrim sonrası Mısır dış politikası*. İstanbul: SETA Vakfı İktisadi İşletmesi.
- Tonguç, İ. (2020), *Doğu Akdeniz'de Enerji Politikalarının Kıbrıs Üzerinden Türkiye'ye Etkileri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Topsoy, F. (2012). Deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında “hakkaniyet ilkesi” ve dağıtıcı adaletin sağlanmasındaki rolü, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 191-203.
- Töre, Z. (2020, Ocak 3). Doğu Akdeniz enerji politikalarının Kıbrıs üzerinden Türkiye'ye Etkileri. (İ. Tonguç, Röportajı Yapan) Lefkoşa, KKTC.
- Tuğ, Z. (2019), *Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı Sorunu*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.

- Tullio Scovazzi, (2012), Maritime Boundaries İn The Eastern Mediterranean Sea, Policy Brief, Mediterranean Policy Program, Washington, s.8, <http://www.Gmfus.Org/Publications/Maritimeboundaries-Eastern-Mediterranean-Sea>(12.05.2022).
- Türkiye, 39 Avrupa Ülkesi İçinde Enerjide İthalata En Fazla Bağımlı Beşinci Ülke. (2019, 29 Ağustos). *Euronews*, <https://infogram.com/enerji-ithalat-bagimlik-turkiye-1hd12y1mx3qw2km>, Erişim tarihi:27.02.2022
- United States Geology Survey (2010). Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resouces of the Nile Delta Basin Province, Eastern Mediterranean.
- United States Geology Survey (2010). Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean.
- Ural, D.S. (2022). İsrail'in Doğu Akdeniz'de Jeopolitik ve Jeoekonomik Konumu (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi), Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bandırma.
- Yaycı, C. & Karamahmut, A. (2011). *Deniz subayları için temel deniz hukuku barış ve savaş dönemi*. Deniz Basımevi.
- Yaycı, C. (2011). Doğu Akdeniz deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında Libya'nın rolü ve etkisi, *Güvenlik Stratejileri*, 8(14), 17-42.
- Yaycı, C. (2012). Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya'nın Rolü ve Etkisi. *Güvenlik Stratejileri*, 8(14), 118.
- Yaycı, C. (2012). *Sorular ve cevaplar ile m münhasır ekonomik bölge (MEB) kavramı*. Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı.
- Yaycı, C. (2020). *Doğu Akdeniz'in paylaşım mücadelesi ve Türkiye*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Yenidüzen Gazetesi (2019). "MED7 zirvesi 29 Ocak'ta Kıbrıs'ta". 10 Nisan 2022 tarihinde <https://www.yeniduzen.com/med7-zirvesi-29-ocakta-kibrista-110580h.htm> adresinden alındı.
- Yılmaz, E. (2018). *Doğu Akdeniz'de Enerji Çıkmazı*, Seta Perspektif, Sayı: 188, s. 1-5.
- Yolcu, M. (2020). *Türkiye'nin Enerji Politikası ve Doğu Akdeniz*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Yorulmaz, D. R. (2019). Doğu Akdeniz’de potansiyel iş birlikleri ve ortaklıklar. 22 Aralık 2022 tarihinde <https://www.star.com.tr/acik-gorus/dogu-akdenizde-potansiyel-is-birlikleri-veortakliklar-haber-1471703/> adresinden alındı.

Yorulmaz, R. (2019). Sıcak gündem: Doğu Akdeniz. Ortadoğu Analiz Dergisi, 10(88), 80-83.

Zemach, S. (2016). Toward an Eastern Mediterranean Integrated Gas Infrastructure? The German Marshall Fund of The United States No. 20.

Aksaray Üniversitesi Tez Değerlendirme Formu		
Öğrencinin Adı Soyadı:		EVET
Kapak		
1	Tez Başlığı tutanaktaki başlıkla aynı mı?	
2	Kapaktaki ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	
6	Şekil, Çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	
7	Özet, Abstract, Giriş, Sonuçlar vb. bölümler var mı?	
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	
10	İkinci ve Üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	
16	Kaynak formatı Kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	
Atıf Yöntemi APA 6 ☐ CMS ☐ İSNAD ☐		
Genel Değerlendirme		
18	Etik Beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	
21	Sayfa kenar boşluklar ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	
25	Şekil, Çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	

Bu tezin tarafımdan “Tez yazım kuralları” okunarak dikkatlice hazırlanmış olduğunu ve doğabilecek her türlü olumsuzluktan sorumlu olacağımı kabul ederim.

Öğrencinin imzası